ISSN 1811-0770

REVISTA NAŢIONALĂ DE DREPT

(Publicaţie periodică ştiinţifico-practică)

nr. 5 (92) 2008

Certificatul de înregistrare nr. 1003600061124 din 27 septembrie 2000

Publicaţie acreditată de Consiliul Naţional pentru Acreditare şi Atestare al Republicii Moldova

FONDATORI:

Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea de Studii Europene din Moldova
Universitatea Liberă Internaţională din Moldova
Uniunea Juriştilor din Moldova

REDACTOR-ŞEF
Eugenia TOFAN

Stilizator ***Ariadna STRUNGARU***
Machetator ***Maria BONDARI***

COLEGIUL DE REDACŢIE:

Gheorghe Ciocanu (doctor habilitat în ştiinţe fizico-matematice, profesor universitar),
Iurie Sedleţchi (doctor în drept),
Gheorghe Avornic (doctor habilitat în drept),
Andrei Galben (doctor habilitat în istorie, academician),
Tudor Popovici (doctor în drept),
Elena Aramă (doctor habilitat în drept),
Sergiu Brînză (doctor habilitat în drept),
Alexandru Burian (doctor habilitat în drept),
Andrei Smochină (doctor habilitat în drept),
Ion Guceac (doctor habilitat în drept).

ADRESA REDACŢIEI:

2012, Chişinău, str. A. Mateevici 60, bir. 222

Telefoane: 57-77-52, 57-76-90.
e-mail: revistadrept@yahoo.com

Indexul PM 31536.

© Revista Naţională de Drept

SUMAR

Sergiu BRÎNZĂ, Vitalie STATI
Unele aspecte ale practicii de aplicare a răspunderii penale pentru fapta de huliganism (art. 287 C. pen. RM) 2

Maria MUTU-STRULEA
Studiu privind personalitatea delincventului minor *(coordonate sociale)*. Partea II..... 11

Gheorghe COSTACHI, Petru HLIPCA
Reflecţii asupra conceptului putere de stat..... 14

Diana CUCOŞ
Consiliul Europei şi Uniunea Europeană: două entităţi cu aceleaşi valori pentru continentul european..... 18

Artur REŞETNICOV
Precizări privind înţelesul noţiunii „falsificarea documentelor” 22

Oleg BONTEA
Rolul organizaţiilor regionale în reglementarea paşnică a diferendelor internaţionale 30

Carolina CIUGUREANU-MIHAILUŢĂ
Argumente în favoarea asigurării dreptului copilului la dezvoltare 35

Dumitru POSTOVAN
„Dreptul discreţionar” în doctrina sovietică şi în sistemul de drept sovietic..... 41

Ion ŢUŢUIANU
Manifestări internaţionale de creare a Uniunii Europene 45

Mihaela VIDAICU
Analiza noţiunilor „boală incurabilă” şi „suferinţe fizice insuportabile” în cazul infracţiunii de eutanasie..... 52

Lilian PLATON
Coordonarea şi uniformizarea dreptului fundamental la muncă conform normelor Consiliului Europei ... 56

Maria TERTEA
Opinie asupra oportunităţii recursului ordinar..... 61

Inga ROŞCA
Controlul judiciar al procedurii prejudiciare – garanţie în realizarea principiului contradictorialităţii..... 65

Ion TEŞA
Reglementarea diferendelor internaţionale în domeniul mării 69

Adriana HLIPCA
Răspunderea în dreptul constituţional. Aspecte din dreptul comparat 77

UNELE ASPECTE ALE PRACTICII DE APLICARE A RĂSPUNDERII PENALE PENTRU FAPTA DE HULIGANISM (art. 287 C. pen. RM)

Sergiu BRÎNZĂ,
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)
Vitalie STATI,
doctor în drept, conferenţiar universitar (USM)

SUMMARY

In the following study some of the disputed aspects of the penal responsibility applyness for the hooliganism deed are examined. Through this, an attempt is made to increase to the respective application a unitary character, in the way to respect the legality principle. It is argued that the hooliganism offence always assumes public involving situation. But only in few cases is undertaken in public places. Also, it is demonstrated that the „private reason" notion, cannott be reduced to a „vengeance reason" notion level, being urged by the hostility between the offender and the offended. At the same time, it is recommended that the „vengeance reason" notion should not be confused with the „hooligan reason" notion. On the other hand, for example, a private reason can be considered, the work or public obligations agreement distortion from the offender.

1. Pe parcursul ultimilor doi ani numărul infracţiunilor de huliganism înregistrate nu a suferit schimbări esenţiale: 792 – în anul 2006; 754 – în anul 2007.[1] De asemenea, trebuie de menţionat că la 1.01.2007 în instituţiile penitenciare se deţineau 104 persoane condamnate pentru huliganism. La 1.01.2008 se deţineau 100 de persoane condamnate pentru aceeaşi infracţiune.[2] Aceste cifre demonstrează necesitatea focalizării atenţiei pe practica aplicării răspunderii conform art. 287 C. pen. RM, astfel încât practicienilor să le fie facilitată interpretarea prevederilor acestui articol. În acest scop, în cadrul studiului de faţă intenţionăm să cercetăm unele aspecte controversate ale practicii aplicării răspunderii penale pentru fapta de huliganism. Prin aceasta, urmărim ca respectiva practică să obţină un caracter unitar în sensul respectării principiului legalităţii.

2. Într-o publicaţie recentă, privitor la noţiunea „motiv huliganic" (noţiune concepută de legiuitor ca „intenţii huliganice), am menţionat: „În frecvente cazuri, pretextul pentru săvârşirea infracţiunii din intenţii huliganice este, în genere, aproape imposibil de identificat. Aceasta deoarece un astfel de pretext este în totală necorespundere cu fapta comisă şi cu urmările produse de aceasta".[3] În acelaşi făgaş, S.V. Sklearov consideră, just, că motivul huliganic reprezintă un motiv a cărui actualizare se produce, de regulă, sub influenţa nesemnificativă a condiţiilor obiective ce caracterizează satisfacerea pe cale infracţională a necesităţilor făptuitorului.[4]

Motivul huliganic este inerent în cazul infracţiunii de huliganism, întrucât oricare infracţiune are la bază un motiv.[5]

De aceea, este de neînţeles formularea pe care o putem găsi în unele hotărâri cu caracter penal, dedicate aplicării răspunderii pentru fapta de huliganism: „*La 12.12.2005, aproximativ la ora 2.00, acţionând de comun acord cu G.V., B.M. şi D.S. – D.V. – aflându-se în curtea casei lui V.Z. în satul Taraclia de Salcie, raionul Cahul, fiind în stare de ebrietate alcoolică, din intenţii huliganice, încălcând grosolan ordinea publică şi exprimând o vădită lipsă de respect faţă de societate, manifestând o obrăznicie deosebită, exprimându-se cu cuvinte necenzurate în adresa lui I.T., <u>fără motiv</u> (sublinierea ne aparţine – n.a.), i-a aplicat multiple lovituri cu pumnii şi picioarele în diferite părţi ale corpului, cauzându-i astfel leziuni corporale fără cauzarea prejudiciului sănătăţii*"[6]; „*La 12.10.2002, între orele 1.00-4.00, iniţial în incinta barului „Ginta Latină", iar ulterior în preajma lui, într-un loc public, S.Iu., militar prin contract, împreună cu subalternii săi şi o persoană neidentificată, acţionând în grup şi intenţionat, <u>fără nici un motiv</u> (sublinierea ne aparţine – n.a.), au iniţiat o bătaie, în care, la indicaţia ofiţerilor S. şi B., au participat şi subalternii F., B., L. şi D., inclusiv cu aplicarea bâtelor cu care erau înarmaţi. În urma violenţelor aplicate au fost cauzate: lui R.O.*

– vătămarea medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii, lui A.J., N.V., V.R., A.B. şi E.H. – vătămarea uşoară a integrităţii corporale sau a sănătăţii, iar lui E.B. şi I.B. – dureri fizice"[7]*; „La 13.12.2000, ora 18.00, în satul Başcalia, raionul Basarabeasca, C.V., fără motive (sublinierea ne aparţine – n.a.), repetat l-a bătut pe D.V., cauzându-i vătămarea uşoară a integrităţii corporale sau a sănătăţii"*[8]*; „La 26.12.2000, aproximativ la ora 18.00, D.G., fiind în stare de ebrietate la domiciliul lui C.P., unde se aflau mai mulţi oaspeţi, fără nici un motiv (sublinierea ne aparţine – n.a.), din intenţii huliganice, l-a lovit pe Ţ.G. cu pumnii în faţă, pricinuindu-i dureri fizice. După aceasta, la fel fără nici un motiv (sublinierea ne aparţine – n.a.), încălcând brutal ordinea publică, printr-un cinism excepţional, cu o deosebită cruzime a lovit-o pe P.M. cu pumnii şi picioarele în diferite părţi ale corpului".*[9]

Din aceste exemple se creează impresia că nu toţi practicienii sesizează diferenţa dintre motivul infracţiunii şi pretextul de a comite infracţiunea. Şi cu totul paradoxal este când se afirmă că infracţiunea de huliganism este săvârşită din intenţii huliganice, însă fără nici un motiv.

În această ipoteză, nu putem să nu ne raliem poziţiei lui G.B. Junuşova, care afirmă: „**Nu poate fi admisă posibilitatea de a raporta huliganismul la infracţiunile săvârşite fără motiv. Or, nu există conduită umană care să nu fie motivată. Deşi motivul nu este indicat în textul legii penale ca semn obligatoriu al laturii subiective a huliganismului, el decurge din însăşi esenţa acestei infracţiuni. Căci conţinutul motivului, desemnat prin sintagma „intenţii huliganice", îl exprimă dorinţa de demonstrare a forţei brutale, de contrapunere societăţii, de manifestare a ştrengăriei etc.".**[10]

Unii practicieni (şi nu numai) s-ar putea opune, considerând că „teoretizările" noastre nu prea au conotaţii practico-aplicative. Aplicativitatea adnotărilor şi explicaţiilor noastre îşi are sursa în lipsa unor limite precise ale componenţei de infracţiune, descrise în art. 287 C. pen. RM. Cu drept cuvânt, N. Ivanov consemnează că articolul, care stabileşte răspunderea pentru infracţiunea de huliganism, „a devenit un fenomen fără precedent" ce „absoarbe" aproape toate infracţiunile care prezintă dificultăţi în practica de calificare. Termenul „huligan" a devenit simbolul oricărei fapte delicvenţiale, concentrând în sine semnificaţia universală a termenului „hoţ", specific etapei antecedente de dezvoltare a relaţiilor sociale".[11]

Iată de ce, cei abilitaţi cu aplicarea legii penale ar trebui să înţeleagă că cunoaşterea motivului infracţiunii se impune în fiecare caz concret, ca un element necesar pentru cunoaşterea actului de conduită, chiar dacă legiuitorul nu circumstanţiază expres care este acel motiv. Cunoaşterea motivului infracţiunii serveşte totdeauna la determinarea periculozităţii făptuitorului şi la stabilirea măsurii de apărare socială adecvată acestei periculozităţi. Este deci o sarcină permanentă a organelor de urmărire penală şi a instanţelor judecătoreşti de a stabili, în fiecare caz de infracţiune (inclusiv, în fiecare caz de huliganism), motivul infracţiunii.

3. Cum să fie stabilită prezenţa sau lipsa motivului huliganic într-un presupus caz de huliganism?

În practică există exemple care denotă funcţionarea mecanismului de stabilire a prezenţei sau lipsei motivului huliganic. Astfel, într-o speţă se relevă: „*Din actele dosarului rezultă: conflictul de scurtă durată a apărut la domiciliul lui C.P. în timpul când un grup de persoane consumau băuturi spirtoase şi erau în stare de ebrietate, nu din iniţiativa inculpatului, ci în urma relaţiilor cu caracter personal (sublinierea ne aparţine – n.a.) dintre soţia inculpatului şi părţile vătămate, în privinţa datoriei băneşti în sumă de 12 lei ... În actele dosarului nu există date care ar demonstra că a fost grav încălcată ordinea publică şi că prin acţiunile inculpatului s-a manifestat un cinism excepţional şi o deosebită obrăznicie*".[12]

Astfel, implicit, se stabileşte că nu interesul material stă la baza săvârşirii infracţiunii exemplificate. Prin metoda excluderii, am putea presupune că motivul huliganic reprezintă motivul în cazul analizat. Or, fapta nu poate fi calificată ca infracţiune săvârşită din interes material, dacă câştigul material apare doar ca ocazie pentru săvârşirea infracţiunii din motiv huliganic. Suma datoriei de doar 12 lei ne poate determina să avem o asemenea supoziţie. Şi totuşi, la o analiză mai atentă, se poate constata că nu motivul huliganic, dar altul este adevăratul motiv al infracţiunii în speţa examinată. Este vorba de răzbunarea condiţionată de nedorinţa victimei de a executa, faţă de făptuitor, obligaţiunile patrimoniale.

Aceasta ne-o demonstrează locuţiunea pe care am subliniat-o în exemplul reprodus de noi. Să o comparăm cu opinia aparţinându-i lui A.N. Popov, care se referă la un context apropiat, cel al unei infracţiuni săvârşite din motiv huliganic: „În exemplu, victima a fost iniţiatorul bătăii, în al cărei proces a fost omorâtă. Această împrejurare exclude calificarea omorului ca fiind săvârşit din intenţii huliganice (a se citi – din motiv huliganic – *n.a.*), deoarece făptuitorul a fost atras în conflict în pofida dorinţei sale; el nu a acţionat din dorinţa de a se contrapune celor din jur".[13]

4. Astfel, una dintre condiţiile necesare (nu şi suficiente) pentru aplicarea răspunderii conform art. 287 C. pen. RM este ca iniţiator al încăierării sau al certei să fie nu victima, dar făptuitorul; făptuitorul să provoace conflictul pentru a se răfui cu victima.

Această concluzie se confirmă de următoarea speţă: *la 5.03.2000, ora 20.00, Ş.Al. şi R.G., fiind în stare de ebrietate, împreună cu Ş.A., S.I., R.T. şi R.I, în barul „E." din satul Răuţel, raionul Făleşti, din intenţii huliganice au bătut mai multe persoane cu bâte de lemn, bară de metal şi sticlă. Astfel, au fost cauzate: lui B.A., P.G. şi P.V. – vătămarea uşoară a integrităţii corporale sau a sănătăţii; lui G.M. – vătămarea medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii. Fapta a fost calificată conform alin. 3 art. 218 C. pen. RM din 1961, ca huliganism săvârşit cu aplicarea sau încercarea aplicării armei de foc sau cuţitelor, boxurilor sau altor arme albe, precum şi a altor obiecte, special adaptate pentru vătămarea integrităţii corporale.*

În apelul lor, cei şase inculpaţi şi apărătorul lor au motivat că cele săvârşite nu pot fi calificate ca huliganism, deoarece „a avut loc o bătaie reciprocă în urma căreia au suferit leziuni corporale atât victimele, cât şi inculpatul R.G.; inculpaţii nu au avut intenţia de a încălca ordinea publică".

Instanţa de apel a constatat că, la 5.03.2000, anterior producerii conflictului, în acelaşi bar „E.", inculpaţii R.G. şi Ş.Al. au fost bătuţi de G.M., B.A. şi P.I. Drept urmare, inculpaţii, fiind între ei rude apropiate, influenţaţi de acest eveniment, au venit în bar şi, în baza relaţiilor reciproce ostile, urmărind scopul de a se răzbuna pentru suferinţele fizice şi morale, le-au cauzat intenţionat leziuni corporale părţilor vătămate.

Instanţa de recurs a reiterat aceeaşi constatare, stabilind în faptele celor vinovaţi fie contravenţia administrativă, fie infracţiunea de vătămare intenţionată mai puţin gravă a integrităţii corporale.

În urma recursului în anulare, declarat de Procurorul General, Plenul Curţii Supreme de Justiţie a stabilit că instanţa de fond a calificat corect cele săvârşite conform alin. 3 art. 218 C. pen. RM din 1961. Or, la momentul când inculpaţii Ş.Al. şi R.G. au intrat pentru prima dată în bar, între ei şi părţile vătămate nu existau relaţii ostile. Ele au devenit ostile doar după ce părţile vătămate au încercat să-i calmeze pe cei doi, să le curme actele huliganice, astfel încăierându-se în bătaie.[14]

Astfel, instanţa supremă a apreciat corect cele săvârşite în bar ca pe o faptă alcătuită din câteva episoade identice, având la bază o intenţie unică. Nu au existat relaţii de ostilitate între făptuitori şi victime până la începerea executării acestei fapte. Şi, aşa cum s-a putut constata, iniţiatorii conflictului au fost făptuitorii, reacţionând disproporţionat la observaţiile făcute de victime. Aceasta, dar şi alte împrejurări (de exemplu, deteriorarea încăperii barului, exprimată într-un prejudiciu de circa 8123 de lei) demonstrează intenţia făptuitorilor de a încălca ordinea publică.

Într-un alt caz, *T.V. a fost condamnat în baza alin. 3 art. 218 C. pen. RM din 1961, pentru că la 10.12.1997, aproximativ la ora 22.00, în satul Vărzăreşti, raionul Nisporeni, lângă brutărie, încălcând ordinea publică şi exprimând o vădită lipsă de respect faţă de societate, cu deosebită impertinenţă, a tras trei focuri de armă apoi l-a lovit cu arma în faţă pe paznicul brutăriei P.G., cauzându-i vătămarea uşoară a integrităţii corporale sau a sănătăţii.*

În urma contestaţiilor, cauza a ajuns în Colegiul penal al Curţii Supreme de Justiţie. În decizia sa, printre altele, acesta stabileşte: „Concluziile ... că T.V. s-a aflat în relaţii ostile cu D.C. care ar fi putut provoca conflictul ... sunt nişte concluzii care nu au legătură directă cu fapta imputată lui T.V.".[15]

Suntem de acord că astfel de concluzii, conţinute în contestaţiile celor care nu au fost de acord cu sentinţa instanţei de fond, nu au legătură cu fapta săvârşită de T.V. Ar fi avut relevanţă un eventual conflict anterior dintre el şi victima P.G. Existenţa unor relaţii de ostilitate, anterioare săvârşirii infracţiunii, dintre T.V. şi un oarecare D.C., nu poate avea nici un impact asupra calificării celor săvârşite ca huliganism.

5. Dezvoltând ideea, vom apela la opinia lui G.B. Junuşova: „Noţiunea „motivul huliganic" necesită elucidare în funcţie de circumstanţele concrete ale faptei. Prin „motiv huliganic" trebuie de înţeles motivul condiţionat de dorinţa făptuitorului de a se opune celor din jur, de a-şi demonstra atitudinea sfidătoare faţă de ei. Tocmai în funcţie de conţinutul motivului, infracţiunea de huliganism trebuie delimitată de infracţiunile contra persoanei. Dacă acţiunile făptuitorului sunt determinate de motive personale, cele săvârşite trebuie calificate ca infracţiuni contra persoanei".[16]

În acest context, sunt ilustrative următoarele speţe: *A.S. a fost pus sub învinuire în baza alin. 3 art. 218 C. pen. RM din 1961, pentru că, la 13.01.1997, aproximativ la ora 21.00, fiind în stare de ebrietate alcoolică, în stradă, în apropierea Casei de cultură din satul Meleşeni, raionul Călăraşi, din intenţii huliganice, cu un foarfece, l-a lovit de două ori în cap pe B.N., cauzându-i vătămarea intenţionată mai puţin gravă a integrităţii corporale. Totuşi, instanţa de fond l-a condamnat pe A.S. nu conform alin. 3*

art. 218 C. pen. RM din 1961, dar potrivit alin. 1 art. 96 C. pen. RM din 1961 (adică pentru vătămarea intenţionată mai puţin gravă a integrităţii corporale). Iată punctul de vedere al Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie privitor la această condamnare: *„Instanţa de fond a motivat just reîncadrarea acţiunilor lui A.S. în baza alin. 1 art. 96 C. pen. RM din 1961, deoarece nu s-a constatat că el a avut intenţia de a încălca ordinea publică. S-a constatat că A.S. nu a participat la bătaie de la început. Mai întâi el a fost lovit, şi numai după aceasta l-a lovit pe B.N. şi S.S.”*[17]*; instanţa de fond l-a condamnat pe O.A. conform alin. 3 art. 218 C. pen. RM din 1961 pentru că, la 12.08.1989, aflându-se în câmp, din intenţii huliganice, a împuşcat în câţiva motociclişti care treceau prin apropiere. În rezultat, unul din ei a suferit o vătămare mai puţin gravă a integrităţii corporale, iar altul a suferit o vătămare uşoară a integrităţii corporale. Însă, Colegiul penal al Judecătoriei Supreme a RSS Moldova a recalificat fapta lui O.A. în baza alin. 1 art. 96 C. pen. RM din 1961. Considerentele invocate de instanţa superioară sunt: „După cum a explicat O.A., el şi colegii lui se aflau la lucru, păzeau harbuzăria. Împuşcătura a efectuat-o crezând că pătimiţii au pătruns în harbuzărie. Deci, acţiunile întreprinse de O.A. au fost îndreptate spre a curma presupusul furt. Faptul că pătimiţii nu au pătruns în harbuzărie nu are însemnătate juridică, deoarece condamnatul considera că acţionează în interesele pazei bunurilor obşteşti”.*[18]

Din ultimul exemplu rezultă că noţiunea de motiv personal (specificată de G.B. Junuşova în punctul de vedere citat mai sus), noţiune care trebuie deosebită de noţiunea „motiv huliganic”, nu se reduce la noţiunea de motiv de răzbunare, având la bază relaţiile de ostilitate dintre făptuitor şi victimă. Or, ca motiv personal poate fi considerată, de exemplu, înţelegerea denaturată de către făptuitor a obligaţiilor sale de serviciu sau obşteşti.

În aceste condiţii, suntem de părere că trebuie reconsiderată explicaţia care se conţine la pct. 9 al Hotărârii Plenului Curţii Supreme de Justiţie „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale despre huliganism”, nr. 4 din 19.06.2006: „Insultele, loviturile, cauzarea vătămărilor corporale uşoare, medii, grave şi alte acţiuni de acest fel, săvârşite în familie, apartament, în privinţa rudelor, cunoscuţilor şi provocate de relaţiile personale ostile etc., vor fi calificate în baza articolelor Codului penal ce prevăd răspunderea pentru infracţiunile împotriva vieţii şi sănătăţii persoanei”.[19]

Luând în consideraţie şi una din reflecţiile critice asupra explicaţiei citate[20], propunem următoarea formulă substituentă: **„Vor fi calificate conform articolelor corespunzătoare din Capitolul II al Părţii Speciale a Codului penal acele acţiuni care sunt determinate de înţelegerea denaturată a obligaţiilor de serviciu sau obşteşti, de răzbunare având la bază relaţiile de ostilitate dintre făptuitor şi victimă, de alte motive personale, care nu sunt condiţionate de dorinţa făptuitorului de a se opune celor din jur, de a-şi demonstra atitudinea sfidătoare faţă de ei”.**

6. Într-un alt registru, în conformitate cu lit. d) pct. 2 al Hotărârii Plenului, nr. 4 din 19.06.2006, unul dintre aspectele infracţiunii de huliganism îl reprezintă acţiunile care, prin conţinutul lor, se deosebesc prin cinism sau obrăznicie deosebită.

Mai explicit, infracţiunea de huliganism prevăzută la alin. (1) art. 287 C. pen. RM presupune oricare din următoarele modalităţi alternative:

1) acţiuni intenţionate care încalcă grosolan ordinea publică şi exprimă o vădită lipsă de respect faţă de societate, însoţite de aplicarea violenţei asupra persoanelor;

2) acţiuni intenţionate care încalcă grosolan ordinea publică şi exprimă o vădită lipsă de respect faţă de societate, însoţite de ameninţarea cu aplicarea violenţei asupra persoanelor;

3) acţiuni intenţionate care încalcă grosolan ordinea publică şi exprimă o vădită lipsă de respect faţă de societate, însoţite de opunerea de rezistenţă reprezentanţilor autorităţilor sau altor persoane care curmă actele huliganice;

4) acţiuni care, prin conţinutul lor, se deosebesc printr-un cinism sau obrăznicie deosebită.

Se pare că în practica judiciară nu întotdeauna se înţelege că acţiunile, care prin conţinutul lor se deosebesc printr-un cinism sau obrăznicie deosebită, constituie anume o modalitate de sine stătătoare în economia infracţiunii prevăzute la art. 287 C. pen. RM. Nu un apendice al celorlalte trei modalităţi ale infracţiunii de huliganism.

O asemenea impresie lasă analiza formulărilor din următoarele speţe: *la 29.09.2002, în jurul orei 23.00, B.A. şi G.S., fiind în stare de ebrietate alcoolică, încălcând grosolan ordinea publică şi exprimând o vădită lipsă de respect faţă de societate, i-au bătut cu pumnii pe S.N., G.C. şi D.T., cauzându-le vătămarea uşoară a integrităţii corporale sau a sănătăţii. Fapta respectivă a fost calificată în baza lit. b) alin. (2) art. 287 C. pen. RM, ca acţiuni intenţionate care încalcă grosolan ordinea publică şi exprimă o*

vădită lipsă de respect faţă de societate, însoţite de aplicarea violenţei asupra persoanelor, săvârşite de două persoane, acţiuni care prin conţinutul lor se deosebesc printr-un cinism sau obrăznicie deosebită (sublinierea ne aparţine – n.a.)[21]*; la 13.12.2000, ora 18.00, în catul Băşcalia, raionul Basarabeasca, împreună cu C.P., cu ajutorul unui băţ, C.V., l-a bătut pe D.V., cauzându-i vătămarea uşoară a integrităţii corporale sau a sănătăţii. Fapta lui C.V. a fost calificată potrivit alin. 3 art. 218 C. pen. RM din 1961, ca acţiuni intenţionate care încalcă brutal ordinea publică şi exprimă o vădită lipsă de respect faţă de societate, care prin conţinutul lor se deosebesc printr-o deosebită obrăznicie (sublinierea ne aparţine – n.a.) şi sunt săvârşite cu aplicarea unui obiect special acomodat pentru vătămarea integrităţii corporale*[22]*; D.G. a fost învinuit, în temeiul alin. 2 art. 218 C. pen. RM din 1961, pentru că la 26.12.2000, aproximativ la ora 18.00, fiind în stare de ebrietate la domiciliul lui C.P., unde se aflau mai mulţi oaspeţi, încălcând brutal ordinea publică, printr-un cinism excepţional (sublinierea ne aparţine – n.a.), cu o deosebită cruzime a lovit-o pe P.M. cu pumnii şi picioarele în diferite părţi ale corpului.*[23]

7. Nici din art. 287 C. pen. RM, nici din art. 218 C. pen. RM din 1961 nu rezultă în nici un fel că acţiunile, care prin conţinutul lor se deosebesc printr-un cinism sau obrăznicie deosebită, ar fi un apendice al celorlalte modalităţi ale infracţiunii de huliganism. Tocmai de aceea, este curios a se şti: în care temei s-a reuşit stabilirea prezenţei în cele comise de făptuitorii din cele trei cazuri consemnate mai sus a acţiunilor care prin conţinutul lor se deosebesc printr-un cinism sau obrăznicie deosebită?

Iată, de exemplu, ce se înţelege prin „cinism excepţional" într-o interpretare cazuală, dată de Colegiul penal al Curţii Supreme de Justiţie: „manifestarea de către inculpat a neglijenţei demonstrative faţă de normele morale, şi anume – batjocură faţă de victimă, profitând de starea ei neputincioasă ca copil şi ţinând cont de faptul că ea nu va putea opune rezistenţă, din intenţii huliganice, a lovit-o de două ori cu pumnul în cap, iar când aceasta a încercat să se ridice, a mai lovit-o o dată cu şurubelniţa în cap, acoperindu-i gura cu fularul că să nu strige".[24]

În pct. 3 al Hotărârii Plenului nr. 4 din 19.06.2006 noţiunile ce ne interesează sunt definite în felul următor: „Prin „huliganism însoţit de un cinism deosebit" se are în vedere încălcarea insistentă şi demonstrativă a regulilor morale, manifestată prin dispreţuire şi batjocură faţă de bolnavi, de persoanele în etate, aflate în stare de neputinţă, prin purtare neruşinată în prezenţa altor persoane, trezind indignarea acestora etc.

Sub „obrăznicie deosebită" se înţeleg acţiunile de încălcare grosolană a ordinii publice însoţite de violenţă asupra persoanei, de distrugere şi degradare a bunurilor proprietarului".

Se poate uşor remarca că printr-o asemenea manieră de interpretare se creează condiţiile de confundare a acţiunilor, care prin conţinutul lor se deosebesc printr-un cinism sau obrăznicie deosebită, cu celelalte modalităţi ale infracţiunii de huliganism. Din acest punct de vedere, Hotărârea Plenului nr. 4 din 19.06.2006 nu a reuşit să înlesnească travaliul celor abilitaţi cu aplicarea legii penale. Pentru a nu fi lăsaţi în derivă, pentru a nu se admite interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale, în vederea asigurării aplicării corecte şi uniforme a prevederilor art. 287 C. pen. RM, considerăm necesară substituirea explicaţiilor contestabile din Hotărârea Plenului nr. 4 din 19.06.2006, pct. 3, prin următoarea formulă:

„Prin „acţiuni care, prin conţinutul lor, se deosebesc printr-un cinism sau obrăznicie deosebită" trebuie de înţeles violarea demonstrativă a normelor morale general-acceptate (de exemplu, batjocorirea bolnavilor, a persoanelor în etate sau neajutorate; întreruperea temporară a activităţii normale a întreprinderilor, instituţiilor sau organizaţiilor etc.).

Acţiunile care, prin conţinutul lor, se deosebesc printr-un cinism sau obrăznicie deosebită, trebuie deosebite de acţiunile care formează contravenţia de huliganism nu prea grav. Amploarea acţiunilor care, prin conţinutul lor, se deosebesc printr-un cinism sau obrăznicie deosebită, este de o asemenea natură încât produce nu indignarea izolată a unei persoane, nu un comentariu negativ particular. Este vorba de o manifestare care provoacă indignarea sau revolta unei colectivităţi de persoane care asistă sau iau cunoştinţă de fapta săvârşită. Pentru a atinge gradul prejudiciabil al unei infracţiuni, acţiunile respective trebuie să producă o rezonanţă socială considerabilă, revoltând la maxim opinia publică, tulburând pentru mult timp buna desfăşurare a relaţiilor interumane, devenind subiect de scandal în numeroase publicaţii de presă etc.

Din sensul art. 287 C. pen. RM reiese că nu se cere ca acţiunile care, prin conţinutul lor, se deosebesc printr-un cinism sau obrăznicie deosebită, să fie însoţite de: aplicarea violenţei asupra persoanelor; ameninţarea cu aplicarea violenţei asupra persoanelor; opunerea de rezis-

tenţă reprezentanţilor autorităţilor publice sau altor persoane care curmă actele huliganice".

Chiar şi aşa, ţinem să recunoaştem că este prea fragilă linia de demarcare dintre acţiunile care, prin conţinutul lor, se deosebesc printr-un cinism sau obrăznicie deosebită (ca modalitate a infracţiunii de huliganism), pe de o parte, şi contravenţia administrativă de huliganism nu prea grav, pe de altă parte. Iată de ce, recomandăm celor abilitaţi cu calificarea infracţiunilor, atunci când întâmpină îndoieli greu de înlăturat în stabilirea respectivei linii de demarcare, să se călăuzească de principiul „*in dubio pro reo*". În alţi termeni, să trateze îndoielile în favoarea făptuitorului, aplicând răspunderea conform art. 164 „Huliganismul nu prea grav" din Codul cu privire la contravenţiile administrative, nu conform art. 287 C. pen. RM.

Oricum, în perspectivă, se profilează tot mai accentuat necesitatea intervenţiei legiuitorului, astfel încât să dispară, ca modalitate a infracţiunii de huliganism, acţiunile care, prin conţinutul lor, se deosebesc printr-un cinism sau obrăznicie deosebită. Din acest unghi, sprijinim opinia exprimată de Mariavaleria del Tufo, unul dintre experţii Consiliului Europei, care au efectuat expertiza Codului penal al Republicii Moldova, opinie referitoare la modalitatea examinată a infracţiunii de huliganism: „Incriminarea acţiunilor de un deosebit cinism şi obrăznicie nu este admisibilă, cu excepţia cazului când asemenea acţiuni prejudiciază un interes apărat".

În context, venim cu propunerea de modificare a dispoziţiei alin. (1) art. 287 C. pen. RM, după următorul model: **„Fapta săvârşită în public, îndreptată împotriva ordinii publice, însoţită de violenţă sau ameninţare cu violenţa".**

Argumentele în sprijinul unei asemenea modificări au fost prezentate într-o publicaţie anterioară.[25]

8. În legătură cu un alt aspect al practicii de aplicare a răspunderii pentru infracţiunea de huliganism, este necesar de a ne axa atenţia asupra unui stereotip reminiscent vizând calificarea acestei infracţiuni: că huliganismul este o infracţiune care poate fi săvârşită numai într-un loc public.

Astfel, într-o speţă, *acţiunile lui R.V. au fost recalificate de pe alin .2 art. 218 C. pen. RM din 1961 pe alin. 2 art. 100 C. pen. RM din 1961, deoarece „infracţiunea a fost săvârşită la periferia localităţii, într-un loc pustiu, la o oră târzie, şi, prin urmare, condamnatul prin acţiunile sale nu a putut încălca ordinea publică".*[26] Într-o altă speţă, *Colegiul penal al Curţii de Apel a considerat eronată achitarea lui P.A. pentru fapta prevăzută la alin. 3 art. 218 C. pen. RM din 1961, inclusiv din motiv că „a avut loc nu în casă, ci în curte".*[27] În fine, într-o speţă mai recentă nu poate să nu nedumerească următoarea motivare conţinută într-o decizie a Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie: *„Potrivit actelor din dosar, C.V. l-a lovit pe pătimit după ce acela l-a lovit pe el, şi nu în loc public, ci în spatele discobarului..., şi nu în prezenţa altor persoane. Adică nu a încălcat ordinea publică şi nu a avut această intenţie".*[28]

Nici din art. 287 C. pen. RM, nici din art. 218 C. pen. RM din 1961 nu se desprinde că infracţiunea de huliganism este săvârşită neapărat într-un loc public.

De aceea, suntem de acord cu opinia că infracţiunea de huliganism poate fi săvârşită chiar şi într-un apartament privat sau comunal.[29] De asemenea, considerăm justă părerea, conform căreia săvârşirea infracţiunii de huliganism într-un loc public nu este o componentă obligatorie a acestei infracţiuni; însă, obligatoriu este modul public al infracţiunii de huliganism: actele huliganice sunt săvârşite în prezenţa unor persoane sau rezultatul actelor huliganice devine inevitabil cunoscut altor persoane.[30]

Un punct de vedere similar se conţine în pct. 3 al Hotărârii Plenului nr. 4 din 19.06.2006: „Acţiunile de huliganism sunt orientate, de regulă, spre public, spre reacţia publicului, implicând jignirea demnităţii publice şi încălcarea grosolană a ordinii publice. Acţiunile de huliganism, în spaţiu şi timp, se pot înfăptui şi în locuri nepopulate sau noaptea, dar cu încălcarea ordinii publice. La fel, se pot comite şi acţiuni de huliganism habitual: în apartamentele comunale, în ogrăzi, pe scară etc."

Aşadar, în cele mai frecvente cazuri huliganismul este săvârşit în locuri publice (străzi, pieţe, plaje, cafenele, restaurante, cinematografe, mijloace de transport în comun etc.). Însă, huliganismul poate fi săvârşit şi în locuri care nu au un caracter public (apartamente, sedii de întreprinderi, terenuri private, mijloace de transport personal etc.).

Huliganismul este o faptă săvârşită în public, dar nu neapărat într-un loc public. Conform lit. c) şi e) art. 131 C. pen. RM, fapta se consideră a fi săvârşită în public şi atunci când e comisă: într-un loc inaccesibil publicului, cu intenţia însă ca fapta să fie auzită sau văzută, dacă aceasta s-a produs faţă de două sau mai multe persoane; prin orice mijloace recurgând la care făptuitorul îşi dădea seama că fapta ar putea ajunge la cunoştinţa publicului.

De cele mai dese ori, huliganismul este comis în prezenţa altor persoane, având rolul de victime sau martori. Nu este însă exclusă posibilitatea săvârşirii

huliganismului în absenţa persoanelor străine. Însă, este important ca în astfel de cazuri făptuitorul să recurgă la asemenea mijloace care să facă posibilă ajungerea informaţiei despre faptă la cunoştinţa publicului (de exemplu, afişarea unor texte sau a unor imagini cu caracter ofensator în timpul nopţii într-un loc public care este pustiu la moment).

Din cele menţionate rezultă cu claritate că infracţiunea de huliganism întotdeauna presupune ipostaze cu implicaţii publice. Dar numai în unele cazuri este săvârşită în locuri publice.

9. Această concluzie îşi demonstrează actualitatea mai ales în contextul prevenirii şi combaterii violenţei în familie. Astfel, conform alin. (2) art. 17 al Legii Republicii Moldova cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 1.03.2007[31], în caz de comitere a unor acte de violenţă în familie ce conţin elementele constitutive ale unei contravenţii administrative sau ale unei infracţiuni, se aplică legislaţia în vigoare, indiferent de stabilirea măsurilor de protecţie.

Nu există temeiuri să nu afirmăm că, în caz de comitere a violenţei în familie, aceasta nu ar putea să conţină elementele constitutive ale huliganismului. Or, în conformitate cu art. 2 din legea specificată mai sus, violenţa în familie reprezintă orice acţiune sau inacţiune intenţionată, cu excepţia acţiunilor de autoapărare sau de apărare a unor alte persoane, manifestată fizic sau verbal, prin abuz fizic, sexual, psihologic, spiritual sau economic, ori prin cauzare de prejudiciu material sau moral, comisă de un membru de familie contra unor alţi membri de familie, inclusiv contra copiilor, precum şi contra proprietăţii comune sau personale.

Important este de reţinut că atunci când victima infracţiunii de huliganism este soţia (soţul), un alt membru de familie, o altă persoană apropiată, cauza infracţiunii date trebuie să o constituie nu relaţiile de ostilitate cu caracter personal, ci motivul huliganic (de exemplu, dorinţa de a profita de un pretext neînsemnat pentru răfuiala cu victima).

10. În alt context, trebuie de menţionat că, în mod regretabil, în definiţia noţiunii de violenţă formulată în pct. 3 al Hotărârii Plenului nr. 4 din 19.06.2006 nu se face decât să se enumere metodele şi procedeele de violenţă în contextul huliganismului: „cauzarea unor prejudicii sănătăţii, care pot surveni în urma săvârşirii unor acţiuni cu caracter violent, produse prin aplicarea de lovituri, prin imobilizarea, îmbrâncirea, punerea unei piedici victimei, urmate de vătămarea integrităţii corporale sau de leziuni corporale, sau fără cauzarea prejudiciului sănătăţii". Astfel, în această definiţie lipseşte referirea la gradul de violenţă, căruia ar fi trebuit să i se acorde o atenţie primordială. Aceasta deoarece una dintre modalităţile normative ale infracţiunii de huliganism e reprezentată de acţiunile intenţionate care încalcă grosolan ordinea publică şi exprimă o vădită lipsă de respect faţă de societate, însoţite de aplicarea violenţei asupra persoanelor.

După caz, gradul de violenţă care se aplică asupra victimei huliganismului poate fi foarte nuanţat. Aceasta ne-o dovedesc următoarele exemple din practica judiciară: *la 23.12.2004, în jurul orei 13.15, aflându-se pe str. V. Ciubotaru, comuna Truşeni, mun. Chişinău, V.S., încălcând grosolan ordinea publică şi exprimând o vădită lipsă de respect faţă de societate, dând dovadă de o deosebită obrăznicie, s-a apropiat de L.I. Cu pumnii şi picioarele i-a aplicat multiple lovituri, care se califică drept provocare a leziunilor corporale uşoare (sublinierea ne aparţine – n.a.)*[32]*; la 12.12.2005, aproximativ la ora 2.00, acţionând de comun acord cu G.V., S.V., B.M. şi D.S. – D.V. – aflându-se în curtea casei lui V.Z. în satul Taraclia de Salcie, raionul Cahul, fiind în stare de ebrietate alcoolică, din intenţii huliganice, încălcând grosolan ordinea publică şi exprimând o vădită lipsă de respect faţă de societate, manifestând o obrăznicie deosebită, exprimându-se cu cuvinte necenzurate în adresa lui I.T., i-a aplicat multiple lovituri cu pumnii şi picioarele pe diferite părţi ale corpului, cauzându-i astfel leziuni corporale fără cauzarea prejudiciului sănătăţii (sublinierea ne aparţine – n.a.)*[33]*; la 24.06.2003, între orele 3.00-5.30, aflându-se împreună cu Z.A. în localul barului „Cuptorul fermecat" din municipiul Bălţi, C.S. a comis acţiuni intenţionate care încalcă grosolan ordinea publică şi exprimă o vădită lipsă de respect faţă de societate, însoţită de aplicarea violenţei, de opunerea rezistenţei persoanelor care curmau actele huliganice, şi care, prin conţinutul lor, se deosebesc prin obrăznicie deosebită, în următoarele circumstanţe: intrând în barul nominalizat, s-a aşezat la masa unde şedea N.A., deşi erau alte mese libere, şi a comandat rachiu şi bere. Z.A. i-a făcut observaţie barmenului C.L., iar N.A. a încercat să curme conflictul. Drept răspuns, C.S. a stricat trei scaune şi cu bucăţi din ele l-a lovit pe N.A., cauzându-i dureri fizice (sublinierea ne aparţine – n.a.).*[34]

În calitate de contraexemplu *sui generis* se prezintă următoarea speţă: *A.M. a fost condamnat în baza alin. (1) art. 287 C. pen. RM. Conform deciziei Curţii de Apel Cahul, a fost casată sentinţa de condamnare, cu pronunţarea unei noi hotărâri, prin care A.M. a fost recunoscut vinovat în săvârşirea infracţiunii*

prevăzute la alin. (1) art. 152 C. pen. RM, adică a vătămării intenţionate medii a integrităţii corporale sau a sănătăţii. În fapt, la 12.07.2003, aproximativ la ora 1.00, A.M., aflându-se la serviciu, în calitate de chelner în barul „Elada", fiind provocat de acţiunile victimei, i-a aplicat lovituri peste faţă, provocându-i o dereglare a sănătăţii de lungă durată, necesitând îngrijiri medicale pe o perioadă mai mare de 21 de zile.[35]

În condiţiile de fapt enunţate, ţinând cont de gradul de violenţă care s-a aplicat asupra victimei, din start a fost greşită calificarea conform alin. (1) art. 287 C. pen. RM. Or, dacă doar vom compara sancţiunile de la alin. (1) art. 152 şi alin. (1) art. 287 C. pen. RM, se poate crea impresia că violenţa în contextul infracţiunii de huliganism se poate exprima inclusiv în vătămarea intenţionată medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii. Ar fi aşa, dacă legiuitorul nu ar fi stabilit, la lit. i) alin. (2) art. 152 C. pen. RM, circumstanţa agravantă „cu intenţii huliganice". Datorită acestui fapt, se prezintă ca imposibil concursul ideal dintre infracţiunea de huliganism şi infracţiunea de vătămare intenţionată medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii. Şi nu doar dintre aceste două infracţiuni.

În legătură cu aceasta, amintim că în pct. 10 al Hotărârii Plenului Judecătoriei Supreme „Cu privire la practica judiciară în cauzele despre huliganism", nr. 12 din 20.12.1993, se menţiona: „Instanţele judecătoreşti vor ţine cont de faptul că infracţiunile mai grave decât huliganismul (vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale, distrugerea sau deteriorarea intenţionată a bunurilor proprietarului) săvârşite din intenţii huliganice necesită să fie calificate în cumul cu huliganismul".[36]

Probabil, o asemenea explicaţie era relevantă la momentul aplicării Codului penal anterior, luând în consideraţie construcţia componenţei de infracţiune stabilite la art. 218 C. pen. RM din 1961. În conjunctura aplicării legii penale în vigoare, o asemenea explicaţie este lipsită de relevanţă.

De aceea, în pct. 10 al Hotărârii Plenului nr. 4 din 19.06.2006 explicaţiile de rigoare sunt configurate cu totul altfel:

– omorul intenţionat, săvârşit în procesul actului huliganic, urmează a fi calificat numai în baza lit. c) alin. (2) art. 145 C. pen. RM (adică, drept omor săvârşit cu intenţii huliganice);

– huliganismul, însoţit de vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii, urmează a fi calificat în baza lit. h) alin. (2) art. 151 C. pen. RM (adică, drept vătămare intenţionată a integrităţii corporale sau a sănătăţii, săvârşită cu intenţii huliganice);

– huliganismul, însoţit de vătămarea intenţionată medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii, urmează a fi calificat potrivit lit. i) alin. (2) art. 152 C. pen. RM (adică, drept vătămare intenţionată medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii, săvârşită cu intenţii huliganice).

11. Considerăm defectuoase în anumite privinţe aceste explicaţii: când se specifică că huliganismul este însoţit de vătămarea intenţionată gravă/medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii, se creează falsa impresie că se are în vedere concursul real dintre cele două infracţiuni. Iar aceasta poate induce în eroare pe cei abilitaţi cu aplicarea legii penale.

Din aceste considerente, explicaţiile date ar trebui să fie substituite prin altele, mai funcţionale şi mai utile practicienilor: **„În sensul art. 287 C. pen. RM, prin „violenţă" se are în vedre violenţa soldată cu vătămarea uşoară a integrităţii corporale sau a sănătăţii, ori violenţa soldată cu leziuni corporale care nu presupun nici dereglarea de scurtă durată a sănătăţii, nici pierderea neînsemnată şi stabilă a capacităţii de muncă.**

Infracţiunea de huliganism poate fi urmată de infracţiunea de omor intenţionat, de vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii, sau de vătămarea intenţionată medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii. În aceste condiţii se atestă prezenţa concursului real de infracţiuni, iar calificarea se face conform art. 287, pe de o parte, şi art. 145, 151 sau 152 C. pen. RM, pe de altă parte.

Este însă posibil ca omorul intenţionat sau vătămarea intenţionată gravă/medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii să reprezinte violenţa care este aplicată tocmai în legătură cu încălcarea grosolană a ordinii publice şi exprimarea unei vădite lipse de respect faţă de societate. În acest caz, calificarea trebuie făcută numai conform lit. c) alin. (2) art. 145 sau lit. h) alin. (2) art. 151 / lit. i) alin. (2) art. 152 C. pen. RM. Deoarece lipseşte concursul ideal de infracţiuni, nu este necesară calificarea suplimentară conform art. 287 C. pen. RM".

Din aceasta reiese că infracţiunile prevăzute la lit. c) alin. (2) art. 145, lit. h) alin. (2) art. 151, lit. i) alin. (2) art. 152 şi art. 287 C. pen. RM sunt toate infracţiuni săvârşite cu intenţii huliganice (sau infracţiuni săvârşite din motiv huliganic). A spune că infracţiunea e săvârşită cu intenţii huliganice înseamnă, de fapt, a afirma că prin această infracţiune se încalcă grosolan ordinea publică, se exprimă o vădită lipsă de respect faţă de societate (ori/şi se manifestă cinism

sau obrăznicie deosebită). Şi viceversa: a spune că prin infracţiune se încalcă grosolan ordinea publică, se exprimă o vădită lipsă de respect faţă de societate (ori/şi se manifestă cinism sau obrăznicie deosebită) înseamnă, de fapt, a afirma că acea infracţiune e săvârşită cu intenţii huliganice. Dacă o astfel de infracţiune presupune aplicarea violenţei, atunci în funcţie de gradul de intensitate a acesteia, în ordine ascendentă, aceste infracţiuni se prezintă în următoarea ordine:

1) huliganismul (art. 287 C. pen. RM);

2) infracţiunea prevăzută la lit. i) alin. (2) art. 152 C. pen. RM;

3) infracţiunea prevăzută la lit. h) alin. (2) art. 151 C. pen. RM;

4) infracţiunea prevăzută la lit. c) alin. (2) art. 145 C. pen. RM.

12. În încheiere vom menţiona că în cadrul acestui articol am supus investigaţiei numai o parte din aspectele legate de practica aplicării răspunderii penale pentru fapta de huliganism. Această investigaţie va continua, fiind luate în vizor alte asemenea aspecte, nu mai puţin importante, aspecte caracterizate prin aplicativitate practică, dar şi prin semnificaţie teoretică.

Note:

[1] Informaţie operativă privind starea infracţionalităţii pe teritoriul Republicii Moldova în perioada de 12 luni a anului 2007 // www.mai.md/tabele-statist-pre/tabel_2007/

[2] Caracteristica condamnaţilor după infracţiuni. Statistică // www.penitenciar.gov.md/ro/statistica.html

[3] S. Brînză, V. Stati. *O nouă viziune asupra noţiunii „intenţii huliganice”* // Revista Naţională de Drept, 2007, nr. 10, p. 20-25.

[4] *A se vedea:* С.В. Скляров. *Вина и мотивы преступного поведения.* – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004, p. 120.

[5] Este oportun a-l cita pe C. Bulai: „Prezenţa mobilului (adică a motivului – *n.a.*) în săvârşirea oricărei infracţiuni este un indiciu al normalităţii psihice a făptuitorului, de unde concluzia că lipsa unui mobil sau motiv comprehensibil constituie un indiciu de anormalitate psihică ce impune o examinare atentă a responsabilităţii subiectului”. – C. Bulai. *Manual de drept penal. Partea Generală.* – Bucureşti: ALL Beck, 1997, p. 192.

[6] Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie nr. 1ra-1180/2006 din 26.12.2006 // Moldlex.

[7] Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie nr. 4-1re-64/2005 din 26.09.2005 // Moldlex.

[8] Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie nr. 1ca-100/2002 din 30.04.2002 // Moldlex.

[9] Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie nr. 1r/a-165/2001 din 11.12.2001 // Moldlex.

[10] Г.Б. Жунушова. *Уголовная ответственность за хулиганство по законодательству Кыргызской Республики:* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Бишкек, 2006, p. 10.

[11] Н. Иванов. *Хулиганство: проблемы квалификации* // Российская юстиция, 1996, nr. 8, p. 31-33.

[12] Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie nr. 1r/a-165/2001 din 11.12.2001 // Moldlex.

[13] А.Н. Попов. *Убийства при отягчающих обстоятельствах.* – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, p. 866.

[14] Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie nr. 4-1r/a-10/2002 din 24.06.2002 // Moldlex.

[15] Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie nr. 1r/a-223/99 din 26.10.1999 // Moldlex.

[16] Г.Б. Жунушова. *Op. cit.,* p. 16.

[17] Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie nr. 1r/e-100/99 din 22.04.1999 // Moldlex.

[18] Decizia Colegiului penal al Judecătoriei Supreme nr. 2k-885/90 din 19.04.1990 // Moldlex.

[19] Buletinul Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova, 2007, nr. 1, p. 11-14.

[20] *A se vedea:* S. Brînză. *Dificultăţile aplicării de către instanţele judecătoreşti a art. 287 C. pen. RM. Reflecţii teoretice cu implicaţii practice* // Revista Institutului Naţional al Justiţiei, 2007, nr. 1-3, p. 68-74.

[21] Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie nr. 4-1re-74/2005 din 31.10.2005 // Moldlex.

[22] Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie nr. 1ca-100/2002 din 30.04.2002 // Moldlex.

[23] Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie nr. 1r/a-165/2001 din 11.12.2001 // Moldlex.

[24] Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie din 12.02.2001 // Moldlex.

[25] *A se vedea:* S. Brînză. *Op. cit.,* p. 68-74.

[26] Hotărârea Prezidiului Judecătoriei Supreme din 26.02.1987 // Moldlex.

[27] Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel nr. 1r-21/98 din 17.02.1998 // Curtea de Apel. Culegere de practică judiciară (august 1996-aprilie 1999). – Chişinău: Garuda-Art, 1999, p. 171-173.

[28] Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie nr. 1ra-548/2005 din 11.10.2005 // Moldlex.

[29] *A se vedea:* Ж. Каусылгазы. *Уголовно-правовая и криминологическая характеристика хулиганских действий по законодательству Монголии:* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Санкт-Петербург, 2008, p. 18.

[30] *A se vedea:* Г.Б. Жунушова. *Op. cit.,* p. 14.

[31] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 55-56.

[32] Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie nr. 1ra-99/2006 din 1.02.2006 // Moldlex.

[33] Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie nr. 1ra-1180/2006 din 26.12.2006 // Moldlex.

[34] Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie nr. 1ra-371/2004 din 22.06.2004 // Moldlex.

[35] Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie nr. 1ra-655/2004 din 15.09.2004 // Moldlex.

[36] Culegere de hotărâri ale Plenului Curţii Supreme de Justiţie (mai 1974-iulie 2002). – Chişinău, 2002, p. 354-359.

În acest plan, aducem ca exemplu următoarea speţă: *A.V. a fost condamnat în temeiul alin. 3 art. 218 şi alin. 2 art. 95 „Vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale” din Codul penal din 1961. În fapt, la 8.05.1995, aproximativ la ora 6.00, A.V., fiind în stare de ebrietate şi aflându-se într-un apartament din oraşul Leova, din intenţii huliganice, încălcând grosolan ordinea publică, liniştea şi odihna locatarilor vecini, exprimându-se necenzurat, l-a atacat pe A.A., care, îndeplinind obligaţiunile obşteşti, a încercat să pună capăt actelor lui huliganice. A.V. l-a lovit pe A.A. cu cuţitul în piciorul stâng, cauzându-i vătămare gravă periculoasă pentru viaţă. – A se vedea:* Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie nr. 1r/a-235/99 din 26.10.1999 // Moldlex.

Conform legii penale în vigoare, o astfel de faptă s-ar califica potrivit lit. h) alin. (2) art. 151 C. pen. RM, ca vătămare intenţionată gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii, săvârşită cu intenţii huliganice.

STUDIU PRIVIND PERSONALITATEA DELINCVENTULUI MINOR
(coordonate sociale)
Partea II

Maria MUTU-STRULEA,
doctor în drept, conferenţiar universitar interimar (USM)

RÉSUMÉ

L'échelle de mésadaptation sociale réfère à un ensemble d'attitudes associées à une socialisation inadéquate ou perturbée. On peut dire que les sujets sont incapables de rencontrer les exigences de leur environnement sociale par des manières socialement approuvées. À cela s'ajoutent l'influence de la famille, de l'éducation, de loisir.

Familia, relaţiile sociale, şcoala, educaţia, strada mereu au exercitat o influenţă deosebită în devenirea unei personalităţi. În decursul vieţii minorul este influenţat de *macromediu* (societatea în ansamblu, civilizaţia), *micromediu* (grupurile sociale mici: şcoala, colectivul) şi *anturajul* imediat din apropierea minorului (familia, rudele, prietenii, strada).

Un grup determinant de factori în apariţia violenţei juvenile îl reprezintă familia, anturajul, gradul de educaţie şi cultura, la aceasta adăugându-se o serie de factori situaţionali reprezentaţi de locul de debut al violenţei, ingestia de alcool sau droguri ce favorizează trecerea la act, utilizarea armelor, precum şi asocierea cu alte persoane sau alte acte infracţionale.[1]

Referitor la familie şi gradul de educaţie, putem afirma ca o educaţie negativă, ce nu recunoaşte normele acceptate în societate, va duce, implicit, la o structurare negativă de personalitate şi la un caracter de tip antisocial, în timp ce o educaţie pozitivă va configura un comportament adecvat normelor sociale.[2]

Inadaptări comportamentale ale minorilor vizează, de asemenea, tulburările de relaţii între ei şi părinţi, profesori, colegi, încălcarea normelor etice şi de conduită şcolară sau extraşcolară. Spectrul acestor devianţe este foarte larg (minciuni, calomnieri, agresivităţi, atitudini nonconformiste, gesturi, chiulire de la ore, lipsa respectului şi a distanţei în relaţiile cu adulţii, vagabondajul etc.), dar cel mai grav este că ele pot deveni acte delincvente. Orice fenomen psihic este determinat de influenţa externă şi orice acţiune externă poate determina psihicul spre alegerea unei conduite numai fiind trecută prin filtrul interior, adică prin însuşirile, stările psihice ale persoanei în momentul trecerii la actul delincvenţial. De aceea, orice conduită predelictuală este produsul unui amalgam între *cauzele şi condiţiile individuale şi sociale*. Printre cauzele individuale se enumeră determinanţii ereditari, genetici, precum şi condiţiile interne predispozante ale individului. Cauzele sociale vizează influenţele nocive ale condiţiilor de viaţă în care se află minorul în faza predelictuală. Prin urmare, conceptul de cauzalitate presupune un complex de condiţii, situaţii, factori impulsionanţi, şi nu putem accepta fie cauzele externe, fie cele interne, în mod unilateral, ca fiind predispozant al delincvenţei juvenile.

La coordonatele sociale ale personalităţii minorului se atribuie în egală măsură ***nivelul de instruire şi educaţie,*** la care atribuim:

(A) rolul educaţiei în familie;

(B) rolul educaţiei şcolare;

(C) organizarea timpului liber.

Deşi nu se pune semn de egalitate între „caracteriali" şi delincvenţi, deoarece nu toţi copiii cu tulburări de caracter devin delincvenţi şi nu toţi delincvenţii au traversat în copilărie sau adolescenţă faza „caracterială", se constată totuşi că, în numeroase cazuri, delincvenţa juvenilă este precedată de tulburări de caracter care apoi, prin cronicizare, s-au fixat în structura caracterului respectivului minor. Astel, cercetători cum ar fi D. Lagache (1964), R. Mucchielli (1965), G. Basiliade (1978) etc. susţin că un copil caracterial se prezintă adesea, în cadrul vieţii sociale, ca un inadaptat, ca un sociopat, deoarece el nu reuşeşte să realizeze relaţii armonioase între el şi mediul social (datorită educaţiei greşite primite şi experienţelor dureroase în viaţă pe care le-a trăit).[3]

Teoria freudistă, care pune în evidenţă rolul eului şi al supraeului ca instanţe de cenzură şi control asupra tendinţelor agresive ale inconştientului şi asigură corecta integrare morală a individului în contextul

social; teoria „personalităţii criminale" formulată de Jean Pinatel cu recunoaşterea posibilităţii educării factorilor de inhibare a trecerii la act; teoria rezistenţei la frustrare, formulată de W. Reckless, care pune în evidenţă existenţa unor componente pozitive perfect educabile ale eului, capabile să reziste tentaţiei antisociale şi chiar teorii ca cele privind conflictul de culturi ori întemeiate pe asociaţii diferenţiate sau interacţionism, care pun accent aparte pe etiologia sociologică, nu neagă nici rolul educaţiei şi nici posibilitatea combaterii criminalităţii în sistemele sociale în care educaţia familială, de micro- şi macromediu ar putea exercita o influenţă formativă normală.[4] Dint toate aceste considerente, delincvenţa juvenilă, criminologia, pedagogia, psihologia tind să atragă atenţia asupra problemelor de educaţie a minorilor.

(A) rolul educaţiei în familie corespunde unei obligaţii morale, legale, religioase, conform căreia părinţii sunt cei care altoiesc personalitatea propriilor copii. Dintre carenţele educaţionale în familie se remarcă: insuficienta atenţie acordată copilului, certurile dese între părinţi, instabilitatea cuplului părintesc, viciile grave ale părinţilor ce constituie model pentru copii, lipsa de coerenţă în atitudinile ambilor părinţi faţă de faptele copilului, instabilitate afectivă, neurmărirea activităţii şcolare etc. În paralel cu formula clasică a familiei divorţate, ca o cauză a disconfortului psihologic al minorului, s-au introdus şi expresiile de „separare afectivă", „separare efectivă" care, în lipsa ataşamentului, a comunicabilităţii între părinţi şi copii, distruge atmosfera familială şi creează repercursiuni asupra copilului. Orice dezacorduri familiale vor crea la copil tulburări comportamentale. La acest capitol pot fi atribuite:

✓ *deficienţa de climat familial* – diferite însuşiri moral-volitive ale copilului depind de anturajul familial, de valorile pe care se pune accent în familie, de atitudinea familiei însăşi faţă de relaţiile sociale. Astfel, după Ros Vincent, există familii reprimătoare, care înăbuşă spiritul de independenţă al copilului, familii liberale, care dezvoltă iniţiativele acestuia. De asemenea, există familii integrate social, sigure de ele, care prezintă un grad ridicat de receptivitate socială, sau familii la limita integrării, nesigure. În familiile active membrii acesteia se pot afirma în lupta cu greutăţile, se pot impune în societate, astfel încurajând la copii formarea dinamismului, a încrederii în sine, a motivaţiei muncii. Familiile pasive, indiferente generează sentimentul de eşec, de neîncredere în viaţă, de descurajare în orice începuturi;[5]

✓ *deficienţe de structură familială* – absenţa temporară a unuia dintre părinţi realizează un impact asupra conduitei ulterioare a copilului. Unii dintre ei îşi fortifică puterile pentru a avea reuşite în orice activitate, considerând că au devenit semiindependenţi, alţii se descurajează, mizând pe regretele şi mila celor din jur. În familia adoptivă, de exemplu, alcătuită din părinţi mai vârstnici şi un singur copil înfiat, întreaga afecţiune şi grijă se îndreaptă spre acest copil, saturat şi plictisit de atâta atenţie; în acest caz, copilul va lua atitudine minimă faţă de rezistenţa la greutăţi. În familiile separate, unde părinţii luptă cine să preia copilul, fiecare încearcă să-l instige contra celuilalt părinte, astfel distrugând securitatea familială în care avea încredere copilul. Aceasta îi face pe copii să devină neîncrezători, detaşaţi, descurajaţi, ai nimănui. De asemenea, este foarte importantă relaţia copilului cu fiecare dintre membrii familiei (mama, tata, bunicii etc.); or, diversitatea jurisdicţiilor sau persoanelor cărora trebuie să se supună copilul îl derutează;

✓*deficienţe ale grupului fratern* – relaţiile dintre fraţi şi surori depind, în fiecare caz în parte, de vârsta lor, de numărul lor, de sex etc. Existenţa câtorva copii în familie favorizează comunicabilitatea şi relaţiile sociale mai diversificate decât în familiile cu unic copil. De cele mai dese ori, conflictele apărute între fraţi se determină de scara vârstei. După cum menţiona Alfred Adler, cel mai mare care a avut la un moment dat totul (atenţie, dragoste etc.) trăieşte, în momentul apariţiei următorului copil cu care trebuie să împartă dragostrea părinţilor, un „complex de detronare". De aceea, el nu trebuie neglijat şi ignorat. Cei mai mici pot ajunge în situaţia de a fi răsfăţaţi sau chiar obraznici în familie.

În fine, nu este de neglijat raportul între exigenţele părinţilor şi capacităţile copilului, uneori adulţii solicitând ceva ce îl depăşeşte pe minor, fie după capacităţi, fie după vârstă etc. Exigenţele prea mari pot conduce la decepţionări şi frustrări ale copilului.

(B) rolul educaţiei şcolare, insuficienta şcolarizare, dezavantajarea unor elevi, aprecierile neobiective, tolerarea indisciplinei etc. favorizează diminuarea efectului procesului instructiv-educativ, conducând spre o eventuală devianţă. Supraaprecierea unui elev mediocru conduce la indiferenţa acestuia; injusta apreciere a celui care a meritat o notă mai mare va genera descurajarea lui; sarcinile didactice prea uşoare vor inhiba energia nervoasă şi capacităţile copilului; critica adusă răspunsurilor elevului că ar fi incomplete vor conduce treptat la faptul că elevul se va obişnui cu cunoştinţele sale limitate, complexându-se

astfel şi degradând. Dezacordul între profesori şi copii pot genera insuccesul celor din urmă.

(C) organizarea timpului liber cuprinde odihna, distracţia care contribuie la formarea personalităţii. Este foarte important ca regimul copilului să fie unul organizat, ceea ce îi va asigura stabilitate, iar genul activităţilor pentru copiii temperamentali să fie diversificate. La acest capitol un rol important îi revine şi statului, el urmând să creeze centre de activitate sau de dezvoltare a copiilor. Multe dintre delicte se comit de către copii din „neavând ce face".

Deficienţele personalităţii minorului delincvent

Deficienţele pot fi de natură fizică sau psihică. Prezenţa lor doar în unele condiţii, sub influenţa factorilor exogeni, poate predetermina delincvenţa, dar prin sine înseşi ele nu constituie determinante intrinseci ale delincvenţei juvenile. Printre acestea se numără a fi:

- *nevrozele,* se exprimă prin conflicte interpsihice (isterie, psihastenie). Regula generală este că nevrozele inhibă activitatea, dar uneori ele pot determina şi trecerea la actul delincvent. Printre psihastenici se regăsesc vagabonzi, prostituate. Mitimanii, organizatori de mici isterii, fiind inventivi, pot simula agresiuni;

- *psihopatiile*, deficienţe psihice care nu înlătură discernământul, dar prezintă atitudini structurate anormal. Pentru ei conflictul uneori poate constitui o sursă a plăcerii, nu se pot adapta la mediul familial, de grup. De regulă, ei nu se percep ca fiind cu defecte şi nu se consideră bolnavi psihic. Faptele comise de psihopaţi sunt pasibile de răspundere penală;

- *psihozele* sunt afecţiuni psihice grave, în care discernământul şi, respectiv, responsabilitatea se exclud. La acestea se atribuie schizofreniile, psihozele maniaco-depresive, epilepsia, delirurile sistematice, paranoia etc.;

- *perversiunile,* anomalii determinate de instinctele de bază ale omului (reproducere, asociere, conservare).

La general, psihologia copilului vorbeşte despre normalitate, subnormalitate şi supranormalitate psihică. Atribuirea copilului la una dintre aceste trei categorii depinde de mai multe conjuncturi: vârstă, nivel de dezvoltare, genetică. Subiectul apreciat ca normal este raportat la caracteristicile medii şi dominante ale grupului de aceeaşi vârstă. Anormalitatea cuprinde atât copiii cu unele insuficienţe în dezvoltare, cât şi pe cei cu handicapuri comportamentale. Conceptul de subnormalitate se aplică acelor subiecţi care din cauza unor handicapuri nu au o dezvoltare şi o evoluţie normale. Referitor la supranormalitate, copiii apreciaţi ca supradotaţi pot deveni îngâmfaţi, egoişti, izolaţi.[6]

Verificând întregul potenţial al copiilor şi coordonatele lor bio-psiho-sociale, adulţii urmează să aleagă justa cale de educare.

Note:

[1] *A se vedea:* D. Damir, E. Toader. *Discernopatia şi delincvenţa infantilo-juvenilă* // Rom J Leg Med 14(1)51-55(2006), Romanian Society of Legal Medicine, p. 52.

[2] *Ibidem*.

[3] http://www.e-scoala.ro/referate/psiho_delincventa_juvenila.html

[4] *A se vedea:* N. Giurgiu. *Elemente de criminologie.* – Iaşi: Chemarea, 1992, p. 194.

[5] http://www.e-scoala.ro/referate/psiho_delincventa_juvenila.html

[6] *A se vedea:* P. Golu şi alţii. *Psihologia copilului*. – Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, R.A. 1995, p. 178.

REFLECŢII ASUPRA CONCEPTULUI PUTERE DE STAT

Gheorghe COSTACHI,
doctor habilitat în drept, profesor universitar

Petru HLIPCA,
competitor

RÉSUMÉ

Dans l'article, l'auteurs proposent d'analyser le concept du pouvoir et du pouvoir de l'état, pour relever l'essence et leur corrélation. Ils présentent l'importance et le rôle du pouvoir de l'état dans l'organisation et le fonctionnement du système sociale.

Conceptul de putere. Istoria multiseculară a evoluţiei civilizaţiei umane mărturiseşte destul de clar că orice comunitate umană, indiferent de nivelul de dezvoltare, are nevoie de putere – condiţie necesară pentru funcţionarea sistemului său social.

În literatura de specialitate conceptul de putere este pe larg interpretat şi analizat. Subliniind sorgintea romană a acestui termen, autorul A. Amititeloaie susţine că romanii (comparativ cu grecii) au acordat mai multă atenţie conceptului de putere datorită spiritului de dominaţie militară ce se înrădăcinase profund în organizarea şi funcţionarea instituţiilor imperiale.[1]

Deci, de la verbul *potere* (care înseamnă a putea, a fi capabil) latinii au derivat substantivul *potestas* cu conotaţie socială. Din acest punct de vedere, *potestas* ar însemna, în principiu, capacitatea unui om sau a unui grup de oameni de a-şi impune voinţa faţă de alţi oameni[2], luaţi individual sau în diferite forme asociative în care aceştia se pot organiza, dând naştere, astfel, unor relaţii complexe de dominare, influenţare, reprezentare, supunere, ascultare etc. Privită astfel, *potestas* dobândeşte semnificaţia de putere socială, care se particularizează într-o diversitate de forme, cum ar fi: putere politică, putere familială sau părintească, putere economică, putere religioasă, putere civilă etc. Totuşi, în esenţă, *potestas* înclină mai mult să desemneze puterea specifică domeniului public. Un asemenea înţeles au şi variantele din limbile: greacă (*dynameis*), germană (*macht*), franceză (*pouvoir*), engleză (*power*) etc.[3]

În sens sociologic, puterea desemnează „o forţă pusă în serviciul unei idei, o forţă născută din conştiinţa socială, destinată să conducă grupul în căutarea „binelui comun" şi capabilă, la nevoie, de a impune membrilor atitudinea pe care ea o comandă".

În politologie notiunea de putere este tratată ca fiind capacitatea de a afecta comportamentul altora într-un fel dorit şi care poate lua toate formele mecanismelor de influenţă. Aceste mecanisme înseamnă persuasiune (influenţare fără a promite vreo recompensă ori fără a ameninţa cu pedeapsa din partea celor ce deţin puterea) sau mici promisiuni ori tratative (promisiuni de recompensare, ameninţarea cu pedeapsa), mergând până la presiune extremă – forţă sau coerciţie (ameninţarea cu o pedeapsă severă sau cu o pierdere). În acest sens, „puterea" este considerată sinonimă noţiunii de „influenţă", prin care se subînţelege capacitatea unei persoane de a afecta comportamentul altora într-o manieră favorizată de ea.

De asemenea, drept sinonime ale noţiunii de „putere" sunt folosite, uneori, şi noţiunile de „autoritate" sau „coerciţie". *Autoritatea* este tratată drept o influenţă care derivă „din acceptarea voită din partea altora a dreptului cuiva de a elabora reguli sau de a emite imperative, aşteptând în schimb ascultare (supunere)". *Coerciţia* este considerată a fi „o formă de influenţă caracterizată printr-un grad înalt de constrângere sau de obligativitate".

Este de menţionat că înainte de a fi instituţionalizată şi a dobândi, graţie instituţionalizării, diverse forme cristalizate, puterea este percepută ca fenomen. În acest sens, puterea a fost caracterizată ca posibilitatea de comandă globală exercitată în cadrul colectivităţii, în scopul de a o organiza, de a o menţine şi de a o apăra sau ca o capacitate generalizată de a obţine îndeplinirea unor îndatoriri obligatorii de către indivizi şi grupuri sociale într-un sistem de organizare colectivă, atunci când îndatoririle sunt legitimate prin legătura lor ca scopuri colective.

Astfel, termenul „putere" presupune forţa organizată aparţinând unui individ sau unui grup

concretizată în capacitatea sa de a defini şi înfăptui interesele generale ale grupului, impunând tuturor membrilor acestuia voinţa sa, la nevoie utilizând în mod legitim forţa de constrângere sau de represiune.

Puterea, evident, este necesară în orice colectivitate umană şi pe cât de diverse sunt relaţiile sociale din cadrul colectivităţii, pe atât de diferite pot fi şi formele puterii.

Deci, în dependenţă de metoda de intervenţie a puterii în fenomenele sociale, aceasta poate fi:

- *anonimă* (se reflectă în societăţile primitive, dar şi în cele moderne, în formă de rezistenţă colectivă la tulburarea ordinii publice);

- *individualizată* (este concentrată în persoana unui şef de stat sau a unei minorităţi şi se reflectă în formă de tiranie sau monarhie);

- *instituţionalizată* (reprezintă rezultatul instituţionalizării puterii – fenomen care „dă naştere în mod artificial unei legături normativ-juridice între instituţiile care înserează în sine ideea juridică şi omul care devine guvernant în virtutea statutului organic al acestei instituţii”).

Puterea se instituţionalizează în toate domeniile vieţii sociale: în familie (pater familias); la întreprindere (consiliul de administraţie); la şcoală (profesorii); în societate (parlamentul, guvernul). Astfel, distingem o diversitate de expresii ale puterii, cum ar fi: puterea economică, puterea militară, puterea spiritual-ideologică, puterea legislativă, puterea judecătorească, puterea politică, puterea publică etc.

Formele puterii pot fi variate, dar nu se poate imagina absenţa totală a oricăreia din ele fără a presupune dezagregarea structurii sociale. Rolul esenţial al oricărei forme a puterii este de a asigura coeziunea şi funcţionalitatea diferitelor structuri şi organisme ale societăţii umane, coordonarea activităţilor care se desfăşoară în interiorul acestora.

Specificul oricărei puteri constă în posibilitatea purtătorilor acesteia de a-şi impune voinţa altora, de a determina supunerea sau subordonarea acestora.

Astfel, prin esenţă, puterea, ca fenomen, presupune existenţa unei surse de autoritate şi se caracterizează prin posibilitatea de a ordona, a impune obligaţia celui care primeşte ordinul, comanda de a se supune acestui ordin.

Odată cu evoluţia relaţiilor sociale autoritatea s-a detaşat într-un fenomen separat de persoana celui care deţine puterea sau o exercită. În rezultatul acestor transformări apare un sistem organizat mai complex, pe care astăzi îl numim *stat*, iar autoritatea începe a fi numită *putere de stat.*

Conceptul puterii de stat. Puterea este inerentă oricărei colectivităţi umane, inclusiv celor primitive. Dar, puterea exercitată de organele gentilico-tribale (şefii ginţilor sau tribului, organele comune ale uniunilor de triburi) nu purta un caracter politic, ea nu era încredinţată unui grup de oameni separat de populaţie. Această putere socială devine politică odată cu transformarea colectivităţii umane în societate, „când cei care o alcătuiesc au, chiar şi în formă rudimentară, conştiinţa apartenenţei la acea colectivitate, ceea ce presupune diferenţierea individului de grup”.

Astfel, ceea ce diferenţiază societatea politică de formele istorice prestatale de convieţuire socială este desprinderea din interiorul comunităţii a unor structuri de autoritate învestite cu anumite prerogative de comandă, faţă de care indivizii care compun societatea se află în relaţii de subordonare. Autorităţile constituite astfel ca „putere instituţionalizată”, aparţinând unui grup minoritar sau unui şef – conducător politic şi/sau militar, lider spiritual şi religios – exercită constant acelaşi tip de conduită (activităţi), comunitatea în ansamblul ei fiind conştientă de legitimitatea asumării şi exercitării acestor prerogative, precum şi de îndatorirea de a respecta deciziile de conducere sub sancţiunea unor pedepse sociale.

Este un adevăr indubitabil că în antichitate s-au stabilit în timp modele de distribuire a activităţii de guvernare anumitor organisme specializate, învestite cu valenţe şi atribuţii de putere.[4]

Astfel, din punct de vedere instituţional, puterea se obiectivează în diverse organisme, cărora le sunt transferate atribuţii sau funcţii de putere. Puterea astfel instituţionalizată apare sub forma puterii de stat şi este exercitată de acesta în întregul său şi în mod specializat şi distinct de diverse organe de stat. Statul apare, deci, ca titular exclusiv al forţei de comandă şi dominaţie.[5]

Deci, apariţia statului a fost însoţită de transformarea puterii sociale în putere de stat.[6] Din acel moment, statul şi puterea de stat se află într-o interconexiune indisolubilă. Caracterul şi esenţa acestei conexiuni, în sens larg, trebuie privită ca un raport dintre formă şi conţinut, unde statul reprezintă forţa materială a puterii, a cărei realizare e imposibilă fără un mecanism corespunzător. Respectiv, organele statului se prezintă a fi drept instrumente ale puterii, prin care aceasta se exprimă în formă materială.

Apariţia puterii de stat ca o necesitate obiectivă a vieţii sociale organizate şi manifestarea sa exteriorizată prin autorităţile publice înzestrate cu forţă de constrângere au avut un rol extrem de pozitiv

în ordonarea relaţiilor sociale până atunci anarhice (dezorganizate, conflictuale) şi în integrarea socială atât a indivizilor, cât şi a diferitelor grupuri.

În literatura de specialitate, noţiunile „putere politică" şi „putere publică" sunt uneori considerate a fi identice.

În realitate, însă, noţiunea de putere politică este mai largă ca volum decât cea de putere publică. Astfel, putem vorbi despre puterea politică a unui partid, chiar dacă se află în opoziţie, dar nu putem considera această putere ca fiind una de natură publică.

Mai mult ca atât, dacă privim statul ca un element central al puterii politice, care este organizarea unei ordini sociale, prin intermediul „căreia sunt puse în valoare însuşirile sufleteşti şi bogăţiile materiale ale unui popor", diferenţa dintre noţiunile în discuţie devine şi mai evidentă.

Spre deosebire de mediul natural (populaţia şi teritoriul), statul a fost creat prin aplicarea forţei de convingere şi de constrângere, care după făurirea lui s-a transformat din formă politică a puterii sociale în putere publică sau de stat.

Astăzi, prin putere publică se are în vedere puterea politică a unui grup social (a cărui componenţă numerică depinde de regimul politic din statul respectiv), prin intermediul căreia grupul expune în realitate voinţa poporului, asigurând realizarea acesteia prin mijloace specifice în exclusivitate statului, tot el deţinând în acest scop monopolul elaborării şi aplicării dreptului şi a forţei de constrângere.

Astfel, puterea publică este definită ca fiind o formă a puterii sociale, cu caracter normativ, de continuitate şi permanenţă, care are drept scop realizarea intereselor întregii societăţi, fiind organizată într-un mecanism special, numit mecanism de stat.[7]

În acest context, merită atenţie şi faptul că sunt considerate identice şi noţiunile de „putere politică" şi „putere de stat". Însă, puterea de stat este o putere derivată şi condiţionată de puterea politică deţinută de popor. Voinţa colectivă a poporului se află la temelia puterii (suveranităţii) acestuia şi constituie conţinutul său, în timp ce statul (puterea de stat) reprezintă „forma politică", exteriorizarea instituţională a suveranităţii poporului.

Poporul sau naţiunea este titularul absolut al puterii politice, adică al suveranităţii, pe când statul (autorităţile puterii publice) reprezintă titularul exerciţiului puterii de stat încredinţate în mod legitim de popor. Între popor şi stat se stabilesc anumite relaţii, pe baza cărora ciclul putere politică (originală) – putere de stat (derivată) se reia la nesfârşit cu condiţia respectării principiilor democratice.

Aşadar, poporul, apelând periodic la proceduri electorale, îşi exercită puterea politică prin intermediul unor reprezentanţi ai săi care pun bazele funcţionării sistemului politic.[8]

Este de precizat faptul că motivarea încredinţării de către popor a anumitor prerogative de putere unor autorităţi publice specializate aflate sub controlul său constă în imposibilitatea găsirii unei soluţii tehnice care să permită autoguvernarea, exercitarea suveranităţii naţionale în mod nemijlocit de către popor.

Transferul exercitării puterii de la popor la stat nu poate submina scopul exercitării puterii care rămâne în continuare legat de asigurarea, pe această cale, a binelui comun al tuturor cetăţenilor.

Puterea nu se confundă cu autoritatea, deşi se întemeiază pe aceasta din urmă, deoarece fără sprijinul puterii de stat nu ar exista autoritate politică. În acest sens, trebuie să remarcăm că puterea statului presupune folosirea constrângerii materiale, a forţei specializate, în timp ce autoritatea, care se întemeiază pe legea adoptată de organismele competente şi legitime, se asigură prin respectarea de bunăvoie a deciziilor (legilor). Numai în cazul nerespectării acestora se recurge la forţa de coerciţie a statului.[9]

Puterea de stat nu poate fi menţinută şi exercitată decât în măsura în care structurile de putere sunt legitime, iar deciziile politice, inclusiv legile, exprimă voinţa generală şi nu sunt folosite împotriva unei părţi a societăţii.

Prin urmare, puterea de stat, fiind o putere derivată şi condiţionată de puterea politică deţinută de popor, nu poate fi utilizată împotriva titularului său (poporul sau naţiunea). Aşadar, puterea de stat este legitimă numai dacă rezidă în puterea suverană a poporului.

În acelaşi timp, puterea de stat nu poate fi exercitată în nume propriu, adică de un alt subiect decât poporul şi statul. Acest principiu stă la temelia legalităţii acesteia, în sensul că uzurparea puterii de stat este interzisă, iar dacă are loc, reprezintă cea mai gravă crimă împotriva poporului şi urmează a fi sancţionată penal.

În ansamblul său, conţinutul suveranităţii este foarte general, pe când conţinutul puterii de stat este extrem de specializat şi variat. O altă deosebire între puterea politică (suveranitate) şi puterea de stat constă în faptul că puterea politică este mai puţin sensibilă la schimbările care au loc în procesul de dezvoltare socială a unei naţiuni, pe când puterea de stat îşi modifică conţinutul şi mijloacele de exercitare de la o etapă la alta a evoluţiei statului, potrivit voinţei guvernanţilor şi intereselor generale ale naţiunii definite ca atare de aceştia.

În general, puterii politice îi sunt proprii următoarele caracteristici: *unitatea,* care se manifestă prin faptul că suveranitatea naţională ce aparţine unui popor este unică şi nu poate fi încălcată de o altă suveranitate; *deplinătatea*, care semnifică faptul că suveranitatea nu poate exista parţial şi nu poate fi exercitată parţial; *inalienabilitatea,* care arată că naţiunea nu poate înstrăina, definitiv şi irevocabil, suveranitatea unui grup şi nici a unei persoane; *indivizibilitatea,* care relevă că suveranitatea naţională nu poate fi divizată în cote-părţi ce ar putea fi exercitate separat unele de altele; *imprescriptibilitatea,* care se află în strânsă legătură cu inalienabilitatea şi semnifică faptul că suveranitatea naţională există atât timp cât există naţiunea.

Cu toate că puterea de stat îşi are izvorul în puterea politică, ea se deosebeşte de toate celelalte forme ale puterii manifestate în cadrul social modern, cum ar fi, de exemplu, puterea ce revine partidelor politice, sindicatelor, unor organisme sociale etc.

Cu privire la trăsăturile specifice puterii de stat scoatem în evidenţă următoarele: este o putere transmisă de către popor unor autorităţi care exercită conducerea de stat; este o putere de dominaţie şi constrângere atunci când situaţia o impune; este o putere organizată; este o putere supremă în interiorul statului şi independentă faţă de alte puteri de stat; este limitată prin drepturile şi libertăţile cetăţeneşti recunoscute şi garantate de o lege supremă; este revocabilă, poporul având dreptul să nu menţină mandatul pentru reprezentanţii aleşi.

În sens strict juridic, se poate spune că puterea de stat este o putere de centralizare, de arbitraj, o putere civilă şi persistentă în timp.

Nu trebuie neglijată ideea distincţiei între trăsăturile generale şi exigenţele generale pe care trebuie să le întrunească puterea de stat, aceste exigenţe fiind: legalitatea, legitimitatea, respectarea pluralismului politic şi a democraţiei constituţionale.

De remarcat că pentru o guvernare democratică, specifică statului de drept, este esenţial ca scopul şi funcţiile puterii de stat să corespundă cu voinţa generală a titularului suveran al puterii politice.

Deşi în literatura de specialitate s-a fundamentat noţiunea de funcţie a statului şi s-au operat clasificări ale acestora, din perspectiva diferitelor ştiinţe care studiază fenomenul puterii statale se poate vorbi pe deplin întemeiat despre o funcţie fundamentală a statului (puterilor), care constă în exprimarea şi realizarea, ca voinţă general obligatorie (voinţa de stat), a voinţei suverane a poporului, ca unic titular al puterii politice.[10]

Din cele expuse rezultă, printre altele, că puterea de stat este suverană în sensul că pe teritoriul statului aceasta este supremă şi independentă faţă de orice putere străină, fiind vorba despre dreptul statului de a-şi rezolva singur problemele pe plan intern şi extern, bineînţeles, cu respectarea unor norme de drept internaţional.

În fine, la etapa actuală, rolul şi funcţiile puterii de stat constau în principal în organizarea şi ordonarea prin reglementarea normativă a celor mai importante relaţii sociale şi în asigurarea respectării comandamentelor juridice, la nevoie – prin folosirea forţei de constrângere întru armonizarea şi echilibrarea diferitelor categorii de interese sociale, în apărarea corpului social împotriva agresiunilor din interiorul acestuia, precum şi din exteriorul său.

Note:

[1] *A se vedea:* A. Amititeloaie. *Trăsăturile şi ipostazele puterii politice în contextul adâncirii procesului de democratizare a vieţii publice.* – În: Probleme actuale ale ştiinţelor socioumanistice în condiţiile integrării europene: Materialele conferinţei teoretico-ştiinţifice internaţionale (28 ianuarie 2006). – Chişinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală", 2006, p. 319.

[2] *A se vedea:* C. Vîlsan. *Politologie.* – Bucureşti: Editura Economică, 1997, p. 56.

[3] *A se vedea:* A. Amititeloaie. *Op. cit.,* p. 319.

[4] *A se vedea:* C. Ionescu. *Drept constituţional şi instituţii politice*. Vol. I. – Bucureşti: Lumina LEX, 1997, p. 207.

[5] *Ibidem,* p. 47-49.

[6] *A se vedea: Основы государства и права* / Под ред. О.Е. Кутафина. – Москва: Юристъ, 1994, p. 5.

[7] *A se vedea:* I. Guceac. *Curs elementar de Drept Constituţional.* Vol. I. – Chişinău, 2001, p. 74.

[8] *A se vedea:* M. Enache. *Conceptele de putere politică şi de stat //* Dreptul, 1998, nr. 3, p. 17.

[9] *A se vedea:* C. Ionescu. *Op. cit.,* p. 267.

[10] *A se vedea:* I. Muraru, S. Tănăsescu. *Drept constituţional şi instituţii politice.* – Bucureşti: Lumina LEX, 2001, p. 6.

CONSILIUL EUROPEI ŞI UNIUNEA EUROPEANĂ: DOUĂ ENTITĂŢI CU ACELEAŞI VALORI PENTRU CONTINENTUL EUROPEAN

Diana CUCOŞ,
doctor în drept, lector superior (USEM)

Recenzent: ***Alexandru BURIAN,***
doctor habilitat în drept, profesor universitar (IISD al AŞM)

SUMMARY

The Council of Europe and the European Union seek to achieve greater unity between the States of Europe through respect for shared values, as protection of human rights and fundamental freedoms, pluralistic democracy, the Rule of Law, as well as through pan-European co-operation. These two organizations recognize the unique contribution of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the Charter of Fundamental Rights of the European Union and the jurisdictions of the Strasbourg and Luxembourg Courts. Co-operation between the Council of Europe and the European Union is at all levels and include joined projects in the field of youth questions, education, culture, and inter-cultural dialogue.

The partnership between the two different but complementary organizations and closer contact between the people who run these organizations represent essential elements for the construction of Europe without borders.

„O Europă divizată duce spre război, asuprire şi suferinţă.
O Europă unită duce spre pace şi prosperitate”
Count Richard Coudenhove-Kalergi

Continentul european a trecut prin multe evenimente în ultimii şaptezeci de ani. În prezent, însă, suntem martori ai unei extraordinare unităţi pan-europene. Totuşi, societatea contemporană realizează schimbările pe care le confruntă. Această etapă de construcţie europeană influenţează şi dezvoltarea societăţii europene. Europa nu mai reprezintă un vis pentru cetăţenii săi, iar statele europene continuă să pledeze pentru integrarea europeană, implicarea indivizilor la toate nivelurile şi asigurarea distribuirii beneficiilor Europei.

Democraţia şi statul de drept şi-au confirmat statutul de valori europene bine înrădăcinate în Europa, dar funcţia de diseminare şi difuzare a principiilor democratice şi a drepturilor omului trebuie să fie mereu exercitată. Astfel, aceste două entităţi europene responsabile de cooperarea paneuropeană, Consiliul Europei[1] şi Uniunea Europeană[2], reprezintă produse ale aceluiaşi spirit.

Consiliul Europei şi Uniunea Europeană sunt entităţi necesare, diferite şi unice. Folosind instrumente specifice, urmând scopuri proprii şi activând în limitele frontierelor sale, fiecare entitate şi-a dezvoltat un model distinct de cooperare. S-a constatat, însă, că aceste modele de cooperare niciodată nu s-au completat reciproc. Atât oficialii de la Strasbourg, cât şi cei de la Bruxelles consideră că necesitatea complinirii la care se tinde trebuie să se bazeze pe un proces continuu de consolidare a democraţiei, protecţie a drepturilor omului şi garantare a statului de drept pentru toţi cei de peste 800 milioane de europeni.

Cooperarea în domeniul drepturilor omului

Cooperarea dintre Consiliul Europei şi Uniunea Europeană se va baza pe principiile indivizibilităţii şi universalităţii drepturilor omului, precum şi pe respectarea standardelor fixate în documentele fundamentale ale Organizaţiei Naţiunilor Unite şi ale Consiliului Europei. Conlucrarea şi cooperarea dintre Consiliu şi Uniune se va realiza în următoarele domenii: protecţia persoanelor ce aparţin minorităţilor naţionale; lupta împotriva discriminării, rasismului, xenofobiei şi intoleranţei; combaterea torturii; lupta împotriva traficului de fiinţe umane; protecţia

drepturilor copilului; promovarea libertăţii de exprimare şi a informaţiei.

Aderarea Uniunii Europene la Convenţia europeană pentru protecţia drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale ale omului[3]

Aderarea Uniunii Europene la instrumentul fundamental al Consiliului Europei pentru protecţia drepturilor omului – Convenţia europeană pentru protecţia drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului – este un subiect abordat de mai mult timp, inclusiv la nivel politic. Curtea de la Luxembourg deja ţine seama de jurisprudenţa Curţii de la Strasbourg. De asemenea, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene este în mare parte inspirată din instrumentele Consiliului Europei.

Scopul unei eventuale aderări a Uniunii la Convenţie este de a asigura o maximă consecvenţă a procesului de protecţie a drepturilor omului în Europa. Aderarea nu presupune în nici fel subordonarea Uniunii faţă de Consiliul Europei, iar metodologia folosită în procesul aderării trebuie să asigure integritatea sistemului juridic al Uniunii. Însă, ca rezultat al aderării, instituţiile Uniunii Europene vor fi subiectul monitorizării externe privind conformitatea cu drepturile omului, proces aplicabil şi instituţiilor din ţările membre ale Consiliului Europei.

Este unanim recunoscut că aderarea Uniunii Europene la Convenţia europeană pentru protecţia drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului este de o importanţă fundamentală pentru europeni.

Folosirea sistemului de monitorizare a Consiliului Europei în domeniul drepturilor omului

Consiliul Europei a dezvoltat un sistem solid de monitorizare a respectării drepturilor omului în statele membre. Deciziile, rapoartele, recomandările şi concluziile organismelor de monitorizare sunt consultate mereu de către instituţiile Uniunii Europene. Trecerea de la această simplă „practică de consultare" la crearea unei „obligaţii juridice de consultare" pentru instituţiile Uniunii la toate nivelurile ar consolida şi intensifica statutul instrumentelor Consiliului Europei în domeniul drepturilor omului şi maşinăria de monitorizare atât în statele membre ale Uniunii, cât şi în alte state. Consecinţa acestei transpuneri juridice ar fi cooperarea mai eficientă dintre cele două organizaţii.

Misiunea Comisarului pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei[4]

Deşi sistemul creat şi instituit de către Consiliul Europei este foarte sofisticat şi în evoluţie permanentă, există, totuşi, unele probleme care nu sunt complet acoperite. În 1999, Consiliul Europei a instituit postul de Comisar pentru Drepturile Omului[5], instituţie independentă, cu rol complementar şi preventiv. Fără a avea putere jurisdicţională, Comisarul oferă recomandări statelor membre pentru înlăturarea lacunelor legislative şi prevenirea încălcării în practică a drepturilor omului.

În baza mandatului său, Comisarul cooperează cu Organizaţia Naţiunilor Unite, Comitetul Internaţional al Crucii Roşii, Oficiul Înaltului Comisariat al Organizaţiei Naţiunilor Unite pentru Refugiaţi şi cu statele membre în parte. Mandatul său prevede şi posibilitatea de a interveni la solicitarea guvernelor, parlamentelor naţionale, organizaţiilor neguvernamentale sau a particularilor. De asemenea, Comisarul ia legătură cu Parlamentul European şi Reprezentantul pentru Politică Externă şi de Securitate Comună, iar comisarul european pentru extindere (la acea perioadă Günter Verheugen[6]) i-a cerut coordonarea rapoartelor cu privire la situaţia drepturilor omului în cele zece ţări care au candidat pentru aderare la Uniunea Europeană.

Relaţia dintre Curtea Europeană a Drepturilor Omului şi Curtea de Justiţie a Comunităţilor Europene (numită şi Curtea Europeană de Justiţie)

Deşi ambele foruri europene sunt supraaglomerate de dosare, iar activitatea Curţii Europene a Drepturilor Omului a necesitat şi momente de reformare, cooperarea dintre ele generează agreare reciprocă. Chiar dacă nu există o legătură instituţională între ele, aceste foruri conlucrează eficient, obiectivul comun fiind garantarea respectării drepturilor omului. Stabilirea de contacte între judecătorii ambelor Curţi asigură schimbul de opinii şi informaţii de interes mutual.

Coordonarea iniţiativelor legislative în domeniul drepturilor omului

În procesul de pregătire a textelor noilor convenţii, Consiliul Europei implică şi Uniunea Europeană, aceasta devenind o practică bine conturată. La aceste întâlniri de pregătire a proiectelor de convenţii, Comisia Europeană se pronunţă asupra tuturor problemelor care vizează statele Uniunii. Însă, Consiliul Europei este absent de la pregătirea directivelor Uniunii Europene. Transferul de suveranitate de la statele membre la Uniune nu permite organizaţiilor internaţionale să participe la deliberările interne. Această interdicţie privează Uniunea de expertiza juridică a Consiliului Europei în domeniul drepturilor omului.

Democraţia şi buna guvernare

Consiliul Europei şi Uniunea Europeană întreprind acţiuni de consolidare a democraţiei şi a bunei guvernări, iar în ultimii ani s-au intersificat eforturile

comune de promovare a egalităţii între femei şi bărbaţi, precum şi cele care încurajează implicarea activă a femeilor în procesele publice de luare a deciziilor.

Organizaţia de la Strasbourg şi Uniunea Europeană şi-au manifestat interesul în recomandările oferite de Comisia de la Veneţia. Consiliul şi Uniunea conlucrează în domeniul cooperării regionale şi transfrontaliere, având scopul de a promova democraţiile locale. În acest sens, responsabilitatea este asumată de Congresul Autorităţilor Locale şi Regionale ale Consiliului Europei[7] şi de Comitetul Regiunilor al Uniunii Europene.

Politica Europeană de Vecinătate[8] şi Procesul de Stabilizare şi Asociere[9]

Activitatea Consiliului Europei a contribuit mereu la atingerea obiectivelor Uniunii Europene în procesele de extindere, ale Politicii Europene de Vecinătate şi ale Procesului de Stabilizare şi Asociere. Pe de o parte, aceasta este o consecinţă a împărtăşirii aceloraşi obiective cu privire la protecţia drepturilor omului şi promovarea democraţiei, iar, pe de altă parte, aceasta înseamnă completarea eforturilor comune cu privire la obiectivele menţionate. Deci, contribuţia Consiliului la Politica Europeană de Vecinătate şi la Procesul de Stabilizare şi Asociere trebuie privită drept consecinţă naturală ce rezultă din misiunea sa, Consiliul fiind unica structură care are funcţia esenţială de protecţie a drepturilor omului şi de promovare a democraţiei la nivel paneuropean. Politica Europeană de Vecinătate şi Procesul de Stabilizare şi Asociere reprezintă oportunităţi de cooperare adiţională pentru statele care participă la ele.

Proiecte comune ale celor două organizaţii europene

Consiliul Europei şi Uniunea Europeană, consultând statele beneficiare, au dezvoltat şi implementat diferite proiecte de susţinere a reformelor democratice.[10] Majoritatea proiectelor au fost cofinanţate de ambele organizaţii, rolul substanţial revenindu-i, totuşi, Uniunii Europene[11], însă realizarea lor a fost responsabilitatea Consiliului. Marea majoritate a beneficiarilor acestor proiecte au fost statele parte la Politica Europeană de Vecinătate şi la Procesul de Stabilizare şi Asociere, precum Turcia şi Rusia.

Cooperarea în domeniul educaţiei

Cele două organizaţii internaţionale au o istorie îndelungată de cooperare în domeniul educaţiei. Fie că această cooperare este în domeniul educaţiei superioare sau vizează implementarea corectă a Procesului Bologna[12], sunt ferm recunoscute beneficiile de lungă durată şi importanţa acestui domeniu de conlucrare. Memorandumul de Înţelegere accentuează importanţa implementării Procesului Bologna pentru crearea unui spaţiu al educaţiei superioare până în anul 2010.

Pe agenda politică a multor funcţionari europeni este subiectul educaţiei în domeniul drepturilor omului.

Consultarea şi cooperarea interinstituţională

Reuniunile cvadripartite

Reuniunile cvadripartite reprezintă principala modalitate de dialog instituţionalizat la cel mai înalt nivel între Consiliul Europei şi Uniunea Europeană. În cadrul reuniunilor se analizează atât principalele subiecte politice înscrise pa agenda europeană, cât şi stabilirea programului comun de acţiuni şi proiecte.

Cea mai recentă reuniune cvadripartită între Consiliul Europei şi Uniunea Europeană a avut loc la Bruxelles (10 martie 2008) la invitaţia Slovaciei, stat care la momentul actual deţine preşedinţia în Comitetul de Miniştri al Consiliului Europei. Participanţii la reuniune şi-au exprimat mulţumirea cu privire la progresul realizat în vederea implementării Memorandumului de Înţelegere dintre cele două organizaţii.[13] De asemenea, a fost subliniată şi importanţa dialogului intercultural, avându-se în vedere şi proclamarea anului curent An al dialogului intercultural.

Consiliul şi Uniunea îşi consolidează eforturile şi în vederea asigurării unor alegeri libere în Europa. În acest context, participanţii la reuniune au discutat subiectul asistenţei electorale şi au susţinut legătura de cooperare stabilită între Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei şi Parlamentul European, împreună cu Adunarea Parlamentară şi Oficiul pentru Instituţii Democratice şi Drepturile Omului al Organizaţiei pentru Securitate şi Cooperare în Europa. Aceste structuri europene şi-au exprimat intenţia deosebită de a continua asistenţa la nivel preelectoral, scopul final fiind asigurarea respectării normelor şi standardelor democratice în timpul alegerilor. Participanţii au punctat asupra Programului comun al Consiliului Europei şi Uniunii Europene cu privire la alegeri libere şi echitabile în Caucazul de Sud şi în Moldova (2008-2009), servind drept exemplu elocvent de cooperare comună în domeniul asistenţei preelectorale.[14]

Cooperarea interparlamentară

Cooperarea eficientă dintre Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei şi Parlamentul European reprezintă un avantaj real pentru securitatea europeană. În practică, însă, cooperarea dintre aceste două instituţii nu se realizează într-un mod facil. Deseori are loc dublarea eforturilor, deoarece funcţionarii din Parlamentul European nu dispun de informaţia

exactă cu privire la resursele Consiliului. De exemplu, deşi Uniunea Europeană face referinţe la procedura de monitorizare a Comitetului pentru Prevenirea Torturii, Parlamentul European mai instituie comitete ad-hoc pentru soluţionarea problemelor cu privire la tortură.

Alte două aspecte care complică cooperarea dintre Adunarea Parlamentară şi Parlamentul European vizează disponibilitatea diferită a resurselor materiale şi diferenţa substanţială dintre culturile politice ale instituţiilor. Parlamentul European este compus din grupuri politice şi reprezintă o structură legislativă. Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei este însă o structură para-legislativă, fiind formată din deputaţi ai parlamentelor naţionale care au un mandat dublu. Delegaţiile naţionale sunt mai bine organizate şi cu o ambiţie mai puternică în comparaţie cu grupurile politice europene, fapt care, uneori, blochează şi încetineşte activitatea Adunării Parlamentare.

În pofida acestor diferenţieri, cooperarea dintre structurile sus-numite ale celor două organizaţii internaţionale trebuie să fie îndreptată spre găsirea celor mai bune soluţii pentru problemele sociale şi juridice ce apar în Europa extinsă.

Concluzii finale

1. Ambele organizaţii europene consideră că rolul primordial de monitorizare şi garantare a respectării drepturilor omului în Europa continuă să îl exercite Consiliul Europei. El va evalua în mod regulat situaţia privind drepturile omului în statele membre, inclusiv în statele membre ale Uniunii Europene, şi va prezenta rapoarte cu privire la cele constatate;

2. Obiectivele Consiliului Europei şi ale Uniunii Europene sunt: atingerea unei omogenităţi între statele Europei, prin respectarea valorilor comune, a democraţiei pluraliste, principiilor statului de drept, a drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale ale omului, precum şi prin intermediul cooperării pan-europene, promovând astfel stabilitatea şi securitatea cetăţenilor europeni;

3. Ambele organizaţii recunosc atât importanţa unică a standardelor şi instrumentelor juridice pentru protecţia drepturilor omului ale Consiliului Europei, cât şi cea a Cărţii drepturilor fundamentale a Uniunii Europene;

4. Se manifestă un interes mutual de creare a cadrului necesar pentru sporirea cooperării şi a dialogului politic între Consiliul Europei şi Uniunea Europeană;

5. Se tinde spre o coordonare reciprocă a tuturor acţiunilor în domeniile de interes comun;

6. Dezvoltarea unor relaţii favorabile între Consiliul Europei şi Uniunea Europeană, având la bază avantaje comune;

7. Extinderea cooperării între organizaţii în toate domeniile de interes comun. Tratatul de la Lisabona conţine elemente importante şi exercită un impact puternic asupra cooperării dintre Consiliu şi Uniune.

Consiliul Europei şi Uniunea Europeană urmăresc obiectivul de a crea o Europă fără linii de demarcaţie, iar acest obiectiv poate fi realizat prin iniţierea unui număr de proiecte comune în domeniul educaţiei, culturii, dialogului intercultural etc. În prezent, Uniunea Europeană îşi construieşte şi îşi consolidează politicile sale, precum: extinderea, Politica Europeană de Vecinătate, Procesul de Stabilizare şi Asociere. Avansarea Uniunii nu afectează, însă, relevanţa Consiliului Europei şi nu îl plasează într-o situaţie de „criză". Întreaga activitate a Uniunii Europene este construită pe fundamentul de valori definit de către Consiliul Europei. Aceste două organizaţii sunt parteneri diferiţi, dar care se completează reciproc. Găsirea noilor tipuri de cooperare între ele reprezintă formula succesului de durată pentru toată Europa.

Note:

[1] http://www.coe.int.

[2] http://europa.eu.

[3] http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm.

[4] http://www.coe.int/t/commissioner/default_en.asp.

[5] Primul Comisar pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei a fost Alvaro Gil-Robles (Spania), învestit în funcţie în septembrie 1999. La 5 octombrie 2005 Adunarea Parlamentară l-a ales în funcţia de Comisar pe Thomas Hammarberg (Suedia).

[6] În prezent, Günter Verheugen are funcţia de vicepreşedinte al Comisiei Europene, comisar european pentru întreprinderi şi industrie.

[7] De asemenea, este recunoscut şi aportul Centrului de Expertiză în Domeniul Reformei Guvernării Locale, înfiinţat de Consiliul Europei în cadrul Directoratului pentru Instituţii Democratice la 1 ianuarie 2006. *A se vedea:* http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/main_bodies/CentreExpertise.

[8] http://ec.europa.eu/world/enp/index_en.htm.

[9] http://www.ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/index_en.htm.

[10] EIDHR (European Initiative for Democracy and Human Rights), TACIS, CARDS (Community Assistance for Reconstruction and Stabilisation).

[11] Uniunea Europeană a acoperit 90% din costul total al proiectelor.

[12] http://www.enic-naric.net.

[13] Ca rezultat al deciziei luate la Summitul Consiliului Europei din 2005, Uniunea Europeană şi Consiliul Europei au semnat în mai 2007 Memorandumul de Înţelegere, creând, astfel, un nou cadru pentru sporirea cooperării şi a dialogului politic între cele două organizaţii.

[14] http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=339&lang=en.

PRECIZĂRI PRIVIND ÎNŢELESUL NOŢIUNII „FALSIFICAREA DOCUMENTELOR”

Artur REŞETNICOV,
doctorand

Recenzent: **Sergiu BRÎNZĂ,**
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

Within this article, after a laborious analyze the conclusion is achieved that the notion „documents forge” must be concerned with in double acceptation, respectively in wide acceptation and narrow acceptation. The wide acceptation is to be used in case of documents forge type classification (or in case of offences classification including the documents forges). The narrow acceptation is to be used in the discussion about the „documents forge” notion more in the Penal Law terminology context, than in a theoretical one. Also, there are brought strong arguments about the narrow acceptation meaning, throughout it the notion „documents forges” may be understood as document adulteration (that is to make forge documents) or as the content alteration of some authentic documents. At last, it is demonstrated that the notion „make of forge documents” is not identical with the „documents forge” notion. In this way, the „make of forge documents” notion can't be comprehended as the content alteration of authentic documents, neither as insertion of false mentions or ascertains in documents.

În Codul penal al Republicii Moldova, noţiunea „falsificarea documentelor” este utilizată în art. 185[3], alin. (2) art. 218, art. 332, lit. d) alin. (2) art. 353, lit. d) alin. (2) art. 355, art. 372. În acelaşi timp, în alte articole ale legii penale se folosesc noţiuni asemănătoare: „operarea cu înscrieri false în documente” şi „perfectarea documentelor falsificate” (art. 185[3]) „fabricarea valorilor mobiliare false” (art. 236); „fabricarea altor carnete de plată false” (art. 237); „includerea în documentele contabile, fiscale sau financiare a unor date denaturate” (art. 244); „includerea în prospectul emisiei sau în alte documente, în temeiul cărora se înregistrează emisia titlurilor de valoare, a informaţiilor neautentice sau care pot induce în eroare” (art. 245); „includerea informaţiilor neautentice în registrul deţinătorilor de valori mobiliare” (art. 245[2]); „indicarea datelor incorecte în declaraţia cu privire la venituri şi proprietate (alin. (1) art. 330[1]); „înscrierea unor date false în documentele oficiale” (art. 332); „confecţionarea documentelor oficiale false” (art. 361 şi 362[1] C. pen. RM).

În literatura de specialitate nu contenesc discuţiile cu privire la corelaţia dintre noţiunea „falsificarea documentelor” şi noţiunile asemănătoare reproduse mai sus.[1] În cele ce urmează ne propunem ca scop stabilirea acestei corelaţii. Însă, aceasta nu este un scop în sine. Astfel, intenţionăm să relevăm semnificaţia noţiunii „falsificarea documentelor” în contextul cercetării noastre dedicate documentului fals ca obiect material, produs sau mijloc de săvârşire a infracţiunii.

În doctrina penală prin „falsificare” se înţelege „acţiunea de denaturare a adevărului. Falsificarea se poate efectua prin orice mijloace susceptibile de a produce o contrafacere a unui lucru, semn sau înscris ori o alterare, în forma sau substanţa sa, a unui lucru, semn sau înscris”.[2] Din această definiţie rezultă că falsificarea documentelor reprezintă acţiunea de denaturare a adevărului în documente. Dar rezultă oare şi faptul că falsificarea documentelor se poate efectua prin orice mijloace susceptibile de a produce o contrafacere a documentelor ori o alterare, în forma sau substanţa lor, a documentelor?

Pentru a răspunde la această întrebare, este necesar să elucidăm natura juridică a acţiunii de falsificare a documentelor.

Astfel, în literatura de specialitate este exprimat punctul de vedere că falsificarea documentelor este o formă a înşelăciunii. De exemplu, după V.S. Postnikov, falsificarea documentelor este o formă specifică, materializată de înşelăciune, care îşi găseşte realizarea în documentele false.[3] La rândul său, A.V. Kuzneţov consideră că, în ipoteza de falsificare a documentelor, înşelăciunea se materializează în documente şi se poate referi la conţinutul documentului, locul sau timpul perfectării acestuia etc.[4] Opinii similare au fost exprimate de către alţi autori.[5]

În viziunea noastră, nu poate fi acceptată o asemenea poziţie. Am menţionat mai sus că falsificarea documentelor reprezintă acţiunea de denaturare a adevărului în documente. Dar aceasta nu înseamnă că falsificarea documentelor este o formă a înşelăciunii. În opinia lui S. Brînză, pe care o susţinem, prin „înşelăciune" se înţelege dezinformarea conştientă a victimei, care constă în prezentarea vădit falsă a realităţii sau în trecerea cu tăcere a realităţii, când are loc ascunderea faptei şi a circumstanţelor care trebuie comunicate în cazul săvârşirii cu bună-credinţă şi în conformitate cu legea a tranzacţiei patrimoniale.[6] Falsificând documente, făptuitorul nu induce pe nimeni în eroare, întrucât la moment lipseşte victima. În acest sens, ne raliem părerii acelor autori care afirmă că falsificarea documentelor nu poate fi considerată formă a înşelăciunii, deoarece informaţiile false rezultând din falsificarea documentelor încă nu au ajuns la destinaţia persoanei care urmează a fi înşelată.[7] Cu alte cuvinte, deşi în documentele falsificate adevărul a fost denaturat, această denaturare a adevărului încă nu s-a reuşit a fi aplicată în vederea lezării drepturilor şi intereselor vreunei persoane.

Din aceste considerente, ne pare nereuşită sintagma „falsificarea documentelor sau altă înşelăciune", cu care operează legiuitorul la lit. d) alin. (2) art. 353, lit. d) alin. (2) art. 355 şi în art. 372 C. pen. RM. Nu falsificarea documentelor, dar folosirea documentelor false poate fi considerată formă a înşelăciunii. În această privinţă, suficiente argumente au fost prezentate în una din publicaţiile noastre anterioare.[8] Falsificarea documentelor nu se identifică cu folosirea documentelor false. Are dreptate O. Pop când opinează că folosirea documentelor false este o faptă derivată în raport cu falsificarea documentelor.[9]

În concluzie, falsificarea documentelor nu trebuie privită ca formă a înşelăciunii.

Într-o altă ordine de idei, după Iu.V. Şcigolev, prin „falsificarea documentelor" trebuie de înţeles fie confecţionarea unor documente în întregime false, fie alterarea unor documente autentice.[10] O poziţie apropiată o ocupă O. Pop: „Acţiunea de falsificare poate fi totală sau parţială... Acţiunea, prin care se alterează adevărul în cazul infracţiunilor de fals, poate apărea sub forma contrafacerii sau alterării în diferite moduri".[11] În opinia lui M.A. Hotca, contrafacerea este plăsmuirea, adică fapta de a confecţiona obiectul material al infracţiunii[12]; alterarea înseamnă o operaţiune de modificare a cuprinsului sau aspectului obiectului material.[13]

Un alt punct de vedere îl are A.V. Kuzneţov, considerând că prin „falsificarea documentelor" este necesar să se înţeleagă numai confecţionarea unor documente în întregime false, *alias* contrafacerea documentelor.[14]

Cu A.V. Kuzneţov nu sunt de acord acei autori care afirmă că falsificarea documentelor presupune nu numai falsificarea propriu-zisă – totală sau parţială a documentelor – dar şi folosirea documentelor falsificate.[15]

Se pare că o asemenea disonanţă în înţelegerea alcătuirii şi întinderii noţiunii „falsificarea documentelor" se datorează perceperii distorsionate de către unii autori a clasificării tipurilor de falsificare a documentelor (sau a clasificării infracţiunilor legate de falsificarea documentelor).

Astfel, în primul rând, în funcţie de caracteristicile subiectului infracţiunii, putem distinge următoarele tipuri de falsificare a documentelor:

1) falsificarea săvârşită de un particular;

2) falsificarea săvârşită de un funcţionar;

3) falsificarea săvârşită de o anumită categorie de funcţionari;

4) falsificarea săvârşită de particulari sau funcţionari, având atribuţii speciale, statut special sau situaţie de serviciu specială.

La primul tip de falsificare a documentelor se raportează infracţiunile prevăzute, de exemplu, la alin. (2) art. 218, art. 236 (în cazul fabricării valorilor mobiliare false), art. 237 (în cazul fabricării altor carnete de plată false), art. 361, art. 362^1 C. pen. RM. La cel de-al doilea tip de falsificare a documentelor se raportează infracţiunea de fals în acte publice, prevăzută în art. 332 C. pen. RM. Această infracţiune poate avea ca subiect numai o persoană cu funcţie de răspundere sau un funcţionar al autorităţii publice care nu este persoană cu funcţie de răspundere. La cel de-al treilea tip de falsificare a documentelor se raportează infracţiunile prevăzute, de exemplu, la art. 182, alin. (1) art. 330^1 C. pen. RM. În fine, la cel de-al patrulea tip de falsificare a documentelor se raportează infracţiunile prevăzute, de exemplu, la art. 252 (în cazul falsificării actului de evidenţă privind activitatea economică a debitorului), art. 310 (în cazul falsificării probelor într-un document) din Codul penal.

Prin ce este relevantă clasificarea tipurilor de falsificare a documentelor în funcţie de caracteristicile subiectului infracţiunii? Putem remarca că noţiunea „falsificarea documentelor" am utilizat-o în această clasificare ca pe o noţiune generică. Generică în raport nu numai cu cele patru tipuri de falsificare a documentelor, dar şi în raport cu asemenea noţiuni ca „fabricarea" (utilizată în art. 236 şi 237 C. pen. RM),

„confecţionarea” (utilizată în art. 361 şi 362[1] C. pen. RM), „indicarea datelor incorecte” (utilizată în alin. (1) art. 330[1] C. pen. RM) etc. Ne dăm seama că avem nevoie de această noţiune generică pentru a grupa tipurile de falsificare a documentelor într-un tot unitar şi organic, astfel ca fiecare tip să ocupe un anumit loc, în conexiune cu celelalte tipuri. Totuşi, această concluzie încă nu ne poate facilita înţelegerea deplină a alcătuirii şi întinderii noţiunii „falsificarea documentelor”. De aceea, vom continua demersul nostru de clasificare a tipurilor de falsificare a documentelor (sau de clasificare a infracţiunilor legate de falsificarea documentelor).

Potrivit unui alt criteriu de clasificare a tipurilor de falsificare a documentelor, putem distinge falsul material şi falsul intelectual.

Unii autori consideră că o asemenea clasificare nu are semnificaţie practică şi comportă inutilitate în plan teoretic.[16] Din contra, alţi autori optează pentru necesitatea clasificării tipurilor de falsificare a documentelor în falsul material şi falsul intelectual.[17] Mai mult, unii din aceşti autori consideră că, în funcţie de caracterul activităţii infracţionale, trebuie distinse nu două tipuri de falsificare a documentelor, dar patru:

1) falsul material;
2) falsul intelectual;
3) falsul material-intelectual;
4) falsul material-formal (ca specie a falsului material).[18]

Este adevărat că o asemenea clasificare nu derivă din prevederile Părţii Speciale a Codului penal al Republicii Moldova. Însă, ea se întemeiază pe analiza metodelor de falsificare a documentelor[19] şi pe compararea trăsăturilor individuale ale diverselor infracţiuni legate de falsificarea documentelor. Din această perspectivă, de exemplu, pentru falsul intelectual sunt caracteristice acţiuni ca: falsificarea rezultatelor votării (art. 182 C. pen. RM); indicarea datelor incorecte în declaraţia cu privire la venituri şi proprietate (alin. (1) art. 330[1] C. pen. RM); înscrierea în documentele oficiale a unor date false (art. 332 C. pen. RM) etc. Pe de altă parte, pentru falsul material sunt caracteristice acţiuni ca: falsificarea documentelor necesare eliberării titlului de protecţie (art. 185[3] C. pen. RM); falsificarea documentelor oficiale (art. 332 C. pen. RM); confecţionarea documentelor oficiale (art. 361 şi 362[1] C. pen. RM) etc.

Or, după cum s-a observat just în literatura de specialitate, la falsul material se contrafacе documentul sau se modifică conţinutul unui document autentic; la falsul intelectual se alterează substanţa documentului (nu însuşi documentul), întrucât sunt false numai constatările sau menţiunile din document.[20]

Însă, nu întotdeauna falsul material şi falsul intelectual există în forma lor „pură”. De aceea, în teoria dreptului penal se consemnează existenţa falsului material-intelectual, ca tip combinat de falsificare a documentelor, care împrumută caracteristici atât de la falsul material, cât şi de la falsul intelectual.[21] Un astfel de tip de falsificare a documentelor nu se exclude în acele situaţii când făptuitorul aplică atât procedeele fizice de falsificare a documentelor, cât şi abilităţile de fapt şi de drept care îl caracterizează. Astfel, de exemplu, în practica judiciară română s-a constatat că fapta unui funcţionar de a completa un formular de raport de producţie cu date nereale şi de a-l semna în fals cu numele altei persoane constituie două infracţiuni în concurs: cea de fals intelectual pentru completarea raportului fictiv de către funcţionar în exercitarea atribuţiilor sale de serviciu *şi* cea de fals material în înscrisuri oficiale pentru semnarea în fals a altei persoane[22]; de asemenea, s-a stabilit că pădurarul care întocmeşte un proces-verbal, consemnând în fals săvârşirea de către o persoană a unei contravenţii silvice şi apoi contrafăcând semnătura acelei persoane pe procesul-verbal astfel întocmit, săvârşeşte două infracţiuni de fals în concurs: fals intelectual şi fals material.[23]

În sfârşit, trebuie să vorbim şi despre falsul material-formal (ca specie a falsului material), ca tip de falsificare a documentelor. Unii autori menţionează că falsul material-formal se atestă în acele situaţii, când informaţiile autentice sunt consemnate pe căi frauduloase într-un document.[24]

La rândul său, Iu.V. Şcigolev afirmă: „Falsificarea documentară a unor fapte veridice reprezintă întotdeauna un fals material. Mai precis, un asemenea fals constituie o specie a falsului material. Reieşind din faptul că un astfel de fals este întotdeauna un fals material, iar documentul este fals doar sub aspect formal, considerăm oportună utilizarea noţiunii „falsul material-formal” pentru a-l desemna”.[25]

Avem îndoieli în ce priveşte oportunitatea de a considera aşa-numitul „fals material-formal” ca tip de falsificare a documentelor. În opinia noastră, într-o asemenea ipoteză, în genere nu se poate vorbi despre falsificarea documentelor. Or, aşa cum am specificat mai sus, falsificarea documentelor reprezintă acţiunea de denaturare a adevărului în documente. Însă, o astfel de denaturare lipseşte atunci când informaţiile autentice sunt consemnate pe căi frauduloase în documente.

În acest plan, aderăm la punctul de vedere al lui M.I. Papadopolu, care susţine: „Prima condiţiune cerută pentru existenţa falsului este alteraţiunea

adevărului, de unde rezultă că din moment ce înscrisul nu conţine nici o minciună, ci, din contra, nu relatează decât adevăruri, faptul nu poate fi pedepsit...".[26] În sprijinul aserţiunii sale, autorul citat reproduce câteva speţe din practica judiciară franceză: „Faptul de a ţine şi a conduce mâna unui individ, pentru a scrie un testament sau un act prin care revocă testamentul, nu constituie un fals, dacă se dovedeşte că conţinutul actului nu este decât voinţa celui a cărui mână a fost ţinută şi condusă"; „Nu este un fals faptul unui primar care întocmeşte mandate de plată în numele unui individ destinat a fi secretar al comunei, chiar dacă acesta nu a îndeplinit în mod efectiv funcţia sa, din momentul ce el a fost numit în funcţie în mod regulat"; „Nu constituie un fals faptul de a fabrica scrisori pentru a le pune în locul altora care se vor fi fost aflat într-un dosar judiciar şi care au dispărut, dacă noile scrisori emană de la însuşi autorul scrisorilor originale, dacă ele poartă semnătura lui şi dacă se dovedeşte că conţinutul este conform cu conţinutul scrisorilor originale".[27]

Prin prisma acestor exemple, considerăm că în cazul aşa-numitului „fals material-formal" se poate vorbi despre abuzul de putere sau abuzul de serviciu (art. 327 C. pen. RM), abuzul de serviciu (art. 335 C. pen. RM) sau de o abatere disciplinară, care nu este susceptibilă de răspundere penală. Şi aceasta doar în cazul în care făptuitorul este un funcţionar. Însă, nicidecum nu poate fi concepută aplicarea răspunderii pentru vreo infracţiune legată de falsificarea documentelor.

Din analiza clasificării tipurilor de falsificare a documentelor în funcţie de caracterul activităţii infracţionale se desprinde o concluzie nelipsită de interes: falsificarea poate fi totală sau parţială. Falsificarea este totală atunci când e săvârşită contrafacerea documentelor. Falsificarea este parţială atunci când se modifică conţinutul unor documente autentice (în ipoteza falsului material) sau se fac constatări sau menţiuni false în cadrul documentelor (în ipoteza falsului intelectual). Astfel, în ipoteza falsului material, este posibilă atât falsificarea totală, cât şi falsificarea parţială. În ipoteza falsului intelectual, este posibilă numai falsificarea parţială.

Drept urmare, apare ca justificată întrebarea: în ipoteza falsului material, ce anume înseamnă termenul „falsificare" în cazul falsificării documentelor necesare eliberării titlului de protecţie (art. 185^3 C. pen. RM), al falsificării documentelor oficiale (art. 332 C. pen. RM) sau în alte asemenea cazuri? Desemnează oare acest termen doar falsificarea totală, fiind sinonim cu termenul „contrafacere"? Sau desemnează şi falsificarea parţială, atunci când se modifică conţinutul unor documente autentice? De răspunsurile la aceste întrebări depinde stabilirea cu exactitate a alcătuirii şi întinderii noţiunii „falsificarea documentelor". Totodată, constatăm că noţiunea dată trebuie privită în două ipostaze:

1) ca noţiune generică aplicabilă în raport cu toate tipurile de falsificare a documentelor;

2) ca noţiune cu un conţinut bine precizat, utilizată în unele articole ale Codului penal (art. 185^3, alin. (2) art. 218, art. 332, lit. d) alin. (2) art. 353, lit. d) alin. (2) art. 355, art. 372).

Prima ipoteză este una *lato sensu*, iar cea de-a doua este o ipoteză *stricto sensu*. Cele două ipoteze nu se confundă, referindu-se la diferite abordări.

Conform unui alt criteriu de clasificare, în funcţie de rolul îndeplinit în alcătuirea componenţei de infracţiune, putem distinge următoarele trei tipuri de falsificare a documentelor:

1) falsificarea documentelor ca infracţiune de sine stătătoare;

2) falsificarea documentelor ca modalitate normativă în cadrul unei componenţe de infracţiune;

3) falsificarea documentelor ca modalitate faptică sau ca metodă în cadrul unei componenţe de infracţiune.

La primul tip de falsificare a documentelor se raportează infracţiunile prevăzute la art. 182 şi la alin. (2) art. 218 C. pen. RM. Apare întrebarea, dacă şi infracţiunea de fals în acte publice (art. 332 C. pen. RM) se raportează la acest tip. Or, infracţiunea dată cunoaşte două modalităţi normative alternative: 1) înscrierea în documentele oficiale a unor date false; 2) falsificarea documentelor oficiale.

Supra am afirmat că noţiunea „falsificarea documentelor" trebuie privită în două ipostaze: *lato sensu* şi *stricto sensu*. În ipostaza *lato sensu*, infracţiunea de fals în acte publice s-ar referi la cel dintâi tip de falsificare a documentelor, în funcţie de rolul îndeplinit în alcătuirea componenţei de infracţiune. În ipostaza *stricto sensu*, infracţiunea de fals în acte publice s-ar referi la cel de-al doilea tip de falsificare a documentelor, în contextul aceluiaşi criteriu de clasificare. Astfel că, în dependenţă de abordare, aceeaşi infracţiune se poate raporta fie la primul tip de falsificare a documentelor, fie la cel de-al doilea.

În contrast, în cazul infracţiunilor prevăzute la art. 182 şi alin. (2) art. 218 C. pen. RM nu apare o asemenea problemă: *verbum regens* îşi găseşte exprimarea într-o singură modalitate normativă, nu în două sau în mai multe modalităţi normative alternative.

În altă ordine de idei, la cel de-al doilea tip de falsificare a documentelor (în funcţie de rolul îndeplinit în alcătuirea componenţei de infracţiune) se raportează infracţiunile prevăzute la art. 185^3, 236, 237, 244, 245, 245^2, alin. (1) art. 330^1, 361, 362^1 etc. din Codul penal.

În fine, la cel de-al treilea tip de falsificare a documentelor (în funcţie de rolul îndeplinit în alcătuirea componenţei de infracţiune) se raportează infracţiunile prevăzute la art. 248, 252, 310, 311, 312, lit. d) alin. (2) art. 353, lit. d) alin. (2) art. 355, art. 372 etc. din Codul penal.

În unele cazuri, falsificarea documentelor constituie o situaţie premisă, necesară existenţei unei anumite infracţiuni (de exemplu, a infracţiunilor prevăzute la art. 190, 196, 207, 253 etc. din Codul penal). Astfel de cazuri nu se raportează la nici unul din cele trei tipuri de falsificare a documentelor, examinate mai sus. Aceasta deoarece falsificarea documentelor depăşeşte cadrul unor asemenea infracţiuni. De aceea, se impune calificarea conform regulilor concursului de infracţiuni: pe de o parte, infracţiunea prevăzută la art. 190, 196, 207, 253 sau la un alt asemenea articol din Codul penal; pe de altă parte, infracţiunea prevăzută la art. 332 sau la art. 361 C. pen. RM).

Astfel, folosirea documentelor falsificate (ca şi oricare alte fapte derivând din falsificarea documentelor) nu se raportează la nici unul din tipurile de falsificare a documentelor, având la bază clasificarea în funcţie de rolul îndeplinit în alcătuirea componenţei de infracţiune. Prin aceasta ne-am argumentat dezacordul cu A.V. Kuzneţov[28], când acesta afirmă că falsificarea documentelor presupune nu numai falsificarea propriu-zisă, dar şi folosirea documentelor falsificate.

Sub un alt aspect, menţionăm că unii autori definesc noţiunea „falsificarea documentelor" ca „infracţiune constând în alterarea unor documente autentice sau în confecţionarea unor documente false".[29] După cum am văzut anterior, nu întotdeauna falsificarea documentelor evoluează ca infracţiune de sine stătătoare. Or, falsificarea documentelor poate să mai apară şi ca modalitate normativă în cadrul unei componenţe de infracţiune sau ca modalitate faptică ori ca metodă în cadrul unei componenţe de infracţiune.

Un alt dezavantaj al definiţiei precitate este că ea reduce acţiunea de falsificare a documentelor doar la infracţiune. Că nu este aşa ne putem convinge din analiza unor prevederi ale Codului cu privire la contravenţiile administrative: falsificarea informaţiei despre starea şi folosirea terenurilor (alin. 10 art. 52); introducerea în documentele de bord, de către căpitan sau de către alte persoane din personalul de comandă a unei nave sau a unui alt mijloc de navigaţie, a unor menţiuni false referitoare la operaţiile cu substanţe dăunătoare pentru sănătatea oamenilor sau pentru resursele vii ale mării, ori amestecuri ce conţin astfel de substanţe peste normele stabilite (art. 60); falsificarea indicilor de componenţă fizică, chimică sau biologică a produselor animale (alin. 2 art. 107^4); falsificarea documentelor privind calitatea produselor vinicole, care a cauzat daune neînsemnate (art. 108^6); falsificarea sau întocmirea incorectă a documentelor de execuţie şi a celor privind încercările şi analizele în construcţii (alin. 2 art. 149^2); introducerea cu bună-ştiinţă în actele dării de seamă financiare a unor indici denaturaţi (alin. 6 art. 162^1); includerea în prospectul emisiei sau în alte documente, în temeiul cărora se înregistrează emisia hârtiilor de valoare, a informaţiilor neautentice sau care pot induce în eroare (alin. 1 art. 162^4); denaturarea, de către instituţiile finanţate de la bugetele de toate nivelurile, a calculelor de stabilire a necesarului de mijloace bugetare (care a dus la formarea de surplusuri de mijloace bugetare sau de bunuri materiale) (alin. 1 şi 2 art. 162^{11}); diminuarea de către contribuabili a impozitelor, contribuţiilor de asigurări sociale şi a altor plăţi obligatorii ce urmează a fi vărsate la bugetul public naţional prin reflectarea incorectă în contabilitate a datelor despre venituri şi cheltuieli, fie despre alte obiecte impozabile (alin. 5 art. 163); denaturarea datelor dării de seamă prezentate Agenţiei de Stat pentru Rezervele Materiale şi Ajutoarele Umanitare de către conducătorii de întreprinderi şi organizaţii sau depozitarii responsabili (art. 199^5); înscrierea cu bună-ştiinţă în listele electorale a persoanelor, care nu au drept de vot în conformitate cu legislaţia în vigoare, a unor persoane fictive sau înscrierea intenţionată a unei persoane în mai multe liste (alin. 5 art. 200^1); falsificarea semnăturilor în listele susţinătorilor candidatului independent (alin. 15 art. 200^1) etc.[30]

Totuşi, ţinând cont de obiectul prezentului studiu, ne concentrăm atenţia asupra infracţiunilor legate de falsificarea documentelor.

Aceste infracţiuni se află la intersecţia dintre două clase de infracţiuni:

1) infracţiunile de fals;

2) infracţiunile ce ţin de circulaţia ilegală a documentelor.

Cu privire la prima clasă de infracţiuni, în doctrina penală se menţionează: „Infracţiunile de fals implică o alterare a adevărului. O astfel de alterare priveşte anumite entităţi, cum ar fi unele lucruri cărora li se atribuie juridic însuşirea şi deci funcţiunea de a servi

drept probă a adevărului, pe care îl exprimă sau atestă: valori exprimate prin monede, timbre, titluri de credit ori sigilii, instrumente de marcat, înscrisuri".[31] În contextul legii penale a Republicii Moldova, ca infracţiuni de fals trebuie considerate infracţiunile prevăzute la art. 185[3], 216 (în cazul falsificării produselor (mărfurilor) periculoase pentru viaţa sau sănătatea consumatorului), art. 236 (în cazul fabricării biletelor Băncii Naţionale a Moldovei, a monedelor, a valutei străine, a valorilor mobiliare de stat sau a altor titluri de valoare false, utilizate pentru efectuarea plăţilor), art. 237 (în cazul fabricării cardurilor sau a altor carnete de plată false, care nu constituie valută sau titluri de valoare, dar care confirmă, stabilesc sau acordă drepturi sau obligaţii patrimoniale), art. 244 (în cazul includerii în documentele contabile, fiscale sau financiare a unor date denaturate), art. 245 (în cazul includerii în prospectul emisiei sau în alte documente, în temeiul cărora se înregistrează emisia titlurilor de valoare, a informaţiilor neautentice sau care pot induce în eroare), art. 245[2], 248 (în cazul declarării neautentice în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei), art. 276, 310, alin. (1) art. 330[1] (în cazul indicării datelor incorecte în declaraţia cu privire la venituri şi proprietate), art. 332, lit. d) alin. (2) art. 353 şi lit. d) alin. (2) art. 355 (în cazul falsificării documentelor), art. 361 şi 362[1] (în cazul confecţionării documentelor oficiale false), art. 372 (în cazul falsificării documentelor) etc. din Codul penal.

Astfel, în afară de infracţiunile legate de falsificarea documentelor, infracţiunile de fals presupun şi alte specii:

1) infracţiunile legate de falsul în declaraţii (de exemplu, infracţiunile prevăzute la art. 185[3] (în cazul declaraţiilor false), art. 312 (în cazul prezentării declaraţiei mincinoase de către martor sau partea vătămată) etc. din Codul penal;

2) infracţiunile legate de falsificarea produselor (de exemplu, infracţiunea prevăzută la art. 216 C. pen. RM (în cazul falsificării produselor (mărfurilor) periculoase pentru viaţa sau sănătatea consumatorilor);

3) infracţiunile legate de falsificarea instrumentelor financiare (altor decât valorile mobiliare şi alte carnete de plată) (de exemplu, infracţiunile prevăzute la art. 236 (în cazul fabricării biletelor Băncii Naţionale a Moldovei, a monedelor, a valutei străine false), la art. 237 (în cazul fabricării cardurilor false) din Codul penal);

4) infracţiunile legate de falsificarea elementelor de identificare ale autovehiculelor (de exemplu, infracţiunea prevăzută la art. 276 C. pen. RM);

5) infracţiunile legate de falsificarea probelor (altor decât probele documentare) (de exemplu, infracţiunea prevăzută la art. 310 C. pen. RM (cu excepţia cazului când are loc falsificarea probelor documentare)).

În alt context, cu privire la clasa infracţiunilor ce ţin de circulaţia ilegală a documentelor, S.V. Maximov deosebeşte următoarele patru tipuri ale acestor infracţiuni:

1) manipulările ilegale asupra documentelor autentice şi obiectelor utilizate la fabricarea acestora;

2) falsificarea documentelor şi obiectelor utilizate la fabricarea documentelor false;

3) manipulările ilegale asupra documentelor false sau obiectelor utilizate la fabricarea acestora;

4) manipulările ilegale asupra documentelor nevalabile.[32]

Această clasificare nu ne satisface în mai multe privinţe. În primul rând, luând în consideraţie obiectul prezentului studiu, nu ne interesează infracţiunile având obiectele utilizate la fabricarea documentelor (autentice sau false) în calitate de obiect material, produs sau mijloc de săvârşire a infracţiunii. În al doilea rând, în Codul penal al Republicii Moldova nu există nici o prevedere în care expres s-ar menţiona despre documentele nevalabile.[33] Din aceste considerente, găsim de cuviinţă să clasificăm infracţiunile ce ţin de circulaţia ilegală a documentelor după cum urmează:

1) infracţiunile legate de circulaţia ilegală a documentelor autentice:

a) infracţiunile având documentul autentic ca obiect material al infracţiunii (de exemplu, infracţiunile prevăzute la lit. a) alin. (1) art. 165 (în cazul în care se săvârşeşte prin confiscarea documentelor), alin. (1) art. 218, art. 307, 345 (în cazul pierderii documentelor ce conţin secrete de stat), art. 359, alin. (1) art. 360 (în cazul luării, sustragerii, tăinuirii, degradării sau distrugerii documentelor), alin. (2) art. 360, lit. b) şi c) alin. (1) art. 362[1] etc. din Codul penal);

b) faptele care devin infracţiuni în cazul în care sunt săvârşite în lipsa unor documente (de exemplu, infracţiunile prevăzute la art. 161, 214, 217-217[3], 233 (în cazul vânatului fără autorizaţia corespunzătoare), art. 241 (în ipotezele prevăzute la lit. a) sau c) art. 125 C. pen. RM), art. 290, 292 (în cazul fabricării, procurării, prelucrării, păstrării, transportării, folosirii sau neutilizării substanţelor explozive sau materialelor radioactive fără autorizaţia corespunzătoare) etc. din Codul penal);

2) infracţiunile legate de circulaţia documentelor false:

a) infracţiunile legate de falsificarea documentelor;

b) infracţiunile care derivă din falsificarea documentelor (de exemplu, infracţiunile prevăzute la art. 190, 196 (în cazul în care presupun folosirea unui

document fals), art. 207 (în cazul în care copilul este scos din ţară în baza unor acte false), art. 236 şi 237 (în cazul punerii în circulaţie a valorilor mobiliare false sau a altor carnete de plată false), art. 241 (în cazul utilizării unor coduri fiscale plastografiate), art. 245 (în cazul aprobării prospectului emisiei care conţine informaţii neautentice sau care pot induce în eroare, ori al aprobării rezultatelor emisiei neautentice), art. 248 (în cazul folosirii unor documente false, ca formă a folosirii frauduloase a documentelor), art. 253, 312 (în cazul prezentării concluziei false sau a interpretării incorecte), art. 361 (în cazul deţinerii, vânzării sau folosirii documentelor oficiale false), lit. a) alin. (1) art. 362^1 (în cazul deţinerii, vânzării sau folosirii documentelor oficiale false) etc. din Codul penal).

Aşadar, încă o dată ne-am putut convinge de faptul că infracţiunile, care derivă din falsificarea documentelor (implicând folosirea documentelor falsificate sau alte fapte derivând din folosirea documentelor), nu se identifică cu infracţiunile legate de falsificarea documentelor (implicând falsificarea propriu-zisă a documentelor).

Când spunem „infracţiunile legate de falsificarea documentelor", avem în vedere ipostaza *lato sensu* a noţiunii „falsificarea documentelor", ca noţiune generică aplicabilă în raport cu toate tipurile de falsificare a documentelor.

În ce priveşte ipostaza *stricto sensu* a noţiunii „falsificarea documentelor" (ca noţiune cu un conţinut bine precizat, utilizată în unele articole ale Codului penal), este necesar să stabilim alcătuirea acestei noţiuni: desemnează ea oare doar falsificarea totală, fiind sinonimă cu noţiunea „contrafacerea documentelor" („confecţionarea documentelor false") sau desemnează şi falsificarea parţială, atunci când se modifică conţinutul unor documente autentice?

Că noţiunea „falsificarea documentelor" nu se referă la ipoteza introducerii în documente a constatărilor sau menţiunilor false rezultă explicit din unele prevederi ale Codului penal. Astfel, de exemplu, în cazul infracţiunii prevăzute la art. 185^3 C. pen. RM ca modalităţi de sine stătătoare apar, printre altele: 1) operarea cu înscrieri false în documentele ce ţin de protecţia proprietăţii intelectuale; 2) falsificarea documentelor necesare eliberării titlului de protecţie. Cu şi mai multă claritate, concluzia noastră reiese din compararea celor două modalităţi alternative ce caracterizează infracţiunea prevăzută la art. 332 C. pen. RM: 1) înscrierea în documentele oficiale a unor date false; 2) falsificarea documentelor oficiale.

După această concluzie absolut necesară, este cazul să definitivăm demersul nostru de stabilire a alcătuirii noţiunii „falsificarea documentelor". O putem face cu mai multă uşurinţă după ce avem tabloul integral al clasificării tipurilor de falsificare a documentelor (şi a clasificării infracţiunilor legate de falsificarea documentelor).

Considerăm că nu există nici un fel de temeiuri de a nu fi validă teza, conform căreia prin „falsificarea documentelor" trebuie de înţeles oricare din următoarele noţiuni: 1) contrafacerea documentelor (adică confecţionarea documentelor false); 2) modificarea conţinutului unor documente autentice. Argumentele de rigoare au fost prezentate cu prilejul analizei efectuate asupra tipurilor de falsificare a documentelor în funcţie de caracterul activităţii infracţionale. Aici doar vom preciza că cele două noţiuni, specificate mai sus, sunt subsecvente noţiunii „falsificarea documentelor". În nici un caz ele nu sunt echivalente cu noţiunea „falsificarea documentelor".

Din această perspectivă, reiterăm recomandarea, pe care am făcut-o în una din publicaţiile noastre anterioare[34], de substituire în denumirea şi dispoziţia art. 361 C. pen. RM a termenului „confecţionare" prin termenul „falsificare". Aceeaşi recomandare este adecvată şi vizavi de termenul „confecţionare", utilizat în dispoziţia art. 362^1 C. pen. RM.

Această recomandare se impune, întrucât nu este acceptabil ca noţiunea „confecţionarea documentelor false" să fie aplicată în următoarele ipoteze: 1) modificarea conţinutului unor documente autentice; 2) introducerea în documente a constatărilor sau menţiunilor false. În caz contrar, se va admite o interpretare extensivă defavorabilă, pentru că art. 361 sau 362^1 C. pen. RM ar fi aplicate la ipoteze care nu sunt avute în vedere de legiuitor. Implementarea recomandării noastre ar permite extinderea sferei de aplicare a celor două articole, o extindere care este imperioasă datorită necesităţii ajustării prevederilor legii penale la dinamica realităţilor sociale.

În încheierea cercetării noastre, punctăm următoarele concluzii:

1) noţiunea „falsificarea documentelor" trebuie privită, după caz, în accepţie largă sau în accepţie îngustă;

2) în accepţie largă, operăm cu această noţiune în vederea clasificării tipurilor de falsificare a documentelor (sau a clasificării infracţiunilor legate de falsificarea documentelor);

3) în accepţie îngustă, operăm cu noţiunea „falsificarea documentelor" nu într-un context teoretic, dar în contextul terminologic strict al textului legii penale;

4) în accepţie îngustă, prin „falsificarea documentelor" se înţelege fie contrafacerea documentelor (adică confecţionarea documentelor

false), fie modificarea conţinutului unor documente autentice;

5) în accepţie îngustă, prin „falsificarea documentelor" nu se are în vedere introducerea în documente a constatărilor sau menţiunilor false;

6) noţiunea „confecţionarea documentelor false" nu este identică cu noţiunea „falsificarea documentelor", deci noţiunea „confecţionarea documentelor" nu poate să însemne nici modificarea conţinutului unor documente autentice, nici, cu atât mai puţin, introducerea în documente a constatărilor sau menţiunilor false.

Note:

[1] *A se vedea,* de exemplu: Б.И. Пинхасов.У*головно-правовая характеристика отдельных видов подлогов документов* // Проблемы судебной экспертизы, уголовного права и процесса. Вып. 7. – Ташкент, 1968, p. 6; Г.Н. Борзенков. *Ответственность за мошенничество.* – Москва, 1971, p. 163; В.С. Постников. *Уголовная ответственность за подделку, изготовление, сбыт и использование подложных документов, штампов, печатей, бланков:* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Москва, 1990, p. 23-27.

[2] A. Boroi, M. Gorunescu, M. Popescu. *Dicţionar de drept penal.* – Bucureşti: ALL Beck, 2004, p. 131.

[3] *A se vedea:* В.С. Постников. *Op. cit.,* p. 10-11.

[4] *A se vedea:* А.В. Кузнецов. *Понятие подлога документов* // Советское государство и право, 1957, nr. 10, p. 116-120.

[5] *A se vedea:* П.С. Матышевский. *Уголовно-правовая охрана социалистической собственности в Украинской ССР.* – Киев, 1972, p. 76; М.А. Алиева. *Уголовно-правовая борьба с подделкой документов:* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Баку, 1973, p. 10; Б.И. Пинхасов. *Защита документов по советскому праву.* – Ташкент, 1976, p. 5-13.

[6] *A se vedea:* S. Brînză, X. Ulianovschi, V. Stati şi alţii. *Drept penal. Partea Specială.* – Chişinău: Cartier, 2005, p. 282.

[7] *A se vedea:* Н.Н. Панов. *Квалификация преступлений, совершенных путем обмана*. – Харьков, 1980, p. 52.

[8] *A se vedea:* A. Reşetnicov. *Folosirea documentelor false la săvârşirea infracţiunii de escrocherie* // Revista Naţională de Drept, 2007, nr. 5, p. 30-33.

[9] *A se vedea:* O. Pop. *Falsul material în înscrisuri oficiale şi falsul intelectual.* – Timişoara: Mirton, 2003, p. 4.

[10] *A se vedea:* Ю.В. Щиголев. *Виды подлога документов: уголовно-правовой аспект* // Правоведение, 2000, nr. 2, p. 198-207.

[11] O. Pop. *Op. cit.,* p. 4.

[12] Corect este a se vorbi despre fapta de a confecţiona nu obiectul material al infracţiunii, dar produsul infracţiunii. – *A se vedea* în acest sens: A. Reşetnicov. *Natura juridică a produsului infracţiunii* // Revista ştiinţifică a USM „Studia Universitatis". Seria „Ştiinţe sociale", 2007, nr. 6, p. 185-191.

[13] *A se vedea:* M.A. Hotca. *Codul penal. Comentarii şi explicaţii.* – Bucureşti: C.H. Beck, 2007, p. 1365.

[14] *A se vedea:* А.В. Кузнецов. *Ответственность за подлог документов.* – Москва, 1959, p. 91.

[15] *A se vedea:* Г. Борзенков. *Мошенничество и подлог* // Советская юстиция, 1964, nr. 15, p. 19; Г.А. Кригер. *Квалификация хищений социалистического имущества.* – Москва, 1974, p. 93-97; Г.Ф. Поленов. *Ответственность за преступления против порядка управления.* – Москва, 1966, p. 88; Е.Г. Коваленко. *Расследование преступлений, совершенных в сфере экономической деятельности с использованием подлога документов:* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Владивосток, 2007, p. 7.

[16] *A se vedea:* И.А. Гельфанд. *Хозяйственные и должностные преступления в сельском хозяйстве.* – Киев, 1970, p. 248.

[17] *A se vedea:* Б.И. Пинхасов. *Проблемы борьбы с подлогом документов: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук.* – Москва, 1970, p. 7; Б.В. Здравомыслов. *Должностные преступления.* – Москва, 1975, p. 163; Н. Гаджиев. *Выявление и профилактика подлогов* // Законность, 1995, nr. 1, p. 25.

[18] *A se vedea:* Ю.В. Щиголев. *Op. cit.,* p. 198-207.

[19] *A se vedea* pentru detalii: A. Reşetnicov. *Metodele de falsificare a documentului: studiu de drept penal* // Revista Naţională de Drept, 2008, nr. 4, p. 47-52.

[20] *A se vedea:* O. Rădulescu, P.I. Rădulescu. *Falsul intelectual. Reglementare legală, doctrină, practică judecătorească*. – Bucureşti: Continent XXI, 1999, p. 23.

[21] *A se vedea:* M.A. Алиева. *Op. cit.,* p. 12; Б.И. Пинхасов. *Защита документов по советскому праву,* p. 56; И.Д. Гамолин. *Материальный и интеллектуальный подлог документов по делам о хищениях государственного и общественного имущества* // Актуальные вопросы теории и практики борьбы с преступностью. – Караганда, 1976, p. 162.

[22] Tribunalul Suprem, sentinţa penală nr. 872/1970 // T. Vasiliu şi alţii. *Codul penal comentat şi adnotat. Partea Specială.* Vol. II. – Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977, p. 204.

[23] Tribunalul regional Crişana, decizia penală nr. 525/1965 // Revista română de drept, 1966, nr. 3, p. 137.

[24] *A se vedea:* Г.Ф. Поленов. *Ответственность за похищение, подделку документов и их использование.* – Москва, 1980, p. 31-32; А. Бриллиантов. *Ответственность за подделку, изготовление или сбыт поддельных документов, штампов, печатей, бланков* // Советская юстиция, 1982, nr. 8, p. 24.

[25] Ю.В. Щиголев. *Op. cit.,* p. 198-207.

[26] C.G. Rătescu, I. Ionescu-Dolj, I.Gr. Perieţeanu şi alţii. *Codul penal adnotat.* Vol. II. *Partea Specială I.* – Bucureşti: Socec, 1937, p. 563.

[27] *Ibidem.*

[28] *A se vedea:* А.В. Кузнецов. *Ответственность за подлог документов,* p. 91.

[29] Юридический энциклопедический словарь. – Москва, 1984, p. 255; М.Ю. Тихомиров. *Юридическая энциклопедия.* – Москва, 1995, p. 211.

[30] Concluzia este că nu pot coincide cu obiectul material, produsul sau mijlocul de săvârşire a vreuneia din infracţiunile legate de falsificarea documentelor obiectul material, produsul sau mijlocul de săvârşire a vreuneia din aceste contravenţii administrative. Excepţie constituie cazurile când contravenţiile administrative au corespondente în anumite infracţiuni (de exemplu, fapta prevăzută la alin. 1 art. 162^4 din Codul cu privire la contravenţiile administrative).

[31] V. Dongoroz şi alţii. *Explicaţii teoretice ale Codului penal român. Partea Specială.* Vol. IV. – Bucureşti: Editura Academiei, 1972, p. 357.

[32] *A se vedea:* С.М. Астапкина, С.В. Максимов. *Криминальные расчеты: уголовно-правовая охрана инвестиций.* – Москва, 1995, p. 13-15.

[33] Implicit, documentele nevalabile, ca mijloace de săvârşire a infracţiunii, se au în vedere în cazul contrabandei (art. 248 C. pen. RM), presupunând folosirea frauduloasă a documentelor.

[34] *A se vedea:* A. Reşetnicov. *Răspunderea pentru falsificarea documentelor în legislaţiile penale ale unor state din Estul Europei* // Revista Naţională de Drept, 2007, nr. 11, p. 34-38.

ROLUL ORGANIZAŢIILOR REGIONALE ÎN REGLEMENTAREA PAŞNICĂ A DIFERENDELOR INTERNAŢIONALE

Oleg BONTEA,
doctor în drept, conferenţiar universitar interimar (UASM)

SUMMARY
In chapter of VIII Charter of the United Nations it is spoken about an opportunity of existence „ regional agreements or bodies for the sanction of such questions concerning maintenance of an international peace and safety which are suitable for regional actions provided that such agreements or bodies and their activity are compatible to the purposes and principles of the Organization" (item 52).

Carta ONU cere statelor membre la organizaţii regionale să depună toate eforturile pentru soluţionarea paşnică a diferendelor locale prin intermediul acordurilor regionale sau organisme regionale, înainte de a le supune Consiliului de Securitate" (art. 52 pct.2). Totodată, Consiliul de Securitate trebuie să încurajeze soluţionarea paşnică a diferendelor locale prin intermediul acestor acorduri sau organisme regionale, fie din iniţiativa statelor interesate, fie din propria sa iniţiativă (art. 52 pct.3).

Consiliul de Securitate trebuie să fie în permanenţă deplin informat asupra acţiunilor întreprinse sau preconizate în temeiul acordurilor regionale sau de către organismele regionale în scopul menţinerii păcii şi securităţii internaţionale (art. 54). În acelaşi timp, Consiliul de Securitate va folosi, dacă este cazul, asemenea acorduri sau organisme regionale pentru aplicarea acţiunilor de constrângere sub autoritatea sa. Nici o acţiune de constrângere nu va fi întreprinsă, în temeiul acestor acorduri regionale sau de către organismele regionale, fără autorizaţia Consiliului de Securitate (art. 53 pct.1).

În ceea ce priveşte problema raportului dintre structurile ONU examinate mai sus şi aceste structuri regionale, în procesele de soluţionare paşnică a diferendelor, Carta nu stabileşte o ierarhie ori o distribuire clară a competenţelor. Consiliul de Securitate are posibilitatea să decidă, în fiecare caz concret, dacă este cazul să se implice direct în soluţionarea paşnică a diferendului ori să transfere problema unor structuri regionale. Trebuie de menţionat că art. 103 din Cartă subliniază că, în cazul unui conflict, obligaţiile membrilor ONU decurgând din Cartă sau orice alt acord internaţional, vor prevala obligaţiile decurgând din Cartă.

Este necesar să elucidăm ce se înţelege prin termenii „organizaţii sau acorduri regionale" (art. 33) sau „organisme şi acorduri regionale" (art. 52) pe care Carta adeseori îi foloseşte.

În primul rând, prin aceşti termeni Carta se referă la:

✓tratatele multilaterale regionale, prin care statele dintr-o regiune se angajează să-şi reglementeze diferendele eventuale fără a crea în acest scop instituţii permanente sau organizaţii internaţionale dotate cu personalitate juridică proprie (de exemplu: Convenţia europeană pentru reglementarea paşnică a diferendelor din 1957 sau Tratatul american asupra soluţionării paşnice a conflictelor din 1948);

✓organizaţiile internaţionale create prin tratate multilaterale regionale, sub forma unor instituţii permanente având personalitate juridică internaţională şi competenţă în domeniul menţinerii păcii şi securităţii internaţionale, inclusiv reglementarea diferendelor, în care scop dispun de mecanisme proprii (de exemplu: Consiliul Europei; Organizaţia Statelor Americane, Organizaţia Unităţii Africane, Liga Statelor Arabe);

✓acorduri regionale în domenii strict determinate, precum protecţia drepturilor omului, integrarea economică etc.

Printre cele mai reprezentative organizaţii internaţionale regionale cu competenţe în domeniul menţinerii păcii şi securităţii internaţionale şi în reglementarea paşnică a diferendelor menţionăm: Organizaţia Statelor Americane, Organizaţia Unităţii Africane, Liga Statelor Arabe.

1. Organizaţia Statelor Americane (OSA). Această Organizaţie a fost înfiinţată şi funcţionează în baza Cartei de la Bogota din 1948, revizuită în 1967 şi în 1988. Carta conţine o serie importantă de prevederi

care se referă la soluţionarea paşnică a diferendelor, printre care:

✓Statele membre ale Organizaţiei au obligaţia de a recurge doar la mijloace paşnice de soluţionare a diferendelor dintre ele.

✓Statele contractante au obligaţia de a recurge prioritar la procedurile regionale de soluţionare paşnică a diferendelor care se pot ivi între ele.

✓Reglementarea amănunţită a bunelor oficii, medierea, ancheta internaţională, concilierea internaţională, recurgerea la reglementarea juridică şi cea arbitrală.

✓Recunoaşterea de către părţile contractante a jurisdicţiei obligatorii a Curţii Internaţionale de Justiţie cu privire la diferendele de ordin juridic.

Organele competente să rezolve diferendele au fost, la început, *Consiliul OSA* şi *Comisia interamericană de pace* care exercita funcţii de anchetă, bune oficii şi conciliere. În 1967 Comisia interamericană a păcii a fost înlocuită cu *Comitetul pentru soluţionarea paşnică a diferendelor.*

2. Organizaţia Unităţii Africane (OUA). Organizaţia a fost creată în 1963. Unul dintre principiile sale de bază stipulate în Carta OUA se referă la „rezolvarea pe cale paşnică a diferendelor". În 1964 a fost adoptat Protocolul de la Cairo prin care s-a creat „Comisia de mediere, conciliere şi arbitraj" destinată să soluţioneze diferendele ivite numai între statele membre ale Organizaţiei, pe baza consimţământului lor, anticipat sau după apariţia diferendului.

Comisia poate fi sesizată de statele părţi la diferend, de comun acord sau de unul din aceste state, de Consiliul de Miniştri sau de Conferinţa OUA. Competenţa Comisiei nu este obligatorie. Astfel, dacă unul sau mai multe state părţi la un diferend refuză să-l supună soluţionării de către comisie, acest diferend va fi deferit Consiliului de Miniştri sau chiar Conferinţei OUA.

3. Liga Statelor Arabe. În baza art. 5 al Pactului Ligii Statelor Arabe, Consiliul Ligii, compus din reprezentanţii statelor membre, poate juca rolul de organ arbitral. Dacă statele membre decid să recurgă la Consiliu, acesta îşi exercită funcţiile sale de arbitru cu condiţia ca diferendul să nu se refere la aşa chestiuni ca independenţa, suveranitatea şi integritatea teritorială a statelor. Părţile în diferend nu participă la deliberarea şi elaborarea deciziilor de către Consiliu, iar hotărârile Consiliului sunt obligatorii şi executorii pentru părţi. În practică, Consiliul Ligii Statelor arabe a aplicat proceduri de mediere, conciliere şi bune oficii.

Reglementarea paşnică a diferendelor internaţionale în cadrul Organizaţiei pentru Securitate şi Cooperare în Europa (CSCE – OSCE)

Sistemul contemporan de reglementare paşnică a diferendelor în cadrul procesului de unificare europeană reprezintă rezultatul unei munci minuţioase din ultimii treizeci de ani care s-a efectuat în cadrul întâlnirilor reglementatorii ale reprezentanţilor statelor-membre ale Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare în Europa (CSCE) şi în cadrul a patru consultări speciale a experţilor CSCE pentru soluţionarea paşnică a diferndelor (Montreux – 1978, Atena – 1984, Valletta – 1991, Geneva – 1992).

Iniţial, examinarea problemei soluţionării paşnice a diferendelor în cadrul CSCE se baza de proiectul Convenţiei privind sistemul european de reglemetare paşnică a diferendelor propus de Suedia în 1973. Proiectul respectiv presupunea folosirea obligatorie a arbitrajului referitor la aproape toate posibilele categorii de diferende.

În anul 1975 memrii CSCE au considerat ca prematură adoptarea documentului privind sistemul obligatoriu de reglementare a diferendelor în Europa şi au inclus în textul Actului final de la Helsinki dispoziţia privind lucrul în continuare asupra „metodei general acceptabile a reglementării paşnice, îndreptate spre suplinirea mijloacelor deja existente".

Astfel, mandatul primei şi celei de-a doua Convenţii a experţilor CSCE privind rezolvarea paşnică a diferendelor s-a redus la elaborarea unei asemenea „metode general acceptabile". La Conferinţa din 1978 de la Montreux experţii au reuşit să elaboreze principiile fundamentale ale metodei în curs de elaborare, denumite „abordare (poziţie) comună".

Cea de-a doua Conferinţă a experţilor CSCE privind reglementarea paşnică a diferendelor de la Atena s-a finalizat cu rezultate şi mai modeste. În Actul final se menţiona doar oportunitatea „de a continua discutarea acestei probleme în cadrul procesului de integrare europeană".

A treia Conferinţă din 1991 de la Valletta s-a dovedit a fi mai productivă, fapt la care a contribuit în mare măsură mandatul corespunzător al Actului final al CSCE de la Viena din 15 ianuarie 1989, întărit de dispoziţiile Cartei de la Paris pentru o Nouă Europă din 21 noiembrie 1990. Conferinţa a adoptat la 8 februarie 1991 un document, intitulat „principiile reglemetntării diferendelor şi dispoziţiile procedurii CSCE privind reglemetarea paşnică a diferendelor".

Documentul presupunea elaborarea unui ***„Mecanism"*** special al ***CSCE privind reglemetarea***

diferendelor, al cărui scop era adoptarea unor recomandări statelor referitor la procedurile optimale de reglementare a diferendelor. Dacă aceasta nu conduce la reglemntarea diferendului, atunci acest Mecanism, la cererea oricăreia din părţi, poate „da sfaturi" de fond privind reglementarea diferendului. Noutatea principială a acestei proceduri constă în faptul că ea se declanşează la intervenţia unilaterală a uneia din părţile diferendului.

Particularitatea Mecanismului constă în aceea că „examinarea diferendului, realizată de Mecanism, şi orice observaţii sau sfaturi făcute de el sunt confidenţiale, deşi faptul formării Mecanismului poate fi recunoscut deschis". Noua procedură a CSCE privind reglemntarea diferendelor nu se aplică dacă una din părţi consideră că diferendul atinge probleme legate de integritatea teritorială sau apărarea naţională, suveranitatea asupra teritoriului naţional sau delimitarea spaţiilor maritime sau aeriene.

Un element esenţial al procedurii de la Valletta constă, de asemenea, în aceea că, prin acordul statelor în diferend, noul Mecanism CSCE poate îndeplini funcţiile privind constatarea faptelor, poate desfăşura activităţi de expertiză privind obiectul diferendului, poate alcătui rapoarte. Statele pot să recunoască prin acord mutual orice observaţii sau sfaturi ale Mecanismului ca având forţă obligatorie.

Cea de-a patra Convenţie a experţilor CSCE privind reglementarea paşnică a diferendelor (Geneva, 1992) a elaborat recomadările finale privind sistemul de reglementare paşnică a diferendelor în cadrul CSCE, care au fost oficial adoptate de Consiliul CSCE la întâlnirea de la Stockholm din 15 decembrie 1992.

Acest sistem se constituie din 4 elemente:

✓Mecenismul CSCE privind reglementarea diferendelor;

✓Convenţia privind concilierea şi arbitrajul în cadrul CSCE;

✓Comisiile CSCE privind concilierea;

✓Dispoziţii privind concilierea dirijată.

Convenţia privind concilierea şi arbitrajul în cadrul CSCE. Această Convenţie prevede o procedură comună privind concilierea şi arbitrajul pe baza unor acorduri ad-hoc sau pe baza unor declaraţii reciproce preventive. Convenţia este deschisă pentru aderare oricărui stat interesat membru al CSCE. Ea prevede un sistem format din două niveluri de reglementare a diferendelor în cadrul **Comisiei de conciliere** şi al **Tribunalului arbitral.** Comisia de conciliere se poate forma prin declaraţia unilaterală a statului-membru al Convenţiei. Scopul principal al Comisiei este de a acorda ajutor părţilor la diferend în găsirea soluţiei în corespundere cu dreptul internaţional şi cu obligaţiile lor din cadrul CSCE.

Comisia de conciliere şi arbitraj creată de Convenţie se aseamănă în unele privinţe cu Curtea Permanentă de Arbitraj, care, după cum am constatat, reprezenta mai degrabă un grup de arbitri decât o instituţie cu caracter permanent. Elementele de permanenţă ale acestui nou mecanism instituţional sunt Biroul, Grefa şi sediul, fixate prin Convenţie la Geneva.

Comisia se compune dintr-un număr de conciliatori şi arbitri, determinat de numărul statelor părţi la Convenţie. Fiecare stat parte desemnează doi conciliatori, din care unul poate avea naţionalitatea altui stat, pentru un mandat de şase ani, reînnoibil. La fel, în cazul arbitrilor, fiecare parte contractantă poate desemna un arbitru şi un arbitru supleant pentru o perioadă de şase ani; unul din ei poate avea naţionalitatea altui stat.

Conciliatorii şi arbitrii astfel desenmaţi sunt înscrişi pe o listă ţinută de grefierul Curţii. Aceştia formează două „colegii": colegiul arbitrilor şi colegiul conciliatorilor.

Cele două colegii reunite aleg preşedintele Biroului Curţii şi fiecare colegiu alege, din rândurile sale, câte doi membri ai acestui Birou. În acelaşi mod sunt aleşi şi alţi patru membri supleanţi. Biroul Curţii se compune, astfel, din preşedinte, patru membri, unul dintre care este ales de Birou, având funcţia de vicepreşedinte, şi patru membri supleanţi.

Spre deosebire de Curtea Permanentă de Arbitraj, noua instituţie creată în cadrul CSCE este învestită cu unele competenţe proprii, exercitate cu majoritatea voturilor membrilor săi. Printre acestea notăm: adoptarea propriului regulament, care trebuie aprobat de statele participante, alegerea Biroului Curţii, precum şi desemnarea grefierului. La rândul său, Biroul Curţii exercită diverse funcţii în domeniul financiar şi joacă un rol considerabil în stabilirea compoziţiei Comisiilor de conciliere şi a Tribunalului arbitral, chemate să se pronunţe asupra diferendelor supuse de statele părţi la Convenţie.

Comisia de conciliere acţionează numai asupra diferendului pe care ea este chemată să îl soluţioneze. În principiu, ea este compusă din cinci persoane. De pe lista de conciliatori şi arbitri, existentă la grefierul Curţii, fiecare stat parte la diferend desemnează câte un conciliator. Apoi, Biroul Curţii alege, de pe aceeaşi listă de conciliatori, alţi trei conciliatori „neutri". Preşedintele Comisiei de conciliere va fi ales de Curte, de către conciliatorii desemnaţi de Birou.

Procedura concilierii constă în aceea că dacă statele ajung la o soluţie reciproc acceptată, atunci condiţiile

acestei reglementări sunt fixate într-un „rezumat al concluziilor" care vor fi semnate de reprezentanţii părţilor şi membrii Comisiei. Pin aceasta dezbaterile se vor încheia. În cazul în care părţile nu cad de acord, Comisia adoptă un „raport final" ce cuprinde propuneri privind soluţionarea paşnică a diferendului şi îl aduce la cunoştinţă părţilor. Raportul Comisiei nu este obligatoriu. Dacă în decursul a 30 de zile părţile nu acceptă propunerile conciliatorilor, raportul este trimis Consiliului CSCE.

Conventia CSCE stabileşte un sistem de arbitraj **facultativ.** Astfel, competenţa Tribunalului arbitral poate rezulta dintr-un acord **ad-hoc,** adică un compromis încheiat între părţi pentru a supune un diferend acestui arbitraj.

Tribunalul arbitral este constituit din cinci arbitri. Dacă unul din statele părţi la diferend este parte la Convenţie, acesta poate să aleagă un arbitru de pe lista de conciliatori şi arbitri, întocmită de statele părţi la Convenţie, sau poate desemna un arbitru dintre cetăţenii unui stat membru al OSCE (art. 28.5 al Convenţiei).

Procedura arbitrală urmează principiile clasice ale contradictorialităţii şi egalităţii părţilor, în cadrul unui proces în două faze – scrisă şi orală. Şedinţele fazei orale nu sunt publice.

Sentinţa Tribunalului arbitral este **definitivă** şi **obligatorie.** Ea trebuie să exprime opinia majorităţii arbitrilor. Arbitrii aflaţi în minoritate pot să alăture sentinţei **opiniile lor separate.**

Există posibilitatea formulării unor cereri de interpretare a hotărârii. Procedura de interpretare poate fi declanşată unilateral, dar nu mai târziu de 6 luni de la comunicarea hotărârii (art. 31).

Un alt aspect al procedurii de arbitraj, care trebuie reţinut, priveşte dreptul la **intervenţie.** Oricare stat membru al CSCE este astfel autorizat să intervină într-o procedură de arbitraj, dacă „consideră că are un interes juridic deosebit ce ar putea fi afectat de hotărârea Tribunalului" şi dacă „dovedeşte existenţa unui asemenea interes" (art. 29 alin. 3-5). Decizia privind primirea cererii de intervenţie aparţine Tribunalului arbitral. Mai notăm că Tribunalul arbitral este abilitat să se pronunţe şi în cazurile în care una din părţi nu se prezintă în faţa sa (art. 29 alin. 7).

Comisia de conciliere a CSCE. Documentul cu acest titlu adoptat, de asemenea, de reuniunea de la Stockholm din decembrie 1992 a Consiliului Ministrilor de externe ai ţărilor CSCE, a rezultat dintr-o propunere a Marii Britanii vizând „completarea" procedurii de la Valletta", dar şi ca o alternativă la procedura de conciliere instituită de Convenţia privind concilierea şi arbitrajul în cadrul CSCE, cu care Marea Britanie nu era de acord. El oferă, însă, statelor participante la CSCE posibilitatea de a recurge la o procedură suplimentară de reglementare paşnică a eventualelor diferende dintre ele, în special pentru acelea care nu sunt părţi la Convenţia privind concilierea şi arbitrajul în cadrul CSCE.

Din punctul de vedere al cadrului oferit de această procedură pentru reglementarea diferendelor, observăm următoarele caracteristici:

- un litigiu între statele participante la CSCE poate fi supus reglementării prin această procedură dacă statele respective convin astfel;
- declanşarea procedurii se poate face şi unilateral, de către un stat, dacă această procedură a fost acceptată, în prealabil, prin declaraţii unilaterale, reciproce, ale statelor interesate;
- această procedură se aplică numai diferendelor opunând două state. Ea nu este aplicabilă diferendelor în care sunt implicate mai multe state;
- Comisia de conciliere nu este un organism permanent. Ea se instituie ad-hoc, pentru fiecare litigiu;
- în cazurile în care raportul Comisiei de conciliere este respins de către statele părţi la diferend, acesta se transmite, fără a se preciza urmările, Comitetului înalţilor funcţionari al CSCE.

Dispoziţii privind concilierea dirijată. Acesta este al treilea document privind reglementarea paşnică a diferendelor adoptat de reuniunea de la Stockholm a Consiliului Miniştrilor de externe ai ţărilor membre ale CSCE din decembrie 1992. Acest document nu instituie o nouă cale de reglementare paşnică a diferendelor, ci prevede că Consiliul CSCE sau Comitetul înalţilor funcţionari poate dispune oricăror două state părţi să apeleze la procedura de conciliere bazată pe propunerea britanică, fie să urmeze procedura de conciliere prevăzută de Convenţia privind concilierea şi arbitrajul în cadrul CSCE cu scopul de a le acorda suport în rezolvarea diferendului pe care ele nu l-au putut soluţiona într-un termen rezonabil de timp. La fel ca şi documentul britanic, acest document se aplică doar în litigiile dintre două părţi, excluzând diferendele multipartite.

Procedura concilierii dirijate nu se aplică atunci când părţile în litigiu au recurs la un alt mijloc de reglementare în afara CSCE sau au decis să sustragă litigiul de sub incidenţa acestei proceduri pe considerentul că el priveşte integritatea teritorială, suveranitatea, apărarea naţională, spaţiile maritime sau aeriene.

Efectivitatea **concilierii dirijate** se fundamentează pe autoritatea CSCE, iar propunerile organelor acesteia de a recurge la conciliere trebuie luate în consideraţie de părţi, fără ca acestea să se poată opune.

Reglementarea paşnică a diferendelor în cadrul Comunităţii Statelor Independente

Drept bază normativă privind determinarea mijloacelor de rezolvare paşnică a diferendelor şi a situaţiilor conflictuale apărute în relaţiile dintre statele membre ale CSI servesc mai multe documente internaţionale care se referă la această regiune:

• ***Declaraţia privind nefolosirea forţei sau ameninţării cu forţa în relaţiile reciproce dintre statele-membre ale CSI din 20 martie 1992.*** Astfel, în această Declaraţie se subliniază că în cazul apariţiei diferendelor statele vor depune toate eforturile pentru soluţionarea lor echitabilă la nivel internaţional. În acest scop vor fi folosite astfel de mijloace de soluţionare paşnică a diferendelor, precum: negocierile, ancheta, medierea, concilierea, arbitrajul, jurisdicţia internaţională sau alte mijloace paşnice la libera alegere, inclusiv orice procedură de soluţionare convenită până la apariţia diferendelor, şi vor aplica principiile, dispoziţiile şi normele privind reglementarea paşnică a diferendelor elaborate în cadrul ONU şi CSCE.

• ***Statutul CSI adoptat la 22 ianuarie 1993 la Minsk.*** Statutul CSI conţine o secţiune specială intitulată „Preîntâmpinarea conflictelor şi soluţionarea diferendelor", precum şi art. 32 „Jurisdicţia economică". Dispoziţiile lor se referă la următoarele categorii de situaţii conflictuale şi diferende:

- conflicte ce au la bază relaţiile etnice sau confesionale care pot atrage după sine violarea drepturilor omului;
- diferendele dintre statele-membre;
- diferendele a căror prelungire ar putea să ameninţe menţinerea păcii şi securităţii în cadrul Comunităţii.

Referitor la conflicte, Statutul CSI presupune că statele îşi vor acorda unul altuia, pe baza acordului reciproc, ajutor în reglementarea unor astfel de conflicte, inclusiv în cadrul organizaţiilor internaţionale" (art. 16).

Prima categorie de diferende menţionate de Statutul CSI sunt supuse reglementărilor prin intermediul negocierilor sau se ajunge la consens printr-o procedură alternativă corespunzătoare de reglementare a diferendului (art. 17).

Relativ la cea de-a doua categorie de diferende, Consiliul conducătorilor de state este competent să facă recomandări părţilor, în orice stadiu al diferendului, privind procedura şi metodele corespunzătoare de reglementare a lui (art. 18).

• ***Declaraţia privind respectarea suveranităţii, integrităţii teritoriale şi inviolabilităţii frontierelor statelor-membre ale CSI din 15 aprilie 1994.*** Potrivit acestei Declaraţii, membrii Comunităţii confirmă disponibilitatea lor de a contribui la reglementarea diferendelor şi conflictelor prin intermediul unor mecanisme concordante în fiecare caz în parte, prevăzute pentru aceste scopuri de documente corespunzătoare adoptate în cadrul CSI, ONU şi CSCE.

• ***Memorandumul privind menţinerea păcii şi stabilităţii în CSI din 10 februarie 1995.*** Potrivit acestui document, membrii Comunităţii vor soluţiona toate diferendele apărute în legătură cu frontierele şi teritoriile doar prin mijloace paşnice.

• ***Consiliul conducătorilor de state CSI la şedinţa din 19 ianuarie 1996*** a adoptat concepţia preîntâmpinării şi reglementării conflictelor pe teritoriul statelor-membre ale CSI.

CSI, ca organizaţie internaţională, întreprinde măsurile necesare în scopul reglementării conflictelor pe teritoriile statelor Comunităţii potrivit Capitolului VII al Cartei ONU. Prin reglementarea conflictelor se înţelege complexul de măsuri politice, social-juridice, economice îndreptate spre încetarea conflictelor. Reglementarea conflictelor poate include un spectru larg de măsuri, inclusiv desfăşurarea operaţiunilor privind menţinerea păcii. Acţiunile de constrângere în reglementarea diferendelor se admit doar în prezenţa împuternicirilor corespunzătoare ale Consiliului de Securitate în corespundere cu Carta ONU.

Dezvoltarea procesului integraţional şi lărgirea legăturilor ecionomice între statele Comunităţii este imposibilă fără o executare precisă a hotărârilor instanţelor arbitrale şi economice. Organul arbitral de bază al CSI este Curtea economică fondată în baza art. 32 din Statutul CSI.

Curtea economică acţionează în scopul de a asigura executarea obligaţiilor economice ale statelor părţi la CSI. În competenţa Curţii intră soluţionarea diferendelor apărute în legătură cu obligaţiile economice, precum şi alte diferende supuse jurisdicţiei sale potrivit acordurilor dintre state. Curtea este în drept să interpreteze dispoziţiile acordurilor şi ale altor acte ale Comunităţii privind problemele economice.

ARGUMENTE ÎN FAVOAREA ASIGURĂRII DREPTULUI COPILULUI LA DEZVOLTARE

Carolina CIUGUREANU-MIHAILUŢĂ,
doctor în drept, lector universitar (ASEM)

Recenzent: ***Alexandru ARMEANIC,***
doctor în drept, conferenţiar universitar (ASEM)

SUMMARY

International regulations reflect states engagement to ensure child's survival and development as it is possible. Development is presented as a process of permanent change, the level of movement, thinking, feeling and interaction of a child and subjects from the visual environment become more and more complex. The present article is reserved for arguments for financial investments good and of time in the programs of child's development insurance.

Potrivit legislaţiei internaţionale, copilul dobândeşte *de iure* statutul de persoană, de fiinţă umană, care prin simplul fapt al naşterii sale beneficiază de drepturi ce trebuie garantate şi respectate.

Reglementările internaţionale pledează pentru crearea unei lumi demne pentru copii, adică a unei lumi „în care toţi copiii au parte de un start cât se poate de bun în viaţă şi au acces la învăţământ primar de calitate ... şi în care tuturor copiilor ... li se oferă posibilitatea de a-şi dezvolta capacităţile individuale într-un mediu sigur şi favorabil".[1]

Într-o accepţie generală, *dezvoltarea* se prezintă ca un proces continuu de schimbare, în cadrul căruia nivelul de mişcare, gândire, simţire şi interacţiune a copilului cu persoanele şi obiectele din lumea înconjurătoare devine din ce în ce mai complex. Dezvoltarea are un caracter multidimensional, cele mai importante dimensiuni ale acesteia fiind: fizică, cognitivă, emoţională, socială, unitară continuă, care începe în perioada prenatală şi se prelungeşte pe tot parcursul vieţii copilului. Dimensiunile dezvoltării sunt interdependente, interacţiunea solicitând concentrarea atenţiei asupra „copilului în întregime". În plus, dezvoltarea este un proces continuu, care începe în perioada prenatală şi se prelungeşte pe tot parcursul vieţii copilului.

Conceptul dezvoltării este strâns legat de cel al *îngrijirii*, care defineşte totalitatea practicilor urmate de părinţi, asistenţii non-parentali şi comunitari, care protejează şi promovează sănătatea, nutriţia, dezvoltarea psihosocială şi cognitivă a copilului. Prin urmare, îngrijirea este factorul-cheie în dezvoltarea armonioasă a copilului. Principalele acţiuni de îngrijire vor include minimum: asigurarea securităţii, oferirea căminului, îmbrăcămintei, hranei, prevenirea şi tratarea bolilor, afecţiune, comunicare şi stimulare, joc, socializarea copilului.

Definiţiile internaţionale ale îngrijirii şi dezvoltării copilului reflectă caracterul integrat sau multisectorial al programelor care au ca obiect îngrijirea şi dezvoltarea copilului. Majoritatea programelor sunt însă fragmentate şi nu răspund în mod integrat nevoilor copilului. Ele sunt mai degrabă structurate în funcţie de domeniile tematice. Deşi aceste programe cu intenţii singulare sunt necesare pentru obţinerea unor rezultate rapide, ele nu sunt suficiente pentru a oferi soluţii de durată pentru copil, deoarece toate drepturile copilului trebuie respectate în ansamblu.

Caracterul integrat presupune abordarea complexă a copilului. Aceasta înseamnă: asistenţă medicală şi nutriţie bună, apă curată şi sanitaţie corespunzătoare, aplicarea practicilor de comunicare, joc, cultivarea cunoştinţelor şi deprinderilor chiar din primele zile din viaţa copilului, protecţie împotriva violenţei, exploatării şi discriminării. Intervenţiile în toate aceste domenii urmăresc sprijinirea în egală măsură a copilului şi a îngrijitorilor săi primari.

Este nevoie de un efort de lungă durată pentru crearea unei abordări integrate a dezvoltării copilului. Acest efort poate fi mai eficient şi poate avea un impact mai mare dacă sunt formulate obiective comune şi strategii multisectoriale coordonate. În formulă ideală, integrarea este implementată prin acţiuni comune de planificare şi monitorizare, mesaje bine formulate şi exacte, împărtăşite şi transmise de toate sectoarele, procese de implicare a comunităţii,

de oferire a serviciilor şi fortificare a familiilor cu informaţii utile şi practici pozitive.

Necesitatea unei abordări integrate pentru dezvoltarea copilului se bazează pe două principii fundamentale:

- principiul indivizibilităţii şi interdependenţei drepturilor individuale, potrivit căruia drepturile omului nu pot fi realizate şi asigurate pe termen lung izolat, fiecare în parte, dezvoltarea umană poate fi obţinută doar prin asigurarea tuturor drepturilor în egală măsură;

- principiul, ştiinţific confirmat, potrivit căruia supravieţuirea, creşterea şi dezvoltarea copilului nu pot fi realizate eficient şi menţinute prin intervenţii parţiale.

Rezultatele unor intervenţii coroborate apar atunci când aceste acţiuni sunt simultane, orientate în acelaşi sens şi realizate de toţi cei care au activităţi asociate cu copiii – de la persoanele care iau decizii până la educatori, profesori, medici şi părinţi.

Dezvoltarea copilului este una dintre soluţiile care poate întrerupe ciclul sărăciei şi al eşecurilor umane.[2] Această prioritate ar trebui să se înscrie în Strategia de Creştere Economică şi Reducere a Sărăciei în Republica Moldova ca una dintre cele mai rentabile investiţii. De asemenea, dacă Republica Moldova tinde să realizeze Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului[3] – reducerea sărăciei, asigurarea educaţiei primare pentru toţi, promovarea egalităţii între genuri, reducerea mortalităţii infantile, ameliorarea sănătăţii materne, combaterea HIV/SIDA şi a altor maladii, asigurarea unui mediu durabil prin extinderea accesului la apă de calitate – cele mai eficiente intervenţii vor implica, în opinia noastră, neapărat copiii.

Totuşi, astăzi există puţine persoane care cred sincer în succesul unor investiţii financiare şi de timp în programe de asigurare a dezvoltării copilului. Mulţi consideră că banii investiţi în copii nu sunt decât o risipă.

Se solicită *argumente* care să demonstreze faptul că soluţiile propuse vor produce rezultate care să justifice costurile. Iată câteva dintre acestea:

1. Argument ştiinţific

Cercetările în domeniul fiziologiei, nutriţiei şi psihologiei au demonstrat că primii ani de viaţă sunt esenţiali pentru formarea intelectului, personalităţii şi comportamentului social al copilului.

Creierul uman se formează în primii ani de viaţă, în special în primele luni. În această perioadă, conexiunile dintre neuroni se multiplică în expresie geometrică, deoarece copilul face constant noi descoperiri.

Potrivit rezultatelor unui studiu realizat de o echipă de cercetători chinezi, care a analizat efectele benefice ale dezvoltării timpurii a creierului la copiii mici, inteligenţa nou-născuţilor poate fi stimulată chiar de la naştere. Studiul demonstrează că cei care primesc o educaţie timpurie se dezvoltă mai mult din punct de vedere intelectual.[4]

Cercetările psihologice au pus în evidenţă caracterul stadial al dezvoltării cognitiv-intelectuale şi morale, al construcţiei identităţii personale.[5] În acest sens, se susţine:

- structurile cognitive şi de comunicare, emoţional-afective, moral-axiologice ale persoanei au un caracter ierarhic evolutiv;

- dezvoltarea în cadrul ciclurilor ierarhice fixe are un caracter strict personal, individualizat;

- persoana beneficiază de structuri înnăscute „înalt specializate şi specificate, al căror orar de maturizare este genetic codificat, cu ritmuri individualizate; mediul nu intervine, în sens cognitiv, în acest proces, el doar developează şi contribuie la fixarea prin utilizarea structurilor puse la dispoziţie de organism; programul genetic nu reprezintă decât „un înveliş de rezultate posibile", ce va face individul să depindă de interacţiunea stabilizatoare cu mediul; în acest sens, trebuie subliniat caracterul co-evolutiv al proceselor genetice şi culturale, rolul conex al „tiparelor genetice" şi al „tiparelor culturale"; în limitele unui orar genetic „general, comun fiinţei omeneşti", ritmurile de maturitate şi actualizare a acestor structuri sunt proprii fiecărui individ;

- interacţiunea dintre „tiparele genetice" şi cele culturale condiţionează ascensiunea „*scării personalizării*", formulate de J. Eccles. Potrivit neurobiologului elveţian, tiparul genetic se caracterizează prin propensiuni naturale spre funcţii gnostice, limbaj, muzică... „În mod normal, în perioada prepubertală aceste propensiuni sunt actualizate prin utilizare, oferind răspunsuri din ce în ce mai complexe şi rafinate. Ele se dezvoltă în diversitatea lor maximă în relaţia cu lumea experienţei care interacţionează cu neo-cortexul printr-un proces trofic de autocreaţie şi autoorganizare". Mesajul insistent adresat părinţilor şi educatorilor de J. Eccles este acela de „a proceda cu înţelepciune, astfel încât să valorifice perioada crucială, din anii prepubertăţii".[6]

Actualizarea propensiunilor naturale către lumea valorilor şi culturii sau eşecul înregistrat afectează întreg cursul evoluţiei ulterioare a copilului. În contextul acestor exigenţe firesti ale dezvoltării copilului, actele de abuz asupra copilului, de abandon, de neglijenţă etc. apar în toată gravitatea şi cu toate efectele lor severe.[7]

2. Argument umanitar

Copilul este expus celor mai mari riscuri pentru sănătatea şi viaţa sa. Această stare de lucruri este

condiţionată de prezenţa particularităţilor copilului ca persoană în devenire: absenţa discernământului şi imaturitatea intelectuală, care limitează capacitatea lui juridică în diferite acţiuni. Copilul nu se poate apăra singur, fiind necesară intervenţia unor adulţi care să acţioneze în interesul său. De aici apare necesitatea instituirii unor măsuri de asistenţă, protecţie şi ocrotire a copilului, precum şi a unor instituţii, prin intermediul cărora copilul să-şi poată valorifica drepturile fără a fi în vreun fel lezat sau prejudiciat.

Îngrijirea de calitate asigură supravieţuirea imediată a copilului şi fortificarea sănătăţii lui pe termen lung. Sănătatea, prezentându-se ca o stare de bine general din punct de vedere fizic, mintal şi social, şi nu ca simplă absenţă a unei boli sau a unei infirmităţi, este un drept uman fundamental, iar asigurarea celui mai înalt nivel de sănătate posibil este un scop social dintre cele mai importante în întreaga lume.[8]

Dezvoltarea sănătoasă a copilului are o importanţă majoră. Capacitatea de a trăi armonios, într-un mediu în continuă schimbare, este necesară pentru o astfel de dezvoltare.

Familia apare drept mediu natural primar, în care copiii trebuie să beneficieze de protecţie, care i-ar ajuta să-şi joace pe deplin rolul în societate, pentru dezvoltarea personalităţii lor, fiind pregătiţi pentru o viaţă individuală în comunitate.[9]

3. Argument social

Asigurarea dezvoltării copilului înseamnă o rată mai joasă a abandonului şcolar, o mai bună reuşită şcolară, mai puţini copii în stradă, un fenomen restrâns al delicvenţei juvenile.

Asigurarea educaţiei elementare pentru toţi este cea mai importantă contribuţie ce poate fi adusă la dezvoltarea copiilor din întreaga lume.[10] Dacă toţi copiii de vârstă şcolară primară ar primi o educaţie elementară de calitate timp de cel puţin patru ani, problema analfabetismului ar putea fi rezolvată într-o singură generaţie.

Însă, crizele economice îşi lasă amprenta asupra condiţiilor de trai şi dezvoltare a copiilor; de cele mai dese ori, părinţii nu sunt în stare să-i întreţină, iar măsurile luate de stat în acest sens sunt insuficiente. Astfel, fiind expuşi unor pericole majore, copiii sunt nevoiţi să muncească la fel de mult ca şi maturii, în loc să studieze în şcoli ei sunt nevoiţi să cerşească sau sunt forţaţi să se prostitueze. Această tendinţă poate atrage copiii într-un cerc vicios de sărăcie şi dezavantaje. Starea de sărăcie, la rândul ei, face toate drepturile omului inoperante; nerealizarea dreptului la un standard de viaţă rezonabil duce la încălcarea tuturor celorlalte drepturi ale omului, căci respectarea lor devine imposibilă din punct de vedere material şi structural.[11] În plus, foarte frecvent, legea nici nu reglementează condiţiile de muncă pentru copii şi nici nu stabileşte măsuri de protecţie a copiilor împotriva unor potenţiale abuzuri.

În general, securitatea economică a copilului este în strânsă legătură de cea a adultului, care îl îngrijeşte. În cazul când aceştia nu-şi pot îndeplini obligaţiunile, statul are obligaţia de a se asigura că acel copil beneficiază de o formă de ajutor financiar, care este adresată direct copilului sau prin intermediul adultului responsabil.[12]

În acest context, statul trebuie să ia măsuri adecvate care să vină în ajutorul familiilor nevoiaşe pentru a le ajuta să-şi îndeplinească obligaţiile faţă de copii, prin aceasta limitând şansele de destrămare a familiei, reducând numărul copiilor instituţionalizaţi sau limitând riscul la instituţionalizare ca ultimă soluţie posibilă.

Ajutorul financiar poate fi acordat oricărui copil, indiferent de situaţia părinţilor. Serviciile generalizate şi ajutoarele cu caracter gratuit constituie dovezi ale faptului că statul îşi recunoaşte responsabilităţile şi manifestă interes pentru copii. Statul are toate motivele de a investi în copii, de vreme ce aceştia reprezintă viitoarea securitate a ţării, iar familiile cu copii pot fi încurajate şi susţinute prin unele scutiri de taxe şi alocaţii directe. În plus, astfel de măsuri generale sunt de cele mai multe ori cea mai bună formă de prevenire, deoarece familiile vizate pot beneficia de acestea, nemaiexistând riscul stigmatizării, la fel cum nu le pot ignora, pur şi simplu, sau renunţa la acestea.

De cele mai multe ori însă, este necesar a găsi o destinaţie eficientă resurselor disponibile, motiv pentru care statele efectuează testări ale siguranţei sociale a copiilor în vederea identificării celor mai vulnerabili dintre ei. În acest caz, trebuie să se acţioneze cu atenţie pentru a se asigura că termenii folosiţi nu discriminează familiile vizate.

4. Argument al progresului şi dezvoltării umane

Între investiţiile în copii şi dezvoltarea umană există o strânsă legătură.

Statele care investesc în dezvoltarea primară a copiilor cunosc un beneficiu palpabil în sfera bunăstării şi condiţiei umane.

Studiile statistice scot în evidenţă coraportul proporţional dintre numărul copiilor educaţi în instituţii specializate (creşe, centre preşcolare, şcoli) şi *indicele dezvoltării umane* (IDU), care reprezintă o măsură comparativă a speranţei de viaţă, alfabetizării, învăţământului şi nivelului de trai al oamenilor. Astfel, cu cât mai mare este numărul copiilor încadraţi în

instituţii de şcolarizare, cu atât mai înalt este IDU. Norvegia, Islanda, Australia, în care circa 80 la sută dintre copii sunt educaţi în centre specializate, ocupă primele trei poziţii în topul bunăstării umane.[13] Canada, prin investiţiile din ultimii ani în programe de calitate adresate îngrijirii, educaţiei şi dezvoltării copiilor, a reuşit să-şi îmbunătăţească poziţia în acest top, deplasându-se de pe locul 8, în 2003, pe locul 6, în 2006. Prin contrast, Republica Moldova, unde rata şcolarizării copiilor este medie[14] şi programele de dezvoltare integrată a copiilor aproape lipsesc, ocupă acum poziţia 114 în acest clasament.

Dezvoltarea umană nu este posibilă fără bunăstarea copiilor. Sărăcia are mai multe faţete: malnutriţie, boli, lipsă de şanse pentru studii şi joc, violenţă şi abuz asupra copiilor. Toate acestea subminează dezvoltarea plenară şi armonioasă a copilului şi diminuează potenţialul unei societăţi de a rupe ciclul sărăciei.[15]

5. Argument economic

Investiţiile în programe de dezvoltare a copiilor au o logică economică. Acestea sunt mult mai rentabile decât aproape toate celelalte forme de investiţii publice sau private. Studiile arată că, investind un dolar în programe de dezvoltare a copilului, se poate obţine mai târziu o economie de şapte dolari.[16]

Astfel, dezvoltarea copiilor este cea mai bună investiţie pe termen lung. Spre deosebire de avantajele, pe care le reprezintă construcţia unor drumuri sau baraje, beneficiile investiţiilor în copii nu sunt vizibile imediat. Drumurile şi barajele pot fi folosite fără întârziere, după ce sunt construite şi pot aduce un plus de imagine publică administraţiilor care au coordonat lucrările. Iar funcţionarea lor este relativ uşor de înţeles şi există atâţia specialişti în domeniu.

Atunci când este vorba despre dezvoltarea copiilor, lucrurile nu sunt la fel de clare. Însă, modelele concrete de dezvoltare a copilului, exemplele de proiecte în acest domeniu pot ajuta la înţelegerea caracterului eficient al acestor programe, a avantajelor pe care le reprezintă acestea în perspectivă.

6. Argument al drepturilor omului

Obligaţia de a proteja drepturile copilului poate fi un argument fundamental şi convingător pentru a investi în programe de dezvoltare a copilului.

Legislaţia internaţională porneşte de la recunoaşterea copilului ca subiect de drept şi, în această calitate, a dreptului lui de a se bucura de toate drepturile civile, politice, culturale, economice, sociale etc. Reglementările pornesc de la ideea necesităţii identificării unor mijloace specifice de ocrotire şi promovare a intereselor copiilor. În conformitate cu aceasta, sensul major al protecţiei copiilor constă nu numai în asigurarea egalităţii de drepturi, ci, mai mult – în favorizarea lor.

Convenţia cu privire la Drepturile Copilului[17] – piatra unghiulară pentru argumentarea programelor de dezvoltare – defineşte responsabilităţile familiilor, guvernelor, dar şi ale societăţilor în ansamblul lor, pentru satisfacerea nevoilor copiilor.

Statele semnatare ale Convenţiei, printre care şi Republica Moldova[18], s-au angajat să asigure în toată măsura posibilului dreptul la viaţă şi la dezvoltarea întregului potenţial al copilului.

Pornind de la considerentul că răspunderea pentru creşterea copilului şi asigurarea dezvoltării sale revine în primul rând părinţilor sau, după caz, reprezentanţilor săi legali, Convenţia statuează: în cazul în care părinţii nu îşi pot îndeplini responsabilitatea de a creşte copilul, intervenţia statului este în mod imperios necesară.

Această retorică a drepturilor omului trebuie pusă în practică. Copiii nu o pot face singuri. Ei depind de acţiunile altora în favoarea drepturilor lor.[19]

7. Argument politic

Bunăstarea copiilor reprezintă un subiect mai puţin politizat decât toate celelalte. Copiii constituie „o zonă de pace" şi nu una de „conflict". Ei nu votează, ei asigură punctul de convergenţă al acţiunilor sociale şi politice care pot construi solidaritatea şi consensul.[20]

Drepturile copilului au capacitatea de a aduna în jurul lor toate forţele.[21]

Din aceste raţiuni, bunăstarea copiilor se poate înscrie uşor, prin simpla voinţă politică, în rândul priorităţilor pentru orice conducere de ţară.

8. Argument al valorilor morale

Prin copil o societate îşi transmite valorile. Pentru a-şi păstra valorile morale pentru viitor, o societate îşi învaţă copiii pentru început ce e bine şi ce e rău, ce e frumos şi ce e urât… Transmiterea valorilor morale care vor contura acest viitor începe odată cu primele zile de viaţă ale copilului.

Lumea adultă aminteşte mereu că, de fapt, „copiii sunt viitorul nostru". Copiii însă au o altă optică asupra acestui aspect al problemei – „Voi ne numiţi viitorul, însă noi suntem şi prezentul".[22] Din această perspectivă, dezvoltarea copilului înseamnă un „capital uman" de calitate astăzi – un stoc de oameni sănătoşi, educaţi, competenţi, productivi care sunt cheia pentru creşterea economică şi dezvoltarea umană a unei naţiuni. Iată de ce pentru guvernele responsabile dezvoltarea copilului reprezintă astăzi o oportunitate.

Atunci când dezvoltarea copilului devine o prioritate pentru comunitate, suportul financiar nu se lasă mult aşteptat, chiar şi în situaţii de sărăcie

relativă. Finanţarea acestor programe nu este problema principală. Problema o constituie recunoaşterea valorii unor asemenea strategii şi hotărârea personală şi politică necesară pentru a găsi resursele indispensabile realizării lor.

Republica Moldova a recunoscut importanţa majoră a acestor programe, participând la Sesiunea Specială a Adunării Generale a ONU consacrate Copiilor, care a adoptat în mai 2002, la New York, documentul *O lume demnă pentru copii*. Prin acest document şefii de stat şi de guvern, precum şi reprezentanţii statelor participante, s-au angajat să realizeze acţiuni, inclusiv pentru „dezvoltarea şi implementarea unor politici şi programe naţionale privind frageda copilărie, pentru a asigura stimularea dezvoltării fizice, sociale, afective, spirituale şi cognitive a copiilor".[23]

Majoritatea copiilor din Moldova se confruntă astăzi cu situaţii ce contravin principiilor fundamentale ale Convenţiei cu privire la Drepturile Copilului. Ei nu se consideră nici fericiţi, nici nefericiţi. Un copil din şase se simte fericit doar uneori.[24] Aproape jumătate dintre copii (47%) sunt periodic supuşi tratamentului violent în familie, iar peste 90 la sută din familiile care au doi sau trei copii trăiesc cu mai puţin de un dolar pe zi pentru fiecare membru al familiei.[25]

Astfel, alegerea care trebuie făcută este evidentă: Republica Moldova trebuie să conştientizeze necesitatea sprijinirii familiilor şi comunităţilor, pentru ca acestea să se ocupe de copiii lor, sau să abandoneze speranţa că viitoarea generaţie va dispune de capacităţi fizice şi mintale suficiente pentru a învinge sărăcia şi a elimina discrepanţele în materie de venituri, educaţie şi oportunităţi.

În plus, factorii de decizie la nivel naţional şi local trebuie să opteze fie pentru alocarea de fonduri care să garanteze fiecărui copil cel mai bun început de viaţă posibil, fie pentru perpetuarea inegalităţi ce divizează societatea şi ameninţă bunăstarea cetăţenilor.

În fine, ţara noastră trebuie să decidă dacă va investi şi în continuare pentru a oferi familiilor acces la servicii sociale de bază de bună calitate adresate copiilor şi pentru a asigura o nutriţie adecvată copiilor şi mamelor sau va cheltui mult mai mult pentru soluţionarea problemelor şi consecinţelor lor.

Astăzi există şansa de a întrerupe ciclul sărăciei pe durata unei singure generaţii. De aceea, Republica Moldova nu-şi mai poate permite să nu investească în copii.

Intervenţiile orientate spre îngrijirea şi dezvoltarea copilului pot fi împărţite convenţional în trei domenii principale[26]:

1. Practici de îngrijire realizate de părinţi şi comunităţi sau acţiuni ale îngrijitorilor şi comunităţilor pentru supravieţuirea, creşterea, dezvoltarea, protecţia şi participarea copiilor.

Familia apare drept mediu natural primar, în care copiii trebuie să beneficieze de protecţie, care i-ar ajuta să-şi joace pe deplin rolul în societate, pentru armonioasa dezvoltare a personalităţii lor, fiind pregătiţi pentru o viaţă individuală în comunitate în spiritul păcii, demnităţii, libertăţii, egalităţii şi solidarităţii, spirit asigurat şi prin atmosfera de fericire, dragoste, înţelegere în familia în care s-au născut sau au crescut.

Astfel, principala răspundere pentru protecţia, creşterea şi dezvoltarea copiilor trebuie să-i revină familiei, însă responsabilitatea pentru informarea, educaţia şi instruirea părinţilor în Moldova nu revine nici unui sector. Părinţii, fiind primii şi cei mai importanţi profesori ai copilului, au datoria morală şi legală de a crea un mediu cât mai ferit de pericole şi de a proteja copilul. Studiile în materie relevă însă mai multe practici incorecte de îngrijire a copilului la domiciliu şi o lipsă de informaţii şi deprinderi care împiedică familiile şi comunităţile să ofere un început cât mai bun în viaţă pentru fiecare copil. Un părinte din zece nu cunoaşte nici un beneficiu al vaccinărilor. Fiecare al cincilea părinte a recunoscut că se întâmplă să lase copilul singur în casă. Şase îngrijitori dintr-o sută nu procură medicamentele necesare copilului, chiar dacă au bani. În 44 dintr-o sută de familii cu copii până la 7 ani nu există nici o carte. Iată de ce asigurarea familiei cu informaţii necesare şi informarea lor asupra practicilor pozitive continuă să fie pentru Republica Moldova o provocare importantă.

2. Acces al familiilor şi comunităţilor la servicii de calitate (sănătate, educaţie, protecţie), inclusiv servicii integrate de îngrijire a copilului şi condiţii de bază pentru viaţă.

Consolidarea capacităţilor familiilor de a-şi îngriji propriii copii trebuie să meargă mână în mână cu extinderea accesului la servicii sociale de bază de bună calitate. Aceste servicii ar trebui să fie accesibile şi pentru categoriile cele mai afectate. Calitatea serviciilor trebuie asigurată prin faptul că acestea sunt prietenoase copiilor şi familiilor, trebuie să fie axate pe familie şi bazate pe respect şi promovarea drepturilor copiilor şi ale femeilor. Necesitatea extinderii accesului la servicii de calitate este dictată şi de faptul că, de exemplu, opt părinţi din zece cunosc cel puţin două semne de pericol pentru sănătatea şi viaţa copilului; prin urmare, atunci când se adresează medicului, asistenţa acordată trebuie să răspundă celor mai înalte standarde. La fel, părinţii au nevoie pentru copiii lor şi de servicii educaţionale de calitate, care să

răspundă tuturor necesităţilor copilului, căci fiecare al doilea părinte din Republica Moldova îşi duce copilul la grădiniţă pentru ca acesta să se dezvolte mai bine.

3. Politici publice, eforturi, cheltuieli şi acţiuni ale sectorului public la nivel local şi naţional ce vizează calitatea mediului pentru îngrijire în familie.

Politicile publice pot crea un angajament pe termen lung în sprijinul programelor de dezvoltare a copilului. Acest efort poate fi mai eficient şi poate avea un impact mai mare în cazul formulării unor obiective comune şi al elaborării unor strategii multisectoriale coordonate. Programele de succes în domeniul dezvoltării copilului includ o bună nutriţie şi servicii medicale de calitate, asociate cu activităţi pentru stimularea deprinderilor de exprimare, fizice şi psihosociale ale copiilor.

Fiecare dintre aceste domenii este important pentru bunăstarea şi succesul copiilor în viaţă şi se completează reciproc. De asemenea, acţiunile realizate ar trebui să fie simultane şi orientate în aceeaşi direcţie, conform modelului de societate axată pe copil: copilul în centru, înconjurat de servicii de bază la nivel de comunitate, şi toate acestea trebuie să fie înscrise într-un cerc mai mare reprezentat de politicile naţionale.[27]

Astfel, Republica Moldova poate obţine mai multe beneficii, investind în dezvoltarea integrată a copiilor. Mai întâi, un început cât mai bun în viaţă pentru un copil constituie baza pentru asigurarea tuturor celorlalte drepturi. Beneficiile imediate sunt: supravieţuirea copilului, dezvoltarea sănătoasă, mai puţină suferinţă, mai puţine boli. Avantajele pe termen mediu: formarea capacităţii de gândire şi utilizare a limbii de către copil, formarea unor deprinderi afective şi sociale, pregătirea copilului către şcoală şi dezvoltarea respectului de sine. Beneficii de perspectivă: succesul şcolar, iar mai târziu – o viaţă ca membru activ al societăţii.

Note:

[1] O lume demnă pentru copii. Document adoptat de Adunarea Generală a ONU la cea de-a XXVI-a Sesiune Specială, New York, din 10.05.2002, art. 3 // Îngrijirea şi dezvoltarea timpurie a copiilor în Moldova. – Chişinău: Gunivas, 2004, p. 11.

[2] Priorităţile UNICEF pentru copii 2002-2005. UNICEF, 2002, art. 2 // Îngrijirea şi dezvoltarea timpurie a copiilor în Moldova, p. 16.

[3] Declaraţia Mileniului a Naţiunilor Unite: dezvoltarea umană – obiectiv de importanţă primordială, New York, din 24.09.2000, art. 5 // Îngrijirea şi dezvoltarea timpurie a copiilor în Moldova, p. 19. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului în Republica Moldova până în 2015 şi a Primului Raport Naţional „Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului în Republica Moldova" nr. 288 din15.03.2005, Anexa 1 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr. 46-50/340.

[4] People Daily, august, 2001, China Education and Research Network // www.edu.cn.

[5] *A se vedea:* D. Balahur. *Protecţia drepturilor copilului ca principiu al asistenţei sociale.* – Bucureşti: ALL Beck, 2001, p. 13-15.

[6] *A se vedea:* J. Eccles. *The Evolution of the Brain: Creation of the Selt*. – Rout ledge, 1989, p. 215.

[7] *A se vedea:* D. Balahur. *Op. cit.*, p. 15.

[8] Programul OMS adoptat la Conferinţa Internaţională pentru Sănătate, New York, 1946, pct. 45 // Ghid de aplicare practică a Convenţiei cu privire la Drepturile Copilului. UNICEF. – Chişinău: Cartier, 2001, p. 319; Declaraţia de la Alma-Ata privind îngrijirea medicală elementară, din 16.04.1979, § 1 // Ghid de aplicare practică a Convenţiei cu privire la Drepturile Copilului, p. 320.

[9] *A se vedea:* A. Mândru. *Drepturile civile şi libertăţile Copilului în viziunea Convenţiei Internaţionale cu privire la Drepturile Copilului* // Probleme actuale ale drepturilor omului: Materialele Conferinţei ştiinţifice din 10.12.2001. – Chişinău: UC, 2002, p. 13.

[10] Progresul naţiunilor. UNICEF, 5.07.1997, pct. 39 // Ghid de aplicare practică a Convenţiei cu privire la Drepturile Copilului, p. 373.

[11] *A se vedea:* I. Diaconu. *Drepturile omului în dreptul internaţional contemporan.* – Bucureşti: Lumina LEX, 2001, p. 443.

[12] Ghid de aplicare practică a Convenţiei cu privire la Drepturile Copilului, p. 443.

[13] Human Development Report 2006 // http://hdr.undp.org

[14] Activitatea instituţiilor de învăţământ primar şi secundar general la începutul anului de studii 2006/2007 // www.statistica.md

[15] Îngrijirea şi dezvoltarea timpurie a copiilor în Moldova, p. 19.

[16] *A se vedea:* C. Bellamy. *Discurs în cadrul Summitului Mondial pentru Dezvoltare Durabilă*, Johannesburg, 30.08.2002. // www.unicef.org

[17] Convenţia cu privire la Drepturile Copilului. Rezoluţia Adunării Generale a ONU nr. 44/25 din 29.11.1989 // Tratate internaţionale la care Republica Moldova este parte. Vol. I. – Chişinău, 1998, p. 51.

[18] Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova despre aderarea RSSM la Convenţia ONU cu privire la Drepturile Copilului nr. 408-XII din 12.12.1990 // Veştile, 1990, nr. 12/303.

[19] *A se vedea:* R.G. Myers. *Toward a Fair Start for Children, Programming for Early Childhood Care and Development in the Developing World*. UNESCO, 1993.

[20] Îngrijirea şi dezvoltarea timpurie a copiilor în Moldova, p. 19.

[21] O lume demnă pentru copii. Document adoptat de Adunarea Generală a ONU la cea de-a XXVI-a Sesiune Specială, New York, din 10.05.2002, pct. 4 // Îngrijirea şi dezvoltarea timpurie a copiilor în Moldova, p. 11.

[22] O lume demnă pentru noi. Declaraţia Copiilor, Sesiunea Specială dedicată Copiilor a Adunării Generale a ONU, New York, din 8.05.2002, pct. 2 // Îngrijirea şi dezvoltarea timpurie a copiilor în Moldova, p. 21.

[23] O lume demnă pentru copii, pct. 6.

[24] Vocile Tinerilor. *Sondaj de opinii ale copiilor şi tinerilor.* Moldova. UNICEF, 2001 // Îngrijirea şi dezvoltarea timpurie a copiilor în Moldova, p. 20.

[25] Copiii Moldovei. Departamentul Statistică şi Sociologie al Republicii Moldova. – Chişinău: Statistica, 2003, p. 68.

[26] Îngrijirea şi dezvoltarea timpurie a copiilor în Moldova, p. 80.

[27] *Ibidem*, p. 81.

„DREPTUL DISCREŢIONAR" ÎN DOCTRINA SOVIETICĂ ŞI ÎN SISTEMUL DE DREPT SOVIETIC

Dumitru POSTOVAN,
doctorand

Recenzent: ***Gheorghe AVORNIC,***
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

After the Declaration of Independence concrete steps have been undertaken at the legislative level, an practical ones, to integrate in the European space, where the law as a general human value, the man with his legal rights and interests, are the most important. It is not enough to make declarations and to adopt laws in this sense. Mechanisms to truly protect the human rights are needed, new specialists in various domains are required, first of all in the law and judiciary bodies, capable to run these new tools in order to really do justice. One of these tools, instruments, new methods is the „discretionary right", „discretionary power".

Era oare recunoscut „dreptul discreţionar" în teoria generală a dreptului sovietic sau se aplica el în practică de către agenţii aplicării legii?

Pentru a răspunde la această întrebare este necesară o constatare a semanticii expresiei „drept sau putere discreţionară" determinată de către specialiştii sovietici în acea perioadă.

Astfel, în Dicţionarul explicativ al limbii moldoveneşti se dă explicaţie cuvântului *discreţionar* – „putere (în ţările capitaliste), cu care este învestită în cazuri extraordinare o instanţă sau un reprezentant al ei de a lua, din propria iniţiativă, hotărâri sau măsuri care depăşesc cadrul legii".[1]

La fel, în Dicţionarul enciclopedic juridic se dă explicaţie expresiei *putere discreţionară* (din franceză „discretionnaire" – dependent de voinţa personală): în dreptul burghez – acordarea organelor supreme ale puterii executive, judecătoriilor, administrtaţiei locale şi altor organe a împuternicirii de a acţiona conform propriei voinţe în dependenţă de circumstanţe atât în limitele legii, cât şi în afara hotarelor ei.[2]

Teoria puterii discreţionare este larg răspândită în dreptul constituţional, administrativ şi judiciar burghez, fiind bazată pe conceptul prevalării principiului oportunităţii faţă de cel al legalităţii în circumstanţe extraordinare sau deosebite, când scopul scontat poate fi atins prin orice mijloace. Practica puterii discreţionare este una dintre manifestările crizei burgheze în domeniile democraţiei şi legalităţii.

Conform acestor „tălmăciri", este clar că teoria dreptului sovietic nu numai că nu recunoştea „dreptul discreţionar", el era chiar supus criticii, ca şi alte aspecte ale „teoriei burgheze" referitoare la stat, drept, democraţie.

De aceea, acest segment al aplicabilităţii dreptului nu este cercetat de către teoreticieni în domeniul statului şi dreptului sovietic, nici chiar sub aspect critic.

Şi nu e de mirare acest fapt. Lucrări ştiinţifice fundamentale, aşa cum le găsim în sistemul de drept anglo-saxon referitoare la dreptul discreţionar, puterea discreţionară, sunt o raritate în acea perioadă şi în ţările europene ce aparţin sistemului de drept continental (romano-germanic). Unii autori[3] susţin că acestui aspect i se atrage o mai mare atenţie în doctrina juridică europeană în perioada interbelică şi mai puţină în cea postbelică.

Cu atât mai mult, teoria dreptului discreţionar, puterii discreţionare, nu putea fi elaborată în sânul sistemului de drept sovietic, chemat să deservească un alt tip de stat – socialist, la baza căruia stau alte principii ale dreptului, ca instrument regulatoriu în relaţiile sociale, unul dintre cele mai importante fiind principiul legalităţii socialiste.

De remarcat că principiul legalităţii este propriu şi celorlalte sisteme de drept existente. Însă, în sistemul de drept sovietic el era atât de avansat în teorie şi în practică, încât a umbrit existenţa altor principii, mai cu seamă la capitolul aplicare.

Nu era vorba doar de faptul că activitatea organelor de stat, a persoanelor juridice şi a persoanelor fizice să fie conforme legii (ce este absolut normal), dar că orice acţiune, orice decizie, faptă să fie strict conformă buchiei legii şi tuturor altor acte normative (hotărârile CC al PCUS şi ale Sovietului de Miniştri al URSS,

regulamentele, instrucţiunile, ordinele ministerelor şi ale departamentelor, executivelor locale, ale diferitelor organizaţii statale şi nestatale, chiar şi unele recomandări trebuiau aplicate întocmai). Acestea însă deseori deviau de la textul şi scopul legii, îl schimonoseau, îl denaturau prin aşa-numitele detalieri aplicative, elaborarea mecanismelor de executare; ele mereu se modificau, se completau.

Despre principiul supremaţiei legii nici nu se discuta, dar nu şi să mai fie aplicat.

Principiul legalităţii a fost consfinţit în Constituţia URSS din 1977 (art. 4) nu doar ca unul ce caracterizează sitemul de drept sovietic, ci ca unul primordial în viaţa politică a statului; şi, dacă este aşa, apoi teoria şi practica au fost îndreptate la realizarea acestui principiu.

În practică, acest principiu al respectării stricte a legalităţii socialiste (noţiune care cuprinde, cum am menţionat mai sus, nu doar legile propriu-zise, dar şi tot masivul de alte acte normative, inferioare legilor, şi chiar unele dispoziţii ale organelor administrative ce nu erau acte normative) era aplicat fără rezerve de către toate organele abilitate, de către toţi agenţii de aplicare a legii; mai mult chiar, în primul rând, de către instanţele de judecată. Recomandări îndrumătoare în acest sens găsim în mai multe hotărâri ale Plenului Judecătoriei Supreme a URSS, dar şi în ale Plenului Judecătoriei Supreme a RSSM. Cât priveşte Procuratura URSS, procuraturile republicilor unionale (desigur, şi a RSSM), acest organ avea o misiune specială – supravegherea supremă a respectării stricte, întocmai şi unitară a legilor de către toţi: ministere, comitete de stat şi departamente, instituţii şi organizaţii, organele locale şi obşteşti, funcţionari şi cetăţeni simpli (*a se vedea:* Legea URSS cu privire la Procuratura URSS, adoptată la 30 noiembrie 1979). Procuratura avea şi împuterniciri corespunzătoare pentru a-şi onora obligaţiunile în calitate de supraveghetor.

În Dicţionarul explicativ al limbii moldoveneşti din 1977 se dă explicaţia noţiunii de *legalitate:* 1) caracterul a ceea ce este legal, a ceea ce este în conformitate cu legile, stare, situaţie legală; 2) respectarea strictă a legilor, datorită căreia se asigură viaţa şi activitatea unei societăţi, a unui stat; a intra în legalitate, a se supune legilor care sunt în vigoare; a fi în legalitate, a se afla sub ocrotirea legilor.

În Dicţionarul enciclopedic juridic din 1984 se dă explicaţia noţiunii de *legalitate socialistă* – executarea neclintită, fermă, continuă, consecventă de către organele politice ale URSS a legilor şi actelor juridice corespunzătoare orânduirii ei sociale. Art. 4 al Constituţiei URSS din 1977 prevedea: „Statul sovietic, toate organele lui activează în baza legalităţii socialiste, asigură ordinea de drept, interesele societăţii, drepturile şi libertăţile cetăţenilor". Conţinutul legalităţii socialiste reflectă rolul legii în societate (ale cărei interese sunt mai presus decât ale individului – a se vedea în acelaşi Dicţionar „disciplina muncii"), dominaţia ei fermă (de nezdruncinat) în statul sovietic în raport cu persoana.

Principiul legalităţii socialiste şi-a păstrat actualitatea şi în condiţiile ulterioare de dezvoltare a URSS. La Plenara CC al PCUS din iunie 1983 s-a menţionat: „Dezvoltarea socială în albia normalităţii este de neconceput fără respectarea strictă a legilor ce protejează interesele societăţii şi drepturile cetăţeanului".

Această interpretare simplistă a rolului dreptului în societate ca instrument regulatoriu, care dă prioritate formei, în raport cu conţinutul şi esenţa lui, a avut la bază un puternic substrat ideologic: lupta de clasă, începutul căreia a fost pus în 1917. V. Lenin declara la acea vreme că legalitatea în perioada revoluţiei nu poate să nu aibă „hotarele sale, că dictatura proletariatului este puterea nelimitată de lege". Se vorbea chiar despre dispariţia dreptului ca valoare socială. Acest concept ideologic vis-à-vis de rolul dreptului în societate a servit drept fundament doctrinar, legislativ şi, mai ales, executoriu în procesul de elaborare, adoptare a legilor şi de aplicare a lor în practică pentru întreaga perioada sovietică şi a stat la baza formării sistemului de drept socialist. Şi, deşi ulterior statul a fost declarat stat al întregului popor, în realitate, reieşind din modul în care se aplicau legile, contra cui erau ele îndreptate, cum se respectau drepturile cetăţenilor, se poate uşor de concluzionat că societatea se afla în permanentă stare de revoluţie, că lupta de clasă era una continuă (mereu fiind demascaţi duşmanii poporului) cu limitarea de mai departe a „hotarelor legalităţii". În statul sovietic cu regim totalitar societatea era condusă prin metode administrative de comandă, dreptul fiind mult marginalizat. Se cerea doar respectarea legilor, care, mai cu seamă cele ce se refereau la drepturile omului, erau în mare măsură legi nedrepte (nu erau bazate pe principiile dreptului ca valoare general umană). Declarativ şi în aparenţă totul era în regulă, în esenţă – omul rămânea neprotejat (paradoxal, însă el mai degrabă găsea dreptatea adresându-se organelor de partid, decât celor de drept şi judiciare).

În ultimele decenii, în toate hotărârile PCUS, în alte directive centrale, în permanenţă se menţiona despre consolidarea legalităţii socialiste. Întreg potenţialul ideologic, mecanismul puterii de stat avea misiunea de a traduce în viaţă acest principiu, care stătea nu numai la baza politicii interne, dar şi a celei externe, ca element al democraţiei sovietice. Datorită propagandei

iscusite, legalitatea socialistă, ca un element de bază al respectării legilor şi protejării drepturilor cetăţenilor, era apreciată înalt şi de către unii savanţi din străinătate, care, desigur, dau prioritate formei problemei privind drepturile omului, nu însă conţinutului acesteia. Relevantă în acest sens este opinia juristului francez Rene David, care susţinea că principiul legalităţii în Uniunea Sovietică este mult mai necesar şi se respectă mai strict decât în ţările burgheze, unde dreptul tinde, înainte de toate, la stabilirea echităţii (justeţei) între persoanele particulare şi unde el (dreptul), prin urmare, îşi lărgeşte sfera de influenţă doar în măsura în care persoanele cointeresate întreprind unele sau alte acţiuni întru a-şi apăra drepturile.[4]

Această constatare a juristului francez indică, cu o claritate maximă (deşi savantul poate nici nu a urmărit acest scop), la deosebirea dintre sistemul de drept sovietic şi cel continental. Când vorbeşte despre Uniunea Sovietică el face trimitere la legi, care se respectă strict, fără însă a arăta şi finalul acestei stricte respectări, iar cu referire la ţările burgheze – utilizează termenul „drept", care are misiunea de a face dreptate între oameni, accentuând trăsatura fundamentală a dreptului de a-şi lărgi sfera de influenţă pentru a atinge acest scop.

Schema: *statul – legea – cetăţeanul* a substituit relaţia *societatea – dreptul – omul, personalitatea.*

Vorbind despre rolul dreptului în acea perioadă, savantul rus S.S. Alexeev declară: „Eu acuz dreptul sovietic", menţionând că dreptul nu a devenit un scut de nădejde împotriva faptelor de încălcare grosolană a legalităţii, de răfuială cu personalitatea. Abuzurile puterii, fărădelegile şi samavolnicia erau mascate, purtau masca legalităţii. În condiţiile sistemului administrativ de comandă, activitatea civică, politică a cetăţenilor a fost limitată esenţial, având un caracter prohibitiv, de interzicere. Organele de drept, în primul rând ale miliţiei şi securităţii de stat, erau de fapt organe de reprimare.[5]

Savantul a putut face această constatare doar în anul 1988, după ce la Conferinţa XIX a PCUS s-a adoptat istorica rezoluţie „Cu privire la reforma de drept şi judiciară", rolul dreptului fiind determinat ca instrument regulatoriu în societate, astfel atribuindu-i-se un conţinut cu totul nou.

Atunci a fost dat startul dezvoltării nu doar doctrinare, dar şi legislative şi practice a noului concept despre rolul dreptului în societate, în protejarea drepturilor omului, unde şi statul este subordonat legii.

Au trecut 20 de ani. Multe s-au reuşit în acest sens, dar şi mai multe au rămas nerealizate. Republica Moldova, ca parte componentă a acelui stat totalitar, a moştenit practic tot arsenalul din domeniul jurisprudenţei fostei URSS. După Declaraţia despre Independenţă ea întreprinde paşi concreţi la nivel legislativ, dar şi practic, pentru integrarea în spaţiul european, unde dreptul ca valoare general umană, omul cu drepturile şi interesele lui legale stau în capul mesei. Nu este de ajuns să faci declaraţii şi să adopţi legi în acest sens. Se cer noi mecanisme pentru protejarea cu adevărat a dreptutilor omului, se cer noi specialişti în diverse domenii, în primul rând în organele de drept şi judiciare, capabili să mânuiască aceste instrumente noi pentru a face cu adevărat dreptate. Unul dintre aceste mecanisme, instrumente, noi procedee este şi „dreptul discreţionar", „puterea discreţionară".

După cum am menţionat la început, sistemului de drept sovietic îi era străină această doctrină, deşi unele elemente teoretice în lucrările unor savanţi îşi găseau totuşi reflectare, chiar dacă erau înlocuite prin alte noţiuni.

În acest context, A.U. Denisov opinează: „Având un caracter general, norma de drept nu poate să ţină cont de fiecare caz concret, de aceea dă posibilitate executorului să ia în calcul particularităţile cazului concret. De regulă, această normă generală prevede anumite limite ale discreţiei la soluţionarea cazului concret (anumite restricţii în cadrul unei hotărâri, posibilitatea alegerii dintre diferite variante ale hotărârii de a aplica norma juridică sau de a refuza aplicarea ei)".[6]

Analizând această sugestie, putem uşor constata că agentul aplicării legii, adoptând o hotărâre în condiţiile normei juridice generale, dispune de dreptul discreţionar sau de putere discreţionară. Însă, autorul acestui citat consideră că în asemenea condiţii se aplică principiul oportunităţii, în continuare menţionând că „hotărârea pronunţată trebuie să fie cea mai efectivă, să reflecte la maximum nu doar scopul legii, dar şi politica partidului".

„Echitatea, o altă cerinţă faţă de actul aplicării legii, înseamnă că hotărârea adoptată trebuie să corespundă intereselor poporului şi statului, să servească cauzei construcţiei comunismului şi să fie conformă principiilor morale ale comunismului" – concluzionează A.U. Denisov.

În acelaşi mod, urmărind aceleaşi scopuri, îşi argumentează tezele corespunzătoare practic toţi teoreticienii din domeniul teoriei dreptului din acea perioadă.

Totuşi, în unele lucrări ştiinţifice care tratează înfăptuirea justiţiei de către instanţele judecătoreşti, dar şi în unele acte legislative, în codurile de procedură atât

penală, cât şi civilă, cu referire la principiul oportunităţii se admite aplicarea unor criterii şi proceduri în procesul decizional care, în fapt, nu este altceva decât dreptul discreţionar în sensul cum este el tratat în sistemul de drept anglo-saxon. Însă, aceste prevederi sunt mai degrabă nişte abateri, excepţii, derogări de la lege, decât un principiu general de aplicare a legii în cazuri concrete, astfel ca decizia luată să fie una corectă, justă, rezonabilă, făcându-i-se dreptate într-un caz concret persoanei aparte.

În anii Puterii Sovietice exista o problemă necontenit discutabilă în ce priveşte noţiunea „legalitate". În timp ce unii savanţi considerau că vorbind despre legaliatate se are în vedere conformarea acţiunilor şi deciziilor doar cu legile, adoptate de organul suprem legislativ, alţii, constituind majoritatea, considerau că această conformare, respecatre strictă vizează nu doar legile, ci întregul spectru de acte normative. Dar nici unii, nici alţii nu puneau condiţia ca legile, celelalte acte normative să fie bazate pe principiile generale şi fundamentale ale dreptului, fapt fără de care nu putem vorbi despre dreptate, echitate socială ca atare.

Actualmente, savanţii în domeniul teoriei generale a dreptului din Federaţia Rusă încearcă în lucrările lor ştiinţifice să rezolve această problemă, noţiunii de „legalitate" atribuindu-i-se un nou conţinut, mult mai larg. Spre exemplu: „Legalitate înseamnă ideea, cererea şi sistemul (regimul) de exprimare reală a dreptului în legile statului, în însuşi procesul legislativ şi normativ".[7]

Este o încercare de a pune semnul egalităţii ca valoare între noţiunilea „drept" şi „legalitate", în care ultima, adică legalitatea, capătă o formă exterioară (prin acţiuni şi decizii) a conţinutului – dreptul. Şi atunci, expresia „respectarea strictă a legalităţii" nu ar însemna altceva decât a respecta înseşi principiile dreptului. Desigur, este situaţia ideală, care rămâne deocamdată un vis ce se cere tradus în viaţă, la fel ca şi edificarea „statului de drept". Realitatea demonstrează însă că suntem încă departe, foarte departe de acest ideal. Dar, chiar dacă ar fi atins acest obiectiv suprem, se va găsi totuşi loc pentru discreţie la luarea deciziilor în procesul aplicării legii.

Cu atât mai mult în condiţiile de azi, când se fac doar primii paşi în acest sens de a aduce baza legislativă în concordanţă cu materia de drept, care are menirea să reglementeze relaţiile sociale şi să protejeze valorile general umane într-o societate democratică.

Este necesar ca acest „drept discreţionar" să devină o parte componentă a sistemului de drept, a politicii statului în domeniul aplicării legii, în procesul decizional, în primul rând în activitatea organelor de drept şi judiciare, să contribuie la înfăptuirea actului de justiţie.

La elaborarea acestei politici, a acestui concept trebuie să-şi aducă contribuţia savanţii în domeniul dreptului, legiuitorii, societatea juriştilor (în primul rând judecătorii, procurorii, avocaţii), societatea civilă în întregime.

A face dreptate este o cerinţă constituţională. Statul, organele statale, societatea civilă sunt datori să o facă cu adevărat realizabilă.

Note:

[1] Dicţionarul explicativ al limbii moldoveneşti. Vol. I. – Chişinău: Cartea Moldovenească, 1977.

[2] Советская энциклопедия. – Москва, 1984.

[3] *A se vedea:* D.A. Tofan. *Puterea discreţionară şi excesul de putere al autorităţilor publice.* – Bucureşti: ALL Beck, 1999.

[4] *A se vedea:* D. Рене. *Основные современные системы права.* – Москва, 1967, p. 185.

[5] *A se vedea:* С.С. Алексеев. *Правовое государство – судьба социализма.* – Москва: Юридическая литература, 1988.

[6] *A se vedea: Теория государства и права* / Под редакцией А.У. Денисова. – Москва: Изд-во Московского университета, 1972, p. 446.

[7] *A se vedea: Общая теория государства и права:* Учебник для вузов. Академический курс в 2-х томах: Том 2. – Москва: Зерцало, 1998, p. 507.

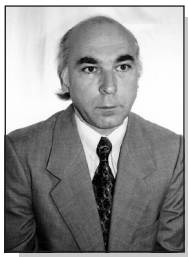

MANIFESTĂRI INTERNAŢIONALE DE CREARE A UNIUNII EUROPENE

Lector univ., dr. ***Ion ŢUŢUIANU,***
Universitatea din Bacău (România)

SUMMARY

The idea of the European Union was mentioned for o long time ago, and was found present in the works of numerous authors. In their projects, one could not found the idea of on European regionalism , bret plainly, the idea of an international organization of collective security.

With all their grandour, only after the second Word Ear, the foundation of a solid construction was laid, guaranteeing the fundamental freedoms, of whom the citizens of Eastern Europe benefit.

Dreptul comunitar reprezintă un ansamblu de principii şi norme juridice conţinute în tratate sau elaborate de instituţiile comunitare, prin care se urmăreşte, în principal, funcţionarea tuturor instituţiilor naţionale conform standardelor stabilite, împlementarea în dreptul intern al statelor membre a normelor stabilite la nivel comunitar, libera circulaţie a persoanelor şi bunurilor în spaţiul comunitar, respectarea drepturilor fundamentale în fiecare stat membru.

Normele care astăzi constituie Dreptul comunitar au la bază voinţa a şase state, care semnează în 1951 primul Tratat care concretiza începutul acţionării comune a statelor de pe continentul european, aducând în realitate o idee frământată de veacuri, dar care până atunci rămăsese la stadiul de discursuri parlamentare sau în conferinţe ale mediului academic, la nivel intern şi internaţional.

Deşi foarte des folosită astăzi, noţiunea „unitate a Europei" îşi găseşte originea încă din antichitate, când cuceririle romane au fost considerate ca manifestări ale unei astfel de tendinţe.

Cu aceleaşi intenţii sunt considerate încercările de refacere a graniţelor fostului Imperiu Roman, mai ales de Carol cel Mare (768-814), prin victoriile obţinute împotriva saxonilor, avarilor, longobarzilor.

Despre cuvântul **„Europa"** se crede că provine din mitologia greacă: Europa a fost o prinţesă feniciană sedusă de un Zeus deghizat într-un taur alb. Acesta a răpit-o din patria ei, aflată pe locul Libanului de astăzi, şi a dus-o în Creta, unde aceasta s-a căsătorit mai târziu cu regele Cretei.

Nu este clar când a fost utilizat pentru prima dată termenul **„european"** cu referire la un teritoriu specific sau la locuitorii acestuia, dar se pare că a căpătat un sens când grecii au început să se stabilească în insulele ionice şi au pătruns în ţinuturile ocupate de Persia.

Expansiunea Imperiului Persan a dus la războiul din secolul al V-lea î. Hr., în timpul căruia autorii greci, precum Aristotel, au început să facă distincţie între limbile, obiceiurile şi valorile grecilor, ale locuitorilor Asiei (reprezentaţi de persani) şi barbarii „Europei", zonă vag definită, situată la nord. Ulterior au fost întocmite hărţi, care prezentau lumea divizată în Asia, Europa şi Africa, cu graniţa între Europa şi Asia delimitată de râul Don şi marea Azov.

Imperiul Roman, a cărui putere a atins punctul culminant cu aproximaţie între anii 200 î. Hr. şi 400 d. Hr., a unit pentru prima dată o mare parte din Europa sub o guvernare comună.

Dar nici acest imperiu cu centrul în Mediterana nu a fost în exclusivitate european, deoarece înglobase şi teritorii din nordul Africii şi din Orientul Mijlociu.

Naşterea Europei este adeseori considerată ca datând din Evul mediu timpuriu (500-1500), odată cu apariţia unei civilizaţii comune bazate pe creştinism, având Roma drept capitală spirituală şi latina ca limbă a educaţiei.

Identitatea europeană a început să capete un sens odată cu apariţia unei scindări între ramurile vestică şi estică ale creştinismului, cu expansiunea puterii francilor dintr-o zonă în care se află astăzi Belgia şi Olanda şi cu dezvoltarea unei identităţi teritoriale mai puternice în faţa ameninţărilor externe, mai ales venite din Orientul Mijlociu.

Termenul „european" a fost folosit de cronicarii contemporani pentru a descrie trupele armate sub comanda lui Carol Martel, cel care a oprit expansiunea arabă în 732, dar a devenit un termen pe

scară largă în anul 800, când Carol cel Mare[1] a fost încoronat ca Sfântul Împărat Roman de către Papă şi a fost înfăţişat în poeme ca fiind regele şi părintele Europei. Imperiul Franc peste care a stăpânit el acoperea mare parte din teritoriul unde se află astăzi Franţa, Elveţia, Austria, sudul Germaniei şi ţările ce alcătuiesc Beneluxul.

În epoca modernă, prima încercare de a realiza unitatea prin forţă a fost făcută de Napoleon, care a reunit sub conducerea sa directă teritoriile pe care sunt astăzi Franţa, Belgia, Olanda, Luxemburgul şi o parte din Germania şi Italia. El s-a considerat „intermediar" între vechea şi noua ordine şi a sperat să realizeze o asociere la nivel european, cu un corp legislativ comun, o curte de apel comună, o monedă unică şi un sistem uniform de unităţi de măsură.

Cu toate acestea, Revoluţia Franceză generează un accentuat naţionalism, care contribuie la unificarea Italiei (în 1860) şi a Germaniei (în 1871), dar accentuează rivalitatea între statele europene, atât în interiorul Europei, cât şi în afara ei, în competiţia dintre aceste state pentru dobândirea de colonii.

Ideea unităţii Europei a continuat să fie promovată de intelectuali precum Victor Hugo, ale cărui cuvinte rămân memorabile: ***„Va veni ziua când armele vor cădea din mâini şi bombele tuturor vor fi înlocuite cu cuvântul şi cu dreptul de vot universal al popoarelor…va veni ziua când tunurile se vor mai vedea decât prin muzee, şi lumea se va mira că au fost vreodată cu putinţă…Şi va veni ziua când vom vedea două grupări uriaşe: Statele Unite ale Europei şi Statele Unite ale Americii dându-şi mâna prietenească peste ocean…"***

Primele manifestări doctrinare ale ideii de unitate europeană, la începutul sec. XX, s-au concretizat într-un proiect **Statele Unite Europene**, propus de Congresul de ştiinţe politice de la Paris, în anul 1900, creându-se şi o revistă care propaga ideile proiectului.

Ideea intră însă într-o perioadă de stagnare datorită izbucnirii primului război mondial.

Unificarea europeană a constituit subiect de inspiraţie şi susţinere chiar şi pentru scriitori şi filosofi, de-ar fi să menţionăm doar pe *Jean Jacques Rousseau* şi *Immanuel Kant*, care în lucrarea *Despre pacea eternă* din anul 1795 vorbeşte despre necesitatea creării unei federaţii a statelor europene, care să aibă o ordine republicană sub cupola unei constituţii comune. În opinia lui Kant, această federaţie ar preîntâmpina toate războaiele, pentru că statele democratice au o mai mare disponibilitate pentru pace decât regimurile autocrate.

Elitele intelectuale continuă preocuparea pentru realizarea „ideii europene", considerată ca unic mod de eliminare a experienţei tragice la care a condus naţionalismul exacerbat şi pe acest fond apar numeroase asociaţii şi publicaţii europeniste, care difuzează tezele lor federaliste.

În 1923, contele Richard Coudenhove-**Kalergi** publică în presa germană şi austriacă un apel pentru crearea unei Europe federale, iar în 1924 publică **Manifestul Paneuropean**, de fapt primul document care nu era altceva decât o frumoasă construcţie teoretică, un document susceptibil să devină expresia unui puternic curent de opinie în favoarea unei uniuni europene.

Iată câteva extrase din Manifest:

„Europeni şi europene! Ceasul destinului Europei a sunat! În fabricile europene sunt produse zilnic arme, pentru a zdrobi bărbaţi europeni, în laboratoarele europene se pregătesc zilnic otrăvuri, pentru a nimici femei şi copii europeni. Între timp, Europa, cu o inconştienţă de neînţeles, se joacă cu propria soartă; cu o orbire incredibilă, ea se lasă, lipsită de voinţă, condusă spre cea mai cumplită catastrofă care a cuprins vreodată o parte a pământului… Singura salvare este: Paneuropa; reunirea tuturor ţărilor democratice ale Europei continentale într-o grupare internaţională, într-o asociere cu finalitate politică şi economică…

Odată constituită Paneuropa, ea poate încheia o nouă federaţie de popoare cu America, Britania, Rusia şi Asia de Est, o federaţie datorită căreia nici o parte a pământului nu mai trebuie să se teamă de imixtiuni străine. Numai la o astfel de federaţie mondială ar putea adera Statele Unite ale Europei şi Uniunea Sovietică…

Programul paneuropean constituie un întreg invizibil. Drumul are mai multe etape – scopul este unic… Numai o eliminare a pericolului de război prin arbitraje obligatorii ar putea deschide calea pentru desfiinţarea graniţelor vamale şi trecerea la un comerţ liber european. Invers, industriile naţionale şi protejarea lor de către state produc focare ale naţionalismului european şi constituie o ameninţare pentru pacea europeană. Dimpotrivă, comunitatea de interese este drumul cel mai sigur către o uniune politică. Astfel, partea economică a programului paneuropean o susţine pe cea politică, şi invers.

Problema europeană sună aşa: „Este posibil ca, pe mica peninsulă europeană, douăzeci şi cinci de state să trăiască laolaltă într-o anarhie permanentă fără ca această situaţie să nu se încheie cu o cumplită catastrofă politică, economică şi culturală?"

Antieuropenii răspund la această întrebare cu faptul că până acum a fost posibil.

Acest răspuns nesocoteşte realitatea. În secolul al XX-lea s-au schimbat din temelii toate premisele multitudinii de până acum de state ale Europei…

Dacă popoarele vor voi, atunci se va naşte Paneuropa: popoarele nu au decât să refuze să-şi dea votul pentru toţi candidaţii şi toate partidele al căror program este antieuropean…Permanent trebuie repetat adevărul simplu: o Europă fărâmiţată duce la război, opresiune, mizerie, o Europă unită – la pace şi bunăstare!

Salvaţi Europa şi pe copiii voştri!".

„Manifestul Paneuropean", considerat operă profetică cu mare aderenţă în mediile intelectuale şi cu viziunea unei confederaţii europene, avea următoarele obiective[2]:

- crearea de alianţe militare;
- înfăptuirea uniunii vamale;
- stabilirea unei monede comune;
- protejarea minorităţilor naţionale.

Potrivit lui Kalergi,[3] Uniunea Europeană pe care o preconiza se baza pe un sistem bicameral, un Tribunal Federal şi o Cancelarie sau Guvern, controlate de cele două Camere[4].

Tensiunea creată convinge cancelariile europene că se impune trecerea de la idei la fapte şi mişcarea în favoarea construirii unei Uniuni Europene determină ţinerea primului congres la Viena în 1929, la care participă 2000 de reprezentanţi din 24 de state.

În aceeaşi perioadă mişcarea, aşa-zis, Unionist Europeană culminează cu propunerea lui Aristide Briand[5], în calitate de preşedinte de onoare al Uniunii Paneuropene, în septembrie 1929 în cadrul Adunării Generale a Ligii Naţiunilor, de a crea Uniunea Federală Europeană. Ca urmare a acestui fapt, guvernul francez prezintă în 1930 un Memorandum cu privire la organizarea unui regim de Uniune Federală Europeană, rămas neaplicat datorită crizei din 1929-1930 şi ascensiunii lui Hitler.

Ascensiunea lui Hitler şi cel de-al doilea război mondial fac ca lucrurile să rămână în faza de proiect până după încheierea războiului.

Astfel, o primă relansare postbelică a ideii de unitate europeană apare acum în discursul prim-ministrului englez Winston Churchill, care la 19 septembrie 1946 vorbeşte, la Universitatea din Zürich, despre „*cortina de fier*" care desparte Europa, cerând formarea unor State Unite ale Europei şi organizarea unui congres în acest scop. Susţinătorii acestui concept organizează, între 27 şi 31 august 1947, **Congresul de la Montreux**, care propune următoarele principii:

- unitatea europeană va fi de tip federal şi se va forma prin renunţarea la orice principii hegemoniste;
- federalismul nu trebuie să se confrunte cu problema minorităţilor;
- federalismul are ca scop păstrarea identităţii proprii fiecărei naţiuni;
- federalismul trebuie să se bazeze pe acceptarea complexităţii, fiind contrar simplismului, care este caracteristic spiritului totalitar, exemplificându-se situaţia Elveţiei, unde coexistă o diversitate de organisme şi grupări politice, administrative, lingvistice, culturale, religioase şi care se acceptă reciproc;
- formarea unei federaţii trebuie să se realizeze pas cu pas şi nu pornind de la centru sau prin mijloace guvernamentale.

În cuvântul luat în plenul Congresului, românul Grigore Gafencu afirma: „*Cu toţi europenii cei din Vest şi din Est care luptă cu sinceritate şi dezinteres pentru a uni Europa în libertate"*.

Pe fundalul acestei efervescenţe politice, în decembrie 1947 se instituie *Comitetul Internaţional de Coordonare a mişcărilor pentru Unitatea Europeană,* care a ţinut mai multe congrese, dintre care reţinem Congresul de la Haga, din 7-10 mai 1948, care a iniţiat şi constituirea Consiliului Europei. Acest congres a avut la bază o acţiune de coordonare a mişcărilor pentru o Europă unită, concretizată prin 3 comisii: politică, economică şi culturală.

Ca urmare a Congresului de la Haga, Comitetul Internaţional pentru coordnarea mişcărilor se transformă în **Mişcarea Europeană**, cu rol de a exercita presiuni asupra guvernelor şi parlamentelor naţionale, precum şi asupra unor instituţii europene. Având în fruntea sa personalităţi politice ca Churchill, Adenauer, Kalergi, Schuman, Spaak, Mişcarea Europeană devenise şi un garant care va conduce la crearea Comunităţilor Europene, ceea ce s-a şi întâmplat, mai întâi prin crearea premiselor concretizate în organizaţii internaţionale grupate în trei categorii: militare[6], economice[7] şi politice.[8]

Planul rusesc de unificare europeană

Cu toată nocivitatea lui ideologică, care îl apropie de planul diabolic a lui Hitler, prin gândul de a cuceri şi supune ţările Europei sub stăpânire rusească, ideea de unitate europeană se găseşte şi în Testamentul elaborat în 1725 de către Ţarul Rusiei Petru I (1672-1725).

Adus la Paris în 1757 de către ambasadorul Franţei la Petersburg şi predat regelui Ludovic al XV-lea, documentul, publicat în 1843, a prezentat un interes

deosebit atât pentru conducători de state, cât şi pentru istorici.

Textul Testamentului:

„În numele Prea Sfintei Treimi, Noi, Petru I, Către toţi urmaşii Tronului Guvernanţilor şi naţiei ruseşti,

Marele Dumnezeu, de la care avem existenţa şi Coroana noastră luminându-ne îmi arată mie a privi spre poporul rusesc ca fiind chemat a stăpâni în viitorime toată Europa. Eu pun temei acestei idei, că naţiunile Europei au ajuns cele mai multe într-o stare de vechime aproape de a lor cădere. Urmează dar, a fi ele subjugate de un popor tânăr şi nou, când va ajunge la întregimea creşterii sale şi va căpăta toată a sa putere…

Eu am găsit Rusia ca un pârâiaş şi o las ca un râu mare. Iar moştenitorii mei o vor face şi mai mare, întinsă, hotărâtă de a face să rodească Europa cea stârpită.

Eu le las instrucţiunile următoare pe care le recomanduiesc la a lor luare aminte ca să le păzească cu statornicie.

A ţine naţia rusească necurmat în stare de război, spre a avea pe soldaţii ei pururea deprinşi la război… Războiul să ajute păcii, în interesul întinderii Rusiei şi a înaintării ei în înflorire.

A chema prin toate putincioasele mijloace, de la naţiile cele învăţate ale Europei, Comandiri în vreme de război şi oameni învăţaţi în vreme de pace, spre a face ca naţia rusească să capete foloase de la celelalte naţii, fără a pierde nimic din ale sale proprii.

A se amesteca în toate pricinile şi dezbaterile din Europa, mai vârtos în acele ţări care, fiind mai în apropiere, interesează mai cu seamă.

A vârî vrajbă în Polonia, a hrăni în ea tulburări necontenite; a câştiga cu bani pe cei mai puternici; a avea înrâuriri în Dietele lor spre a putea lucra la alegerea Crailor lor şi a-şi face partizani în Polonia… Dacă puterile vecine s-ar împotrivi, să le împace împărţind-o cu ele…

A lua cât s-ar putea mai mult din hotarele Suediei şi a şti cum să se facă ca însăşi ea, Suedia, să-i deschidă război, spre a-i găsi pricina de a o subjuga… A dezbina Suedia de Danemarca şi, cu luare aminte, a hrăni rivalităţile lor.

A însoţi Prinţii ruşi întotdeauna cu prinţese din Germania spre a înmulţi influenţa noastră acolo…să se unească de la sine la pricina noastră.

A căuta alianţă de comerţ cu Englitera, mai mult decât a oricărei alte Puteri, pentru că ea are mai mult trebuinţă de NOI… a schimba cheresteaua noastră şi alte produse cu aurul ei şi a face ca negustorii şi matrozii ei să-i deprindă pe cei ai naţiei noastre spre navigaţie şi comerţ.

A se întinde neîncetat către Nord pe marginea Mării Baltice şi către Sud pe marginea Mării Negre.

A se apropia cât mai mult de Constantinopole şi de India, că acel ce va stăpâni acolo, va fi adevăratul stăpânitor al lumii…A străbate până la golful Piersic, a restatornici de se poate comerţul cel din vechime al Orientului şi a se întinde până în India care este magazia lumii…

A căuta şi a câştiga alianţa Austriei…a o sprijini în zadarnicele ei închipuiri de a stăpâni Germania…iar prin taină a întărâta duşmănia Prinţilor Germaniei împotriva ei…

A face de a se interesa curtea Austriei ca să izgonească pe Turci din Europa şi a nimici pretenţiile ei când vom subjuga Constantinopole…

A face pe toţi grecii dezbinaţi ce sunt împrăştiaţi în Ungaria, Polonia şi alte ţări, să se lipsească de ele şi a se reface sprijinul lor şi a intermedia o asociaţie universală; aceştia vor fi tot atâţia prieteni pe care Rusia îi va avea în statul fiecărui duşman al ei.

După ce Suedia se va dezmembra, Persia se va birui, Polonia se va subjuga şi Turcia se va supune… a propune foarte tainic la curtea Franţei, apoi la cea a Austriei, de a împărţi cu ele imperia lumii, măgulindu-se ambiţia şi iubirea lor de sine… Rusia să se ajute cu ele pentru a le desfiinţa pe urmă…

Dacă amândouă aceste curţi vor refuza propunerea Rusiei, atunci trebuie să se ştie cum să împartă între ele gâlceava şi a le face să se slăbească una pe alta… Apoi Rusia, folosindu-se de un prilej hotărâtor, va năvăli asupra Germaniei, pornind totodată cu două flote mari ce vor năpădi Franţa. Aceste două ţări biruindu-se, celelalte părţi ale Europei vor trece lesne şi fără împotrivire sub jugul Rusiei.

Impulsul american pentru unitatea europeană

În această perioadă, în plan economic, urmare a războiului devastator, Europa ajunsese o ruină.[9] Expansiunea sovietică îngrijora Occidentul că acest dezastru economic ar putea facilita ca ţările vestice să cadă în mâna comuniştilor stalinişti, după ce partea estică fusese ocupată.[10]

Această situaţie a determinat Statele Unite ale Americii să conceapă Planul de Reconstrucţie Europeană, fiind avantajată sub două aspecte:

- i se ofereau noi pieţe externe *şi*
- aveau o oarecare influenţă protecţionistă în faţa expansiunii bolşevice.

Planul se baza pe impresionanta forţă a economiei americane, care a beneficiat de pe urma războiului prin producţia de armament, fără nici o pierdere, deoarece războiul nu i-a atins teritoriul, iar acum,

prin transformarea industriei militare în industrie civilă, căuta pieţe de desfacere. Chiar dacă Europa nu era în situaţia de a cumpăra produsele americane, datorită puterii scăzute de cumpărare după război, dar nici de a produce produse proprii, SUA realizează că potenţialele pieţe pentru industria americană rămâneau tot în Europa, care aveau nevoie de produsele americane esenţiale supravieţuirii şi reluării ciclului de producţie. Situaţia era cu atât mai dificilă cu cât statele europene occidentale erau lipsite de resurse financiare şi mareriale pentru a produce şi exporta produse proprii, acestea confruntându-se şi cu o inflaţie sufocantă.

Vizionară ca întotdeauna, SUA propune, prin intermediul Secretarului de Stat George Marshall, soluţia ieşirii din impas în cadrul Conferinţei rostită pe 5 iunie 1947 la Universitatea Harvard, la ea fiind prezentat planul de sprijin pentru reconstrucţia Europei, cunoscut în istorie după numele iniţiatorului – **Planul Marshall.**

Potrivit planului, care urmărea stimularea dezvoltării economice dar şi reducerea inflaţiei, exportatorii americani, care vindeau produse în ţările vest-europene prin intermediul fabricanţilor sau guvernelor, erau plătiţi de guvernul american.

La rândul lor, importatorii europeni plăteau produsele în monedă naţională proprie, însă plăţile se depuneau într-un cont deschis de SUA, în băncile naţionale ale cumpărătorilor. Banii stocaţi în conturi Guvernul SUA i-a pus la dispoziţia guvernelor Europei Occidentale, pentru a face investiţii, europenilor revenindu-le responsabilitatea de a găsi soluţii concrete necesităţilor, dar şi de a gestiona în comun ajutorul american. Pentru aplicarea planului s-a creat, la 16 aprilie 1948, Organizaţia Europeană de Cooperare Economică – OECE – prin Tratatul de la Paris la care participă 16 ţări[11], plus SUA şi Canada doar ca asociaţi fără drept de vot.[12]

Dincolo de beneficiile economice, Planul Marshall, reuşeşte pentru prima dară în istorie să determine statele Europei de Vest ca în loc să se războiască, să îngroape securea războiului, construind o lume nouă, consolidând convieţuirea între europeni şi făcând posibilă împiedicarea războaielor pe continent. Pe lângă faptul că la sfârşitul anului 1953 Europa beneficia de ajutorul a 13 miliarde de dolari, Planul Marshall a creat prin aplicarea sa efecte pozitive şi a fost un motiv în plus de a fi condamnat cu vehemenţă de URSS şi sateliţii care îl considerau o expresie a imperialismului dolarului.

În primul rând, Planul Marshall a fost „armă economică" care a servit eficient scopurilor politice. El viza clar stoparea comunismului, extensia lui în Occident şi prin el se dorea coeziunea Europei de Vest. Apoi, el este o acţiune eficientă prin care americanii i-au asigurat pe europeni că nu sunt singuri în faţa comunismului.

Manifestări româneşti ale ideii de unitate europeană

Imediat ce s-au putut restabili contacte cu Occidentul, românii au căutat să reaşeze Principatele pe coordonatele europene, desfăşurând o activitate febrilă, inventivă, neîncetată în încercarea de a se integra în civilizaţia europeană. Având conştiinţa apartenenţei acestei lumi, aşa cum afirma cronicarul Grigore Ureche – „de la Râm ne tragem", continuând cu legăturile lui Ştefan cel Mare cu Scaunul Papal şi ajungând până la alinierea legislaţiei româneşti la normele europene de către Alexandru Ioan Cuza, prin adoptarea Codurilor civil şi penal, influenţate masiv de legislaţia franceză, România face eforturi de a se integra în comunitatea căreia iniţial îi aparţinea.

Aceeaşi idee se poate desprinde din cele 2 memorii întocmite de Ion Maiorescu (tatăl lui Titu Maiorescu), în septembrie-noiembrie 1848, când propunea germanilor să realizeze o federaţie care să se întindă de la ţărmurile baltice până la cele ale Mării Negre, înglobând în ea şi pe români şi unguri. În sprijinul propunerii sale, Ion Maiorescu înfăţişa germanilor spectrul ameninţător al unei federaţii slave care, după ce şi-ar fi încorporat ţinuturile româneşti şi Ungaria, ar fi cotropit şi Germania.

Nu poate fi trecută cu vederea scrisoarea din 25 ianuarie 1850, prin care Nicolae Bălcescu îl informa pe Ion Ghica că exilaţii politici din Londra lucrau pentru realizarea unei confederaţii republicane a Europei Orientale, ca o continuare a discuţiilor avute în Conferinţa de la Paris din 1840. Era vorba să participe la această federaţie nu mai puţin de 6 naţiuni, şi anume: românii, ungurii, polonii, ruşii, boemii, moravii şi slavii din sud.[13] Reprezentanţii naţionali în Comitetul secret pentru federaţia orientală din partea României era Nicolae Bălcescu, care i-a recomandat şi pe conaţionalii săi Ion Ghica şi Golescu-Arăpilă.[14] Ca limbi federale erau propuse germana şi franceza, cele mai răspândite în aceste regiuni, în timp ce Bălcescu cerea această favoare pentru limba latină.

Bălcescu pastra contactul cu acest comitet secret revoluţionar, căci în martie 1850 îl informa pe Ion Ghica despre apropiata apariţie a publicaţiei *Le federal* a lui Ivan Golovin, unde i se ceruse şi lui colaborarea.[15] De asemenea, Bălcescu expune punctul românesc cu privire la proiectele de federalizare a răsăritului Europei, într-un memoriu intitulat *Statele Unite ale Dunării* [16], pe care l-a răspândit printre toţi

exilaţii din Paris şi Londra. El preciza că pacea nu se va puitea stabili dacă nu se va întemeia o federaţie bazată pe principiul egalităţii naţiunilor. Federaţiei îi revenea conducerea politicii externe, apărarea teritoriului şi rezolvarea chestiunilor comerciale şi financiare de interes general. Ca o precursoare a Adunării parlamentare de astăzi, Bălcescu propunea o Adunare centrală federală, care să fie formată din 150 de deputaţi, câte 50 de la fiecare naţiune.[17]

Apariţia junimii, prin contribuţia tinerilor care au studiat în ţări din Occidentul Europei, ca Kogălniceanu, Costache Negri, Eminescu, este nu numai momentul de naştere a literaturii române moderne, ci şi formularea unor principii care vor contribui decisiv la resincronizarea ţării cu Occidentul civilizat, căci, aşa cum sublinia Maiorescu, „primul semn de inteligenţă din viaţa unui popor este căutarea adevărului", principiu preluat şi difuzat de personalităţi de excepţie asemenea lui Caragiale, Xenopol, Slavici, astfel societatea junimistă introducând mentalitatea europeană.

Tot prin intervenţia junimiştilor, normalitatea românească se instaurează în România, dacă ar fi să menţionăm doar că în anul 1890, când conservatorii reveniţi la putere au vrut să dea în judecată guvernele liberale, pentru a-şi lichida adversarul, aşa cum procedaseră antecesorii lor în 1876, vocea lui Maiorecu impunându-se prin cuvintele „în politică greşelile se îndreaptă, nu se răzbună".

Pe tărâm cultural bătălia pentru integrarea românilor în Europa continuă cu recomandarea de a se aţinti atenţia spre opera lui Homer, despre care Ion Heliade Rădulescu afirma: „Homer constituie o revoluţie, începutul civilizaţiei europene". Dezbaterile despre Europa iau amploare şi Alexandru Vianu publică un studiu între Franţa şi Germania, militând pentru o apropiere între cele două ţări aflate în conflict permanent, susţinând că ambele sunt o încarnare a spiritului european, pe care îl defineşte ca fiind „o dominaţie a raţionalismului", propunând ca unirea europeană să fie construită într-un laborator.[18] Filosoful N. Bagdazar, în lucrarea sa *Din problemele culturii europene*, în care remarca că statele vechiului continent sunt state de drept pe al căror frontispiciu stă scris *fiat justiţia pereat mundi* şi care au generat o cultură europeană caracterizată de patru elemente specifice: adevărul ştiinţific, normele etice, principiile estetice şi normele religioase, iar deasupra tuturor stă spiritul european care constă în căutarea permanentă a adevărului.

În perioada interbelică apare un ziar intitulat *Ideea Europeană*, în care se informa despre schimbările produse în Europa, pentru că, spunea Rădulescu Motru, „noi inspirăm aerul Europei. Pământul de sub picioarele noastre este fertilizat de ploile care vin la noi din toate colţurile Europei". În zilele noastre scriitorul Adrian Marino afirma că perioada comunistă înseamnă o îndepărtare a noastră de Europa şi o încercare de instaurare a unei mentalităţi asiatice într-o ţară cu puternică vocaţie europeană, iar destinul României nu se poate împlini decât prin integrarea europeană. Revista *Secolul 20*, prin preocuparea unor oameni de cultură autentică, Zoe Dumitrescu Buşulenga, Ştefan Pascu, Alexandru Roseti, a publicat studii prin care a ţinut trează puternica vocaţie europeană a culturii române. După 1989, cu toată opoziţia mascată a noii conduceri criptocomuniste, poporul roman şi-a manifestat deschis drumul spre Europa, forţând anumite acorduri şi, din 1986, România s-a înscris ireversibil pe drumul spre integrare. Pe lângă aceste manifestări, care cel puţin în perioada comunistă nu puteau fi decât voalate, este de remarcat implicarea diplomatului român Grigore Gafencu, nevoit să ia calea exilului, cel care în 1946 după întâlnirea cu Churchill întocmeşte un plan politic pentru Europa unită ţinând seama de realităţile europene.[19] Participant la Congresul de la Haga, în calitate de membru în prezidiu, împreună cu alte persionalităţi române, lansează un „**Apel pentru a constitui o grupare românească pentru Europa unită"**, cu următorul conţinut: „*Puternica mişcare care se desfăşoară în Apus cu scopul de a strânge laolaltă popoarele vechiului Continent în cuprinsul unei Europe Unite, are pentru noi, Românii, o însemnătate deosebită. Din vremile îndepărtate, când principatele româneşti duceau la hotarele lor o luptă de apărare unei credinţi care le lega de comunitatea europeană, mai cu seamă din zilele când în decursul veacului trecut ţările româneşti unite, liberate de apăsarea stăpânirii turceşti ca şi de ameninţarea protectoratului rusesc, se trezeau la viaţa nouă sub oblăduirea Europei şi a unei ordine de drept european, până în cumplitele împrejurări de azi, când, drept urmare a împărţirei Europei în două, ţara şi-a pierdut drepturile şi neatârnarea, în tot acest timp şi trecând prin toate aceste încercări neamul nostru a păstrat convingerea că libertatea şi desăvârşita împlinire a menirei lui naţionale atârnă de o cât mai temeinic şi bine închegată rânduială europeană. Dintre bărbaţii de seamă cari au apărat cu tărie această convingere vom aminti doar pe Aurel Popovici, înţeleptul propovăduitor al unui federalism dunărean, pe Tache Ionescu, care din 1944 vestea că frământările europene începute atunci nu vor lua sfârşit decât prin aşezarea unor State Unite ale Europei, pe Nicolae Titulescu, care a pus talentul şi toate străduinţele vieţii sale în slujba securităţii*

colective şi a unui aşezământ european unitar, pe Iuliu Maniu, în sfârşit, care a arătat fără preget că numai principiul federalist poate feri ţările europene şi, îndeosebi, ţările răsăritene de urgia care ameninţa şi care azi le-a copleşit. Credincioşi acestei tradiţii de gândire românească şi convinşi noi înşine că izbânda ideii europene înseamnă pentru ţările încă libere securitate, iar pentru cele asuprite libertate, convinşi, prin urmare, că unirea e pentru toate ţările europene, mari şi mici, singura cale de mântuire, am hotărât să luăm parte, cu toată vlaga, la mişcarea pentru alcătuirea unei EUROPE UNITE ŞI LIBERE. De aceea, luând cunoştinţă de rezultatele congresului Europei, ţinut la Haga în zilele de 7-11 Mai 1948 şi, îndeosebi, de Mesajul cetit la deschiderea Congresului şi de Apelul cetit la încheiere, amândouă aceste acte fiind adresate tuturor popoarelor europene, luând cunoştinţă de asemenea, cu deplină aprobare, de rezoluţiile celor trei comisii, prin care se proclamă unitatea economică şi culturală a Europei şi se afirmă voinţa de a făuri cu ajutorul tuturor statelor sincer şi cinstit democratice, unitatea politică a vechiului Continent, am hotărât, cei semnaţi mai jos, constituiţi în un Consiliu General, care va putea fi completat prin cooptări, să alcătuim numaidecât o GRUPARE ROMÂNEASCĂ PENTRU EUROPA UNITĂ. Această grupare are drept scop să strângă laolaltă pe toţi Românii care îşi pot exprima liber credinţa lor în ideea europeană şi care sunt în măsură să slujească, potrivit rezoluţiei Congresului de la Haga, cauza românească în cuprinsul cauzei europene. Ea va ţine legătura cu mişcarea pentru Europa Unită, străduindu-se să reprezinte şi să apere voinţa adevărată şi interesele reale ale poporului roman, până în ziua când România, din nou liberă şi democratică, va fi chemată să-şi reia locul în Comunitatea europeană. Ea va avea de asemeni grijă ca să păstreze relaţii strânse şi prieteneşti cu grupări similare constituite de reprezentanţii liberi ai popoarelor care împărtăşesc suferinţele şi năzuinţele poporului nostrul".

Note:

[1]Carol cel Mare a reuşit să reînchege o împărăţie după modelul roman. În sufletul poporului trăia încă imaginea împărăţiei romane, simbol al ordinii şi al unităţii. Imperiul carolingian, ale cărui graniţe erau Ebrul, Oceanul Atlantic, Marea Nordului, Elba, Adriatica, până la sud de Roma, cuprinde, pe lângă Galia, Germania occidentală şi meridională, Ţările de Jos, Elveţia şi ţinuturile Dunării de Jos, Austria, Boemia şi Ungaria. Pentru contemporani, Imperiul lui Carol cel Mare, care a luat naştere în anul 800, reprezenta Imperiul Roman sub un rege franc, condus de principiile morale creştine.

[2] Proiectul unei Europe confederale aparţine lui Richard Coudenhove-Calergi (1894-1972).

[3] Baronul austriac **Richard Nicolaus von Coudenhove-Kalergi** a fost o personalitate ieşită din comun, care din 1922 şi până la moartea sa în 1972 a luptat pentru idea europeană, aflându-se în perioada interbelică în mijlocul tuturor iniţiativelor privind crearea unei Europe unite. În 1923 el va crea Uniunea Paneuropeană, prima organizaţie neguvernamentală europeistă de pe continent. Tot el a fost cel care a lansat în 1923 ideea unei uniuni economice franco-germane, bazată pe cărbunele renan şi minereul de fier Lorentz. Această idee a ajuns să fie tradusă în viaţă un sfert de secol mai târziu. Tot el l-a inspirat pe Aristide Briand să lanseze în 1929 primul proiect federal european în faţa Societăţii Naţiunilor din Geneva şi tot el a propus, încă din 1929, Oda Bucuriei din Simfonia IX a lui Beethoven ca imn al Europei unite. De remarcat că Kalergi pune accentul pe aspecte juridice şi economice, considerând că unitatea europeană trebuie să aibă un fundament pragmatic.

[4] I. Gh. Bărbulescu. *Sistemul Instituţional*. – Bucureşti: Triconc, 2007, p. 18.

[5] **Aristide Briand –** om de stat şi politician francez, adept al curentului socialist, care şi-a pus amprenta pe legea separaţiei bisericii de stat. Personalitatea sa se deduce din poziţiile ocupate în aparatul de stat**: Prim-ministru** al Franţei – 1909-1911, 1913, 1915-1917, 1921-1922, 1925-1926, 1929; **Ministrul învăţământului public** – 1906-1908; **Ministrul Cultelor –** 1906-1911; **Ministrul justiţiei –** 1908-1909, 1912-1913; **Ministrul afacerilor externe** 1915-1917, 1921-1922, 1926-1932 ; **Ministrul afacerilor interne** – 1913.

[6] Din această categorie fac parte: UEO şi NATO.

[7] OECE apoi OCDE.

[8] Consiliul Europei.

[9] Al doilea război mondial a dus la moartea a mai mult de 40 de milioane de oameni şi a cauzat devastări extinse. Oraşele erau în ruină, producţia agricolă era înjumătăţită, alimentele erau distribuite pe bază de raţii, iar comunicaţiile erau întrerupte din cauza distrugerii podurilor, căilor ferate şi a porturilor.

[10] Prin pactul Churchill-Roosevelt-Stalin care a propus, la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, în 1945, o nouă reîmpărţire a sferelor de influenţă în Europa, Vestul urmând a se da sub influenţa Statelur Unite ale Americii, iar Estul sub influenţa Uniunii Sovietice. Din păcate, pentru zeci de milioane de oameni, trăitori în Albania, Belarus, Bulgaria, Cehoslovacia, Republica Democrată Germană, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia şi Ungaria, România, ceea ce au hotărât câţiva politicieni dintr-o simplă trăsătură de condei avea să fie tragedia lor pentru aproape 50 de ani, până în 1989. Pactul a fost secret.

[11] Ţărilor din Europa de Est le-a fost interzis de URSS, sub a cărei dominaţie se aflau, să participe la Tratatul de la Paris, considerând că ar putea pierde influenţa asupra statelor satelit.

[12] OECE s-a transformat în 1960 în OECD – Organizaţia de Cooperare şi Dezvoltare Economică.

[13] *A se vedea:* I. Ghica. *Amintiri din pribegia după 1848.* Vol. I, p. 129.

[14] Pentru Polonia erau prinţul Lubomirsky şi contele Branicki, pentru Ungaria – generalul Klapka, Teleki şi Pulszky, pentru Rusia – Ivan Golovin.

[15] *A se vedea:* O. Boitoş. *Raporturile românilor cu radicalii francezi,* p. 105.

[16] Textul francez al acestui memoriu se găseşte în Muzeul Naţional de la Budapesta şi a fost publicat pentru prima dată în 1930 de Al. Marcu.

[17] *A se vedea:* G. Ciorănescu. *Europa unită. De la idee la întemeiere.* – Bucureşti: Paideia, 2004, p. 66.

[18] *A se vedea:* Gh. Ceauşescu. *Naşterea şi configurarea Europei.* – Bucureşti: Corint, 2004, p. 177.

[19] *A se vedea:* N. Petrescu, Gh. Zamfir. *Prefaţă la Grigore Gafencu, Politică în exil 1942-1957.* – Bucureţti: Oscar Print, 2000, p. 41.

ANALIZA NOŢIUNILOR „BOALĂ INCURABILĂ” ŞI „SUFERINŢE FIZICE INSUPORTABILE” ÎN CAZUL INFRACŢIUNII DE EUTANASIE

Mihaela VIDAICU,
doctorand

Recenzent: ***Sergiu BRÎNZĂ,***
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

Euthanasia is one of the most discussed crimes in the theory of criminal law. Thanks to its specific and complex structure the analysis of such a concept should be made according to the elements of crime and features specified by the law. The Criminal Code of Moldova makes a reference regarding the conditions for the victims of euthanasia. The notions of incurable disease and unbearable sufferings are very ambiguous and are not described properly in the theory of criminal law. However, their content is very important for the correct qualification of the crime and establishment the categories of persons that can be considered victims in this case.

Aprecierea bolii ca fiind incurabilă este una dintre problemele cu care se confruntă majoritatea specialiştilor în determinarea existenţei infracţiunii de eutanasie, datorită specificului acestei noţiuni, care, în lipsa unor criterii unanim acceptate, devine o noţiune destul de abstractă şi produce unele dificultăţi în procesul de stabilire a cercului de persoane care pot deveni victime ale eutanasiei.

J. Keown consideră că boala incurabilă poate fi definită ca acea boală care este progresivă inevitabil, ale cărei efecte nu pot fi prevenite prin tratament (cu toate că tratamentul poate fi benefic pentru uşurarea unor simptome temporare) şi care inevitabil va avea ca rezultat moartea în timp de cel mult câteva luni. În primul rând, trebuie deosebită de starea ireversibilă care nu este progresivă şi care nu duce inevitabil la moarte, iar, în al doilea rând, de bolile cronice progresive în care moartea apropiată nu este inevitabilă, dar survine prin deteriorare.[1] Bolile cronice incurabile se caracterizează prin trei perioade distincte. Prima, perioada stabilă, în care starea pacientului se distinge prin câteva simptome patologice. Perioada a doua, simptomatică, este caracterizată de înrăutăţirea stării pacientului, asociată cu simptome frecvente. A treia perioadă, terminală, în care controlul simptomelor este foarte dificil.[2] Prin stare terminală se subînţelege aflarea *de facto* a bolnavului la linia de final, a cărei îndepărtare sau înlăturare este imposibilă. Aceştia sunt bolnavii incurabili termenul morţii cărora poate şi să nu fie prognozat, dar este cunoscut că cu această boală medicina nu poate să lupte. Pentru această stare mai sunt importante încă două condiţii: 1) acţiunea slabă a mijloacelor paliative şi a analgezicelor, 2) imposibilitatea amânării sfârşitului letal, deoarece toate mijloacele medicale s-au epuizat.[3]

O definiţie mult mai largă a bolii incurabile este prevăzută de Florida House Bill No. 407 cu privire la tratamentul medical şi întreruperea menţinerii artificiale a vieţii bolnavilor incurabili în anumite circumstanţe, care prevede în Secţiunea 1 că boala incurabilă reprezintă orice boală sau vătămare care va rezulta în expirarea naturală a vieţii independent de folosirea sau întreruperea tratamentului medical de susţinere a procesului vital.[4]

Aprecierea unei boli ca fiind una „incurabilă” presupune stabilirea posibilităţii de tratament a acesteia prin toate mijloacele existente la momentul de faţă, criteriu care presupune şi o diagnosticare medicală a stării bolnavului. Autorul G.B. Romanovschi menţionează că conceptul de „incurabil” este unul destul de relativ, care în mare măsură depinde de mijloacele şi posibilităţile ce sunt puse la dispoziţia celor care tratează. Mijloacele şi posibilităţile depind şi de capacitatea de plată a pacientului.[5]

Unii autori consideră că nu ar fi de dorit ca dreptul la eutanasie să fie răspândit asupra tuturor bolnavilor incurabili, a căror boală presupune un sfârşit apropiat. În special, eutanasia este inoportună în cazul bolilor Alzheimer, Parkinson, altor depresiuni nervoase, în psihiatrie şi gerontologie. Considerăm că cercul acestor boli trebuie să fie determinat de lege, cu luarea în consideraţie a progresului în domeniul tratării unor

categorii de boli, şi în lista dată ar trebui periodic să se introducă schimbări. Cu toate acestea, chiar în prezenţa uneia dintre bolile enumerate este necesar a fi stabilită de un consiliu de medici competenţi imposibilitatea salvării vieţii pacientului (cu luarea în consideraţie a încercărilor, a oricăror eforturi îndreptate spre obţinerea unor medicamente pentru tratarea acestei boli). Excepţie pot face cazurile când boala cauzează şi va cauza suferinţe fizice şi morale, de asemenea dacă dezvoltarea bolii va duce sau deja a dus la degradarea personalităţii. Ultima se referă şi la copiii născuţi cu dereglări serioase, în virtutea cărora ei nu mai pot să se realizeze ca personalitate.[6]

Din opiniile expuse putem constata că conceptul de boală incurabilă este relativ determinat şi stabilirea acesteia depinde în mare măsură de evoluţia progresului tehnico-ştiinţific al societăţii şi de metodele de tratare disponibile. Nu putem accepta, în acest caz, poziţia conform căreia determinarea calităţii bolii ca fiind incurabilă depinde de starea materială a pacientului sau de medicamentele disponibile într-o anumită regiune. Suntem de părere că urmează a fi elaborată o listă de boli incurabile la nivel mondial, luându-se în consideraţie nivelul de dezvoltare a medicinei la etapa actuală.

Pe lângă existenţa unei boli incurabile, dispoziţia art. 148 C. pen. RM mai prevede, în formă alternativă, suferinţele fizice insuportabile (cu toate că în literatura de specialitate gasim unele propuneri de a considera ca temei de aplicare a eutanasiei şi suferinţele psihice). Suntem de părere că forma alternativă prevăzută de Codul penal al Republicii Moldova este una destul de generală, care pune semnul egalităţii între o boală incurabilă şi unele suferinţe fizice, care, aşa cum rezultă din dispoziţia normei, pot fi provocate de oricare altă boală. Astfel, susţinem opinia exprimată de autorul O.S. Kapinus că obiectul eutanasiei poate fi doar viaţa bolnavului incurabil, sortit la o moarte lentă şi chinuitoare. Din acest motiv, lipsirea de viaţă la rugămintea victimei care suferă de dureri insuportabile (de exemplu, narcomanul care se află în perioada abstenenţei), neavând ca temei o boală incurabilă, nu poate fi privită ca eutanasie, deoarece suferinţele fizice insuportabile pot fi provocate de o altă stare bolnăvicioasă (de exemplu, crampe renale, acces de apendicită, agravarea cronică a ulcerului stomacal, forma acută de pancriatită... boli care, de asemenea, provoacă omului dureri fizice).[7] Din aceste motive, considerăm oportună evidenţierea acestui moment şi în legea penală a Republicii Moldova cu completările de rigoare: *„suferinţe fizice sau psihice provocate de o boală incurabilă”*.

Este foarte important a defini noţiunea de „suferinţe”, deoarece atât legea Olandei, cât şi cea a Belgiei menţionează că suferinţele sunt un element obligatoriu în cazul actului de eutanasie.

Totodată, între aceste două legi există diferenţe de conţinut cu privire la categoria suferinţelor necesare pentru efectuarea eutanasiei: legea olandeză face menţiuni cu privire la suferinţe insuportabile, iar legea belgiană vorbeşte despre suferinţe fizice sau psihice insuportabile. Există diverse păreri cu privire la definirea conceptului de „suferinţe”. Pe de o parte, se consideră că există o diferenţă semnificativă între suferinţe şi durere şi că suferinţa are o natură personală, adică poate fi considerată ca o reacţie subiectivă la schimbările critice din viaţă (de exemplu, în legătură cu boala). Simptomele fizice pot fi sursa suferinţelor. Pe de altă parte însă, se consideră că durerea este una dintre variatele forme ale suferinţei şi suferinţa este de fapt de natură obiectivă. V.P. Kotelnikov defineşte durerea ca o senzaţie neplăcută, chinuitoare, des insuportabilă, care apare în cazul unei influenţe puternice sau distrugătoare asupra organismului. Adaptarea la durere este mult mai joasă decât în cazul altor senzaţii. Dar nu putem fi de acord cu părerea că mai uman ar fi de a înceta viaţa, în numele încetării chinurilor de boală.[8] Deseori, cauza insuportabilităţii suferinţelor este nu durerea fizică, dar cea psihică, care măreşte perceperea celei fizice. Diferite condiţii şi situaţii din viaţă impun omul să-şi fixeze atenţia diferit cu privire la bolile pe care le simte – de la ignoranţă totală la panică. Durerea este subiectivă, ea se deosebeşte de toate celelalte senzaţii.[9]

Conform legii olandeze cu privire la eutanasie, cererea de eutanasie nu poate fi satisfăcută dacă există cel puţin o alternativă terapeutică reală de a ameliora starea pacientului. Pentru a efectua actul de eutanasie trebuie să persiste, în afara maladiei incurabile, şi chinurile fizice insuportabile. Acest criteriu este subiectiv şi destul de dificil pentru a fi determinat în mod obiectiv, aici intervenind factorii de natură psihică, psihologică, morală, religioasă, educaţională. Dacă insuportabilitatea durerilor pacientului nu este evidentă, medicul este dator să obiecteze. În cazul în care pacientul este afectat de vreo maladie psihică, evaluarea insuportabilităţii suferinţelor fizice o fac doi experţi, nu unul ca în cazul suferinzilor de alte maladii. Unul dintre cei doi experţi este neapărat psihiatru. În această ordine de idei prezintă interes cazul Chabot. În 1994, un psihiatru a fost condamnat pentru faptul că a ajutat o pacientă afectată de tulburări psihice să se sinucidă, dar psihiatrului nu i-a fost aplicată nici o pedeapsă. Curtea Supremă a confirmat acest verdict,

considerând că dacă suferinţele unui pacient sunt de natură psihică, judecătorul trebuie să dea dovadă de cea mai înaltă precauţie determinând dacă există starea de necesitate în aplicarea actului de eutanasie. În aprilie 1995, Consiliul ordinului medicilor a susţinut părerea Curţii Supreme cu privire la acest caz. Psihiatrului i-a fost exprimată public doar dezaprobarea.[10] Acelaşi autor menţionează în continuare că legea olandeză se pronunţă chiar în privinţa actului de eutanasiere a pacienţilor afectaţi de demenţă şi chiar a copiilor minori. De obicei, demenţa nu constituie prin natura sa un motiv suficient de a întrerupe viaţa persoanei demente. Totuşi, când demenţa conduce la pierderea personalităţii şi demnităţii umane, iar bolnavul se află într-o stare avansată a acestei maladii, cererea de eutanasie poate fi examinată. Şi în aceste cazuri pacientul trebuie să sufere dureri insuportabile fără vreo perspectivă de ameliorare.

Shoart Loan menţionează că un pacient care este bolnav terminal şi muribund în agonie reprezintă, cel puţin, un context controversat pentru moartea asistată. Atât boala incurabilă, cât şi durerile şi suferinţele insuportabile erau prevăzute ca cerinţe în conformitate cu legislaţia Teritoriului de Nord al Australiei. Modelul olandez, prin contrast, cere doar suferinţe sau dureri insuportabile, de asemenea posibilităţile de tratament pentru uşurarea acestor dureri trebuie să fie epuizate sau anulate de către pacient. Măsurile 16 ale Oregonului nu prevăd suferinţe insuportabile, dar prevăd existenţa unei boli incurabile şi ireversibile care poate să cauzeze moartea în timp de 6 luni. Boala incurabilă reprezintă un criteriu legislativ destul de elastic. Prin exercitarea dreptului de a refuza tratamentul medical de menţinere a vieţii pacienţii pot transforma o boală cronică în una în condiţii de incurabilitate. Din alt punct de vedere, este oare un pacient suicidal persistent corespunzător pentru a fi privit ca având o boală incurabilă, chiar dacă aşteptările lui vitale sunt la fel de sărace ca ale unui pacient incurabil?[11]

Un concept actual important în evaluarea eutanasiei moderne este aprecierea evoluţiei pacientului în funcţie de diferitele niveluri de tratament. Se consideră că peste 80% din pacienţii terminali pot fi făcuţi să nu mai sufere prin metode şi tratamente considerate minore, aflate la îndemâna oricărui medic. În ultimul timp se utilizează tot mai des metoda analgosedării prin blocare a receptorilor durerii de tip K şi μ – fără deprimare respiratorie. Se recomandă frecvent controlul durerii („pain management"), folosind scheme de tratament complexe, în care există asocieri polimedicamentoase de tip analgetic antiinflamator nesteroidian, asociat cu psihotrope antiemetice şi sedative uzuale.[12] Astfel, se încearcă să se dovedească faptul că legalizarea eutanasiei poate fi evitată prin acceptarea unor alternative eficiente pentru alinarea durerilor bolnavilor incurabili. La etapa actuală soluţia propusă poate fi utilizată pentru a preveni apariţia unor eventuale abuzuri şi încălcarea drepturilor pacientului.

La examinarea infracţiunii de eutanasie este important a aprecia cum şi în ce cazuri de boală incurabilă sau suferinţe insuportabile se întrunesc elementele componenţei de infracţiune. În literatura de specialitate se discută că o alternativă a legalizării eutanasiei o reprezintă îngrijirea paliativă, la care fiecare din pacienţii terminali sau incurabili are dreptul. Una dintre problemele ce apar este faptul dacă lipsirea de viaţă a persoanelor aflate în stare vegetativă permanentă poate fi considerată eutanasie. Starea vegetativă permanentă (PVA) a fost pentru prima dată definită legal în cazul american Re Karen Quinlan, unde Curtea a recunoscut că această condiţie dictează că creierul „nu mai are funcţii cognitive", dar reţine „capacitatea de a menţine partea vegetativă a funcţiei neurologice". Deoarece funcţia cognitivă şi interacţiunea socială au fost pierdute definitiv, pacienţii în această condiţie sunt lipsiţi de multe, dacă nu de majoritatea, dintre atributele care ne definesc pe fiecare din noi ca o personalitate umana distinctă. Unicul caracter rezonabil al individului a fost distrus împreună cu toată capacitatea pentru conştiinţă şi memorie. Pacienţii în stare vegetativă permanentă au perioade când par să fie conştienţi, deşi nereveniţi, şi altele în care ei par să doarmă. Nu este observată nici o percepţie cognitivă de durere sau disconfort, deşi ei se expun reacţiei locale a stimulilor durerii.[13]

Starea vegetativă persistentă include următoarele elemente:

1) pentru o perioadă de aproape 12 luni nu s-a înregistrat nici o reacţie a funcţiilor cognitive, comportamentale sau verbale, nici o reacţie motorie sau alte semne ale unei activităţi motorii voluntare;

2) criteriile de diagnosticare şi investigare au fost îndeplinite corespunzător;

3) diagnoza stării persistente vegetative trebuie să fie bazată pe observaţia repetată a medicului responsabil de îngrijirea pacientului şi trebuie să fie confirmată de un neurologist cu statut de consultant, neimplicat anterior în acest caz; supravieţuirea pe termen lung este posibilă.[14]

Starea vegetativă mai presupune şi situaţia în care are loc păstrarea omului ca personalitate. Inima şi alte organe interne, datorită utilizării tehnicii medicale sofisticate, continuă să funcţioneze, dar omul nu

percepe într-o oarecare măsură mediul înconjurător. În medicină această stare a omului se numeşte „vegetativă".[15]

Stabilirea noţiunii de stare vegetativă persistentă este importantă pentru analiza infracţiunii de eutanasie din următoarele considerente:

1) persoanele care se află în stare vegetativă persistentă pot fi, de cele mai dese ori, supuşi eutanasiei;

2) deconectarea aparaturii de menţinere a vieţii, în cazul bolnavilor aflaţi în această stare, poate avea loc şi până la constatarea morţii cerebrale, fapt care poate fi interpretat ca eutanasie pasivă.

Un studiu japonez, care a examinat 110 pacienţi în stare vegetativă permanentă, a demonstrat că aproximativ jumătate din pacienţi au murit în primul an, în timp ce o pătrime au supravieţuit pentru alţi trei ani. Patru pacienţi au continuat să trăiască încă 10 ani sau mai mult, dar în general posibilitatea recuperării rămânea slabă: „pacienţii vegetativi au o prognoză constant slabă. Pe parcursul a trei ani mai mult de 60% din pacienţi au murit, cu toate că au beneficiat de o îngrijire medicală atentă. Pe de altă parte, câţiva pacienţi şi-au recăpătat conştiinţa şi erau capabili să vorbească puţin, dar nu erau în stare să reînceapă activitatea ca o fiinţă umană socială. Recuperarea durabilă a fost obţinută în trei cazuri…. Numai un singur pacient şi-a recăpătat funcţionarea creierului aproape normală". Bigg Hazel menţionează că criteriile folosite pentru acest studiu sunt discutabile, pentru că adevărata stare vegetativă permanentă nu oferă diapazon pentru recuperare, cu toate ca supravieţuirea pe termen lung este posibilă.[16]

Există două extreme care sunt cel mai des stabilite când se discută despre viaţă şi moarte. Pe de o parte se află pacienţii incurabili de cancer, care sunt conştienţi şi pot să participe la luarea deciziei cu privire la tratament şi pentru care prioritatea este, probabil, de a realiza calitatea cea mai bună a vieţii pentru timpul care a mai rămas, prin uşurarea durerii sau a simptomelor îngrijorătoare. Pe de altă parte se află pacienţii aflaţi în stare vegetativă persistentă, care nu posedă funcţii cognitive, nu sunt muribunzi, atâta timp cât putem spune că nu suferă dureri, dar asupra cărora tratamentul medical pare să confere puţine beneficii. Între aceste două exemple apar un şir de circumstanţe: pacienţii care suferă de Alzheimer într-un stadiu avansat şi ale căror rude pot sugera că continuarea vieţii în asemenea condiţii nu este ceea ce îşi dorea pacientul, pacienţii care suferă de scleroză progresivă multiplă care se tem să continue să trăiască într-o asemenea stare şi mulţi alţii,[17] sau situaţia pacienţilor în comă (în varianta clasică a comei omul este absolut imobilizat, nu vede nimic, nu aude, nu reacţionează nici la un stimulator[18]), care nu pot să-şi exprime voinţa cu privire la acţiunile ulterioare, nefiind consideraţi pacienţi competenţi. Aceste categorii de pacienţi şi constituie potenţialele victime ale infracţiunii de eutanasie.

O listă exhaustivă a bolilor incurabile lipseşte; din acest considerent, la stabilirea existenţei acesteia se va ţine cont de criteriile formulate mai sus. Este foarte greu a determina conţinutul suferinţelor fizice şi psihice insuportabile, care au un caracter absolut subiectiv, de aceea în aprecierea lor urmează să se ţină cont de părerea bolnavului.

Note:

[1] *A se vedea:* J. Keown. *Euthanasia examined ethical, clinical and legal perspective.* – Cambridge: Cambridge University Press, 1995, p. 97.

[2] http://www.therubins.com/medicare/hospice2.htm

[3] *A se vedea:* Е.О. Маляева. *Уголовно-правовые проблемы медицины.* – Нижний Новгород: Изд-во Нижегородского Госуниверситета, 2004, p. 122.

[4] *A se vedea:* O. Ruth Russell. *Freedom to die. Moral and legal aspects of euthanasia.* – New York: Laurel, 1975, p. 276.

[5] *A se vedea:* Г.Б. Романовский. *Право на жизнь.* – Архангельск: Изд-во Поморского Государственного Университета им. М.В. Ломоносова, 2002, p. 102.

[6] *A se vedea:* Е.О. Маляева. Уголовно-правовые проблемы медицины, p. 123.

[7] *A se vedea:* О.С. Капинус. *Эвтаназия как социально-правовое явление.* – Москва: Буквовед, 2006, p. 64.

[8] *A se vedea:* В.П. Котельников. *От Гипократа до наших дней.* – Москва: Знание, 1987, p. 59.

[9] *A se vedea:* Г.Б. Романовский. *Право на жизнь,* p. 106.

[10] *A se vedea:* A. Barbăneagră. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu.* – Chişinău: Centrul de Drept al Avocaţilor, 2003, p. 114.

[11] *A se vedea:* S. Loan. *Angels of Death. Exploring euthanasia underground.* – New Haven and London: Yale University Press, p. 275.

[12] *A se vedea:* V. Beliş, M. Gangal. *Cadrul juridic şi deontologic al practicii medicale. Responsabilitatea medicală.* - Bucureşti: Viaţa Medicală Românească, 2002, p. 119.

[13] *A se vedea:* H. Biggs. *Euthanasia. Death with digniry and the Law.* - Oxford-Portland-Oregon: Hart Publishing, 2001, p. 39.

[14] *A se vedea:* J. Keown. *Euthanasia examined ethical, clinical and legal perspective,* p. 107.

[15] *A se vedea:* Н.В. Кальченко. *Права человека на жизнь (вопросы теории и практики).* – Волгоград: Академия МВД России, 2003, p. 20.

[16] *A se vedea:* H. Biggs. *Euthanasia. Death with digniry and the Law,* p. 40.

[17] *A se vedea:* J. Keown. *Euthanasia examined ethical, clinical and legal perspective,* p. 98.

[18] *A se vedea:* Е.А. Самойлова, Е.В. Черносвитов. *Кома с точки зрения новейшей юридической психологии. Пролегомены. (Некоторые актуальные аспекты)* // Современное право (Москва), 2006, nr. 5, p. 104.

COORDONAREA ŞI UNIFORMIZAREA DREPTULUI FUNDAMENTAL LA MUNCĂ CONFORM NORMELOR CONSILIULUI EUROPEI

Lilian PLATON,
doctorand

Recenzent: ***Ion GUCEAC,***
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

The creation of the Council of Europe constitutes the materialization of a feverish seeking after the Second World War, which had the aim to lay directory lines to install and maintain durable peace.

According to its statute, the Council of Europe takes actions in otder to realize the European unity by defending and consolidating the pluralist democracies and the human rights, by determining some common solutions of issues the contemporary society is confronted by, and by emphasizing the conscience and values of the European cultural identity.

The Council of Europe remains an international organization of classical type. It can be really considered a kind of „UNO for Europe", taking into consideration the fact that, except the defense problem, any social-political and economic aspect can be approached.

Crearea Consiliului Europei constituie materializarea unor febrile căutări de după cel de al doilea război mondial, care au urmărit să jaloneze liniile directoare pentru instaurarea şi menţinerea unei păci durabile.

Înfiinţat în anul 1949, Consiliul Europei este o organizaţie politică, interguvernamentală ce reuneşte, în prezent, 40 de state, activitatea sa răsfrângându-se, direct sau indirect, asupra a peste 900 milioane de locuitori, cât însumează populaţia acestor ţări.[1]

Potrivit Statutului său, Consiliul Europei acţionează pentru realizarea unităţii europene, prin apărarea şi consolidarea democraţiilor pluraliste şi a drepturilor omului, prin definirea unor soluţii comune în problemele cu care se confruntă societatea contemporană şi prin accentuarea conştiinţei şi valorilor identităţii culturale europene.

Consiliul Europei rămâne o organizaţie internaţională de tip clasic. Poate fi, într-adevăr, considerat un fel de „ONU pentru Europa”, având în vedere faptul că, exceptând problematica de apărare, poate aborda oricare aspect al vieţii social-politice şi economice.[2]

Dar, spre deosebire de ONU, Consiliul Europei asigură o cooperare interstatală complexă, atât la nivel guvernamental, cât şi al parlamentelor şi, respectiv, al colectivităţilor locale şi regionale.

În prezent, uneori se creează impresia că „Europa celor 15” de la Bruxelles pare că ar concura şi nu ar colabora cu „Europa celor 40” de la Strasbourg. În realitate, însă, cele două organizaţii îşi au raţiunile lor de a fi, raţiuni care, în opinia noastră, fundamentează, pentru fiecare în parte, necesitatea unor entităţi distincte. Cu toate că, din punct de vedere geografic şi al statelor membre, cele două organizaţii se suprapun, activitatea lor a fost şi este, în bună măsură, complementară.[3]

Convenţia europeană a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului a fost încheiată în anul 1950 şi a intrat în vigoare la 3 septembrie 1953.[4]

Convenţia a creat două organe independente: Comisia şi Curtea Europeană a Drepturilor Omului, însărcinate să asigure respectarea angajamentelor asumate de către statele membre.

Pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor enunţate de Convenţie, persoanele care consideră că acestea au fost încălcate pot introduce o plângere la Comisie contra statului răspunzător de nerespectarea acestor drepturi şi libenăţi, sub condiţia ca statul respectiv să fi recunoscut competenţa Comisiei de a fi sesizată cu asemenea plângeri. Comisia poate, de asemenea, să fie sesizată cu o plângere de către un stat privind violarea Convenţiei de către un alt stat.

Rolul Comisiei este de a examina aceste plângeri, de a statua asupra admisibilităţii lor, de a stabili faptele şi de a încerca soluţionarea lor pe cale amiabilă. În situaţia în care nu se ajunge la o soluţionare amiabilă,

Comisia întocmeşte un raport privind avizul său cu privire la faptul dacă a avut toc sau nu o violare a prevederilor Convenţiei.

Raportul conţinând opinia asupra alegaţiei de violare a prevederilor Convenţiei este transmis Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei.

Într-un interval de trei luni de la elaborarea raportului la care ne referim, Curtea Europeană a Drepturilor Omului poate fi sesizată (de către Comisie, de un stat ori de un grup de state interesate) cu privire la nerespectarea prevederilor Convenţiei.

Drepturile şi libertăţile ce fac obiectul Convenţiei sunt, în principal, drepturi civile şi politice. În considerarea legăturii indisolubile între drepturile fundamentale, Convenţia proclamă şi obligă statele ce au ratificat-o să respecte şi o serie de drepturi ce privesc munca în ansamblul său, cum sunt dreptul fiecărei persoane de a nu fi constrânsă să presteze o muncă forţată sau obligatorie sau dreptul de a fonda un sindicat.

Relativ la dreptul fiecărei persoane de liberă alegere a muncii pe care voieşte să o presteze, cu obligaţia corelativă de a nu impune o muncă forţată sau obligatorie, observăm că în Convenţia Europeană au fost preluaţi unii termeni din Convenţia Organizaţiei Internaţionale a Muncii nr. 29/1930 asupra muncii forţate, dar cărora li s-a dat o formulare mai puţin exactă, ceea ce a permis, justificat, aprecierea potrivit căreia Comisia Europeană a Drepturilor Omului a reuşit să stabilească o jurisprudenţă mai putin strictă decât cea decurgând din prevederile Convenţiei Organizaţiei Internationale a Muncii.

Dreptul de a înfiinţa un sindicat, prevăzut la art. 11 din Convenţie, este grefat pe libertatea de asociere. În opinia noastră, redactarea este mult prea generală şi priveşte doar dreptul de a înfiinţa un sindicat şi dreptul de afiliere la un sindicat, fără a se referi, în mod expres, şi la dreptul organizaţiilor sindicale de a funcţiona liber. La această redactare, pe care, repetăm, o considerăm deficitară, se adaugă şi faptul că, printr-un paragraf al textului citat, sunt permise derogări de la dreptul de a înfiinţa un sindicat, fie din raţiuni privind opinia publică, fie din raţiuni legate de exercitarea drepturilor în cadrul forţelor armate, al poliţiei sau chiar al administraţiei de stat, aprecieri critice la care subscriem, deoarece acest articol este, practic, cu mult sub nivelul protecţiei asigurate dreptului de asociere şi libertăţilor sindicale prin intermediul Convenţiei OIM nr. 87/1948 asupra libertăţii sindicale şi protecţiei dreptului sindical.[5]

Din punctul de vedere al protecţiei drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, meritul Consiliului Europei rezidă şi în faptul că a promovat o concepţie dinamică, în raport cu evoluţia gândirii contemporane în acest domeniu. Astfel, sfera acestor drepturi a fost lărgită – prin protocoalele adiţionale referitoare la abolirea pedepsei cu moartea; prin proclamarea drepturilor fiecărui cetăţean al unui stat membru al Consiliului Europei care lucrează într-o altă ţară membră de a nu fi expulzat ca urmare a unei simple decizii administrative sau judiciare; prin stabilirea egalităţii soţilor în privinţa exercitării drepturilor părinteşti; prin instituirea dreptului legat de protecţia datelor (altfel spus, a dreptului de a nu fi „batjocorit" printr-o prezenţă excesivă a informatizării) şi alte asemenea drepturi ce se circumscriu prevederilor Convenţiei. În cazul unor neconcordanţe între pactele şi tratatele privitoare la drepturile omului, prioritatea revine reglementărilor internaţionale.[6]

În ceea ce priveşte Republica Moldova, o examinare de ansamblu a dispoziţiilor Convenţiei poate duce la concluzia că acestea se regăsesc în prevederile Constituţiei ţării noastre şi în legislaţia dezvoltătoare.

În concluzie, apreciem că legislaţia naţională, în general, este compatibilă cu dispoziţiile Convenţiei.

Carta socială europeană, elaborată pe parcursul a aproape 10 ani, după multiple consultări cu Organizaţia Internaţională a Muncii, a fost adoptată în anul 1961, intrând însă în vigoare în anul 1965, după ce a fost ratificată de către 5 state membre, aşa cum cereau prevederile art. 35 alin. 2 din Cartă.

În concepţia iniţiatorilor săi, Carta socială europeană reprezintă un corespondent – în domeniul social – al Convenţiei europene a drepturilor omului.

După ratificarea sa în anul 1991 şi de către Finlanda, Luxemburg şi Portugalia, Carta se aplică astăzi în 20 de state membre ale Consiliului Europei. Ea a fost semnată, de asemenea, şi de către Elveţia, Liechtenstein, Polonia şi România.

Carta socială europeană este structurată în cinci părti. Primele două părţi, care constituie, de altfel, substanţa Cartei, definesc 19 drepturi, pe care părţile contractante se obligă să le garanteze: dreptul la muncă, dreptul la condiţii de muncă echitabile, dreptul la securitate şi igiena muncii, dreptul la remuneraţie echitabilă, dreptul sindical, dreptul la negociere colectivă, dreptul copiilor şi adolescenţilor la protecţie, dreptul muncitoarelor la protecţie, dreptul la orieniare profesională, dreptul la pregătire profesională, dreptul la ocrotirea sănătăţii, dreptul la securitate socială, dreptul la asistenţă socială şi medicală, dreptul de a beneficia de serviciile sociale, dreptul persoanelor cu o capacitate fizică sau intelectuală diminuată de a beneficia de formare profesională şi readaptare

profesională şi socială, dreptul familiei la o protecţie socială, juridică şi economică, dreptul mamei şi al copilului la o protecţie socială şi economică, dreptul de a exercita o activitate lucrativă pe teritoriul celorlalte state contractante şi dreptul muncitorilor migranţi şi al familiilor lor la protecţie şi asistenţă socială.

Celelalte părţi ale Cartei au un caracter tehnic, conţinând prevederi de punere a ei în aplicare. Astfel, partea a treia defineşte angajamentele statelor contractante, în timp ce partea a patra este rezervată punerii în aplicare practică a Cartei (rapoarte periodice, crearea unui Comitet de experţi pentru examinarea rapoartelor, participarea Organizaţiei Internaţionale a Muncii etc.), pentru ca ultima parte să statueze derogările ce pot fi admise de la aplicarea Cartei.

La 5 mai 1988 a fost adoptat un Protocol adiţional la Cartă, care garantează realizarea următoarelor patru drepturi fundamentale:

- dreptul la şanse egale şi tratament egal în materie de muncă şi de profesie, fără discriminare bazată pe sex;
- dreptul lucrătorilor la informare şi la consultare în cadrul întreprinderii;
- dreptul lucrătorilor de a lua parte la stabilirea şi îmbunătăţirea condiţiilor de muncă şi a mediului de muncă;
- dreptul persoanelor în vârstă la protecţie socială.

Până în prezent, acest Protocol a fost ratificat de către Suedia şi Finlanda şi a fost semnat de către alte 11 state.[7]

În esenţa sa, Carta socială europeană este un text mixt, întrucât cuprinde o parte declarativă – de principii, care afirmă obiectivele politicii sociale ce trebuie urmărite de statele membre ale Consiliului Europei şi o parte juridică – care antrenează o serie de obligaţii pentru statul care o ratifică.

Din punctul de vedere al tehnicii de ratificare, este de subliniat că părţile contractante sunt legate de Cartă prin actul ratificării, dar fără a fi obligate să accepte toate dispoziţiile ei. Pentru ratificare este suficient, potrivit prevederilor art. 20 din Cartă, ca statul ce ratifică să declare că va urmări prin toate mijloacele utile realizarea drepturilor proclamate în prima parte a Cartei – ce sunt considerate obiective de atins în perspectivă – şi să-şi asume obligaţia aplicării a zece articole considerate esenţiale (dreptul la muncă, dreptul sindical, dreptul la negociere colectivă, dreptul la securitate socială, dreptul la asistenţă socială şi medicală, dreptul familiei la protecţie socială, juridică şi economică, dreptul muncitorilor migranţi şi al familiilor lor la protecţie şi asistenţă socială).[8]

Din examinarea comparativă a convenţiilor Organizaţiei Internaţionale a Muncii şi a Cartei sociale europene se degajă, indubitabil, concluzia că, sub multiple aspecte, Carta reproduce principiile statuate de-a lungul timpului de către Organizaţia Internaţională a Muncii (dreptul la condiţii de muncă echitabile, dreptul sindical, dreptul la negociere colectivă, dreptul la securitate socială etc.). Dar, în anumite cazuri, depăşeşte aceste principii, cum este cazul afirmării dreptului la grevă – ca unul dintre elementele ce compun negocierea colectivă (Carta nu face nici o referire la replica patronală, care este lock-out-ul).

Carta socială europeană a fost apreciată pozitiv, în esenţa sa, fiind considerată o sinteză a dreptului internaţional al muncii, elaborat în cadrul Organizaţiei Internaţionale a Muncii, avându-se în vedere că reuneşte într-un document unic principii generale afirmate disparat într-o multitudine de convenţii ale acestei organizaţii.[9]

Inspârându-se, de asemenea, din practica în materia aplicării convenţiilor Organizaţiei Internaţionale a Muncii, Carta socială europeană a prevăzut şi un mecanism de control al aplicării dispoziţiilor sale, prin obligaţia statelor de a transmite rapoarte periodice, care să fie examinate de către un Comitet de experţi de cea mai înaltă integritate şi de o competenţă recunoscută, precum şi de un Comitet guvernamental, concluziile putând fi aduse, după caz, în discuţia Comitetului de Miniştri sau a Adunării Parlamentare.

În acest deceniu, Consiliul Europei a fost preocupat de relansarea acestui important document internaţional. Se apreciază, astfel, că în materia protecţiei muncitorilor, îndeosebi împotriva muncii obligatorii sau forţate, precum şi în materia nediscriminării în muncă privind femeile, tinerii şi migranţii, Carta a contribuit semnificativ la înregistrarea unor progrese pe plan european. Aceeaşi apreciere nu mai este însă valabilă în materia soluţionării unor probleme mult mai grave cu care se confruntă unele ţări, cum ar fi şomajul şi sărăcia.

În încercarea de a îmbunătăţi eficacitatea dispoziţiilor Cartei, de la 31 octombrie 1991 a fost deschis spre semnare un protocol prin care se aduc amendamente la sistemul de control al aplicării prevederilor Cartei. Acesta clarifică, printre altele, raportul dintre Comitetul de experţi independenţi şi Comitetul guvernamental şi stabileşte un rol nou pentru Adunarea Parlamentară, care nu va mai participa, în perspectivă, la controlul propriu-zis, dar care va discuta, periodic, în şedinţe plenare, modul de aplicare a dispoziţiilor Cartei sociale europene.

Aşadar, în această etapă a fost întărit controlul asupra angajamentelor asumate de statele părţi, atât prin acest protocol, cât si prin Protocolul din 1995 referitor la instituirea unui sistem de reclamaţii colective.

La 3 mai 1996 a fost deschisă spre semnare Carta socială revizuită care regrupează, într-un singur instrument, Carta din 1961, adusă la zi şi amendată. Carta revizuită face parte din marile tratate ale Consiliului Europei în domeniul drepturilor omului şi constituie instrumentul european de referinţă în materie de coeziune socială. Nu întâmplător, Carta revizuită a fost denumită „Carta Socială a Secolului XXI”.[10]

Astfel, legislaţia naţională se află în deplină concordanţă cu prevederile Cartei care se referă la dreptul la muncă (art. 1), dreptul la condiţii de muncă echitabile (art. 2), dreptul la securitate şi igiena muncii (art. 3), dreptul lucrătoarelor la protecţie (art. 8), dreptul la orientare profesională (art. 9), dreptul la protecţia sănătăţii (art. 11), dreptul de a beneficia de servicii sociale (art. 14), dreptul persoanelor deficiente fizic sau mental la pregătirea profesională sau readaptare profesională şi socială (art. 15), dreptul familiei la protecţie socială, juridică şi economică (art. 16), dreptul mamei şi al copilului la o protecţie socială şi economică (art. 17) şi dreptul de a exercita o activitate lucrativă pe teritoriul celorlalte părţi contractante (art. 18).

Suntem însă de părere că unele amendamente trebuie aduse legislaţiei muncii din ţara noastră, pentru ca aceasta să poată acoperi prevederile Cartei referitoare la dreptul la o remuneraţie echitabilă (art. 4), dreptul sindical (art. 5), dreptul la negociere colectivă (art. 6), dreptul copiilor şi adolescenţilor la protecţie (art. 7), dreptul la pregătire profesională (art. 10), dreptul la securitate socială (art. 12), dreptul la asistenţă socială şi medicală (art. 13), dreptul lucrătorilor migranţi şi al familiilor lor la protecţie şi asistenţă (art. 19).

Convenţia europeană de securitate socială a fost elaborată luându-se în calcul diversitatea legislaţiilor europene (spre exemplu, ţările nordice au un sistem de securitate socială bazat pe asistenţa publică, spre deosebire de celelalte state occidentale ce se bazează pe sistemul asigurărilor sociale), cât şi unele instrumente ale Organizaţiei Internaţionale a Muncii, cum ar fi Convenţia nr. 118/1962 asupra egalităţii de tratament în domeniul securităţii sociale.

După cum se poate observa, Republica Moldova nu este încă în măsură să ratifice această Convenţie, fie şi pentru faptul că nu ar putea să menţină drepturile câştigate în străinătate şi să asigure transferul prestaţiilor cu ţările interesate, membre ale Consiliului Europei.

În concepţia Consiliului Europei, Convenţia europeană de securitate socială nu reprezintă decât un element (fără îndoială, esenţial) al ansamblului de reglementări pe care Consiliul intenţionează să le promoveze în timp. Convenţia a fost elaborată în paralel şi în corelare firească cu o altă convenţie în materie, şi anume: Convenţia europeană privind statutul juridic al muncitorului migrant, adoptată în anul 1977.

În consens cu cea mai mare parte a convenţiilor bilaterale sau multilaterale de securitate socială, Convenţia europeană de securitate socială este fondată pe principiul reciprocităţii, dar într-o concepţie mai largă, vizând legislaţiile, ramurile şi regimurile de securitate socială. Reciprocitatea poate fi deci apreciată, judicios, drept o reciprocitate globală, deoarece vizează ansamblul sistemului de securitate socială al statelor contractante, fără a impune o echivalenţă legată de avantajele acordate pentru fiecare risc social.[11]

Acest mod de reglementare este, deci, favorabil muncitorului migrant, care provine, de regulă, din ţări mai puţin dezvoltate, permiţând lui şi membrilor familiei sale, cu unele circumstanţieri, să beneficieze de ansamblul prestaţiilor de securitate socială din ţara de primire.

Dacă ar trebui să se facă o apreciere generală asupra acestui instrument european, s-ar putea afirma, temeinic, că a contribuit la edificarea unei conştiinţe sociale europene, pentru că a favorizat nu numai protecţia muncitorilor migranţi, dar şi o evoluţie de apropiere între legislaţiile de securitate socială la scară europeană.

Republica Moldova nu este însă pregătită – sub aspect legislativ şi al resurselor financiare – să ratifice această Convenţie.

Consiliul Europei a desfăşurat o interesantă şi extrem de utilă activitate de elaborare şi punere în aplicare a unor instrumente internaţionale în domeniul social. Unele dintre acestea, cum sunt Carta socială europeană şi, în general, normele privind securitatea socială, rezolvă, prin ratificarea de către statele membre, o multitudine de probleme pe care le ridică o strânsă cooperare economică, socială şi politică între statele europene.

Abordarea problematicii instrumentelor elaborate de Consiliul Europei – cum apreciem că a rezultat din cele expuse – este dificilă, în condiţiile în care această organizaţie a desfăşurat, pe parcursul a aproape cinci decenii, o amplă activitate de concepţie normativă,

care aspiră să cuprindă aproape toate ramurile ştiinţei dreptului.[12]

O atare influenţă a convenţiilor şi acordurilor la care ne referim se va putea măsura atât prin modificările ce vor fi aduse înaintea ratificării (pentru a se înfăptui concordanţa legislaţiei cu acordul ori convenţia ce urmează a fi ratificată), cât şi după ratificare. Unele instrumente europene nu vor atrage modificarea dreptului intern, altele vor solicita modificări de fond ale acestuia; uneori, este posibil ca ratificarea să aibă drept efect introducerea anumitor norme noi, necunoscute, până în prezent, în legislaţia noastră.

Sub un alt aspect, influenţa instrumentelor Consiliului Europei va fi mai mare sau mai mică, în raport cu obiectul însuşi al convenţiei sau acordului.

După părerea noastră, influenţa va avea, întotdeauna, un sens pozitiv, de îmbunătăţire a legislaţiei naţionale. În acelaşi timp, ea se va resimţi, direct sau indirect, atât asupra conţinutului ei, cât şi asupra tehnicii legislative, prin orientarea generală a politicii social-juridice promovate de Republica Moldova, orientare ce va avea un caracter politic, juridic, moral etc., după cum se va putea manifesta şi interdisciplinar.

Dreptul european, plămădit în structurile şi organismele Consiliului Europei, exclude*, ab initio*, posibilitatea înlocuirii dreptului intern al fiecărui stat membru, ceea ce constituie deosebirea esenţială dintre dreptul european al Consiliului Europei şi dreptul european al Uniunii Europene (dreptul european comunitar). Indiscutabil, instrumentele elaborate de Consiliul Euorpei vor influenţa, în ansamblu, dreptul naţional, practic toate ramurile sale.

Note:

[1] *A se vedea:* A. Popescu. *Considerente generale privind Consiliul Europei şi raporturile sale cu România* // Muncă şi progres social, 1992, nr. 1.

[2] *Ibidem,* p. 29-36.

[3] *A se vedea:* J.L. Burbon. *Le Conseil de l'Europe.* – Paris: Presses Universitaires de Françe, 1994, p. 101.

[4] *Ibidem,* p. 91.

[5] *A se vedea:* N. Valticos. *Droit international du travail.* – Paris: Dalloz,1984, p. 282; Berger. *Jurisprudence de la Cote europeenne des droits de l'homme.* 3-eme edition. – Paris: Sirey, 1991.

[6] *A se vedea:* I. Moroianu Zlătescu, E. Marinache, R. Şerbănescu, I. Oancea. *Principalele instrumente internaţionale privind drepturile omului.* – Bucureşti: RA Monitorul Oficial, 2002, p. 3.

[7] *A se vedea:* N. Purda. *Protecţia drepturilor omului.* – Bucureşti: Lumina LEX, 2001, p. 221.

[8] *A se vedea:* A. Brun, H. Galland. *Droit du travail*. Tome I. – Paris, 1978, p. 85.

[9] *A se vedea:* G. Lyon-Caen. *Droit social europeen.* – Paris: Dalloz, 1969, p. 92-102.

[10] *A se vedea:* M. Bădescu. *Drept constituţional şi instituţii politice.* – Bucureşti: Lumina LEX, 2001, p. 90.

[11] *A se vedea:* V. Zlatescu, I. Zlatescu Moroianu. *Drepturile omului în acţiune.* – Bucureşti: IRDO, 1994, p. 320.

[12] *A se vedea:* V. Luncan, V. Duculescu. *Drepturile omului. Studiu introductiv la Culegerea de documente internaţionale şi acte normative de drept intern.* Partea I şi II. – Bucureşti: Lumina LEX, 1993, p. 325.

OPINIE ASUPRA OPORTUNITĂŢII RECURSULUI ORDINAR

Maria TERTEA,
masterand

Recenzent: ***Sergiu FURDUI,***
doctor în drept, conferenţiar universitar (USM)

SUMMARY

Observing the citizens' rights and interests in some of the fundamental issues of doing justice. The new criminal processual legislation, the necessity of modification caused by political and economic reforms promoted in Republic of Moldova, in the tendency of joining the European Union, have facilitated the formation of judicial progressive system, having as ont of the main goals the protection of the interests and rights of individuals. These rights and interests have the chance of being realized at an adequate level only in a system with multiple degree of jurisdiction, and this fact offers maximum guarantees in excluding errors and help find the best correct solutions. Thus, viewed from the point of view of the sides them, the ways of attack have been also characterized as processual tools to launch a new court.

Respectarea drepturilor şi intereselor cetăţenilor este una dintre problemele fundamentale ale efectuării justiţiei. Noua legislaţie procesual penală, necesitatea modificării căreia a fost cauzată de reformele politice şi economice promovate de Republica Moldova, în tendinţa de aderare la Uniunea Europeană, a facilitat şi formarea unui sistem judecătoresc progresist, unul dintre scopurile de bază fiind protecţia intereselor şi drepturilor persoanei. Aceste drepturi şi interese au şanse de a fi realizate la un nivel adecvat numai într-un sistem cu mai multe grade de jurisdicţie, fapt ce oferă garanţii maxime pentru excluderea erorilor şi pentru găsirea celor mai corecte soluţii. De aceea, privite sub aspectul interesului părţilor care le folosesc, căile de atac au fost caracterizate şi ca instrumente procesuale pentru declanşarea unei noi judecăţi.

Căile de atac sunt o instituţie creată tocmai în scopul lichidării erorilor în sfera de realizare a justiţiei. Ele sunt mijloacele procesuale care permit un nou examen al procesului în care s-a pronunţat una sau chiar mai multe hotărâri judecătoreşti, în vederea desfiinţării, totale sau parţiale, a acestora atunci când sunt greşite, în fapt sau în drept. Ele constituie un mijloc procedural indispensabil pentru garantarea drepturilor individuale împotriva hotărârilor judecătoreşti greşite şi deci periculoase atât pentru cetăţeni, cât şi pentru autoritatea justiţiei.

Recursul reprezintă diferenţiat al doilea sau al treilea grad de jurisdicţie, în funcţie de posibilitatea intentării sau nu a apelului împotriva primei hotărâri atacate[1], adică se indreaptă împotriva hotărârilor judecătoreşti date în ultimul grad de fond, pentru erorile de drept pe care le conţin.

Recursul este o cale ordinară de atac preponderent de anulare parţial devolutivă, destinată de a repara, în principal, erorile de drept comise în instanţele de fond, în hotărârile date. Este o cale de reformare, deoarece, în cazul admiterii sale, hotărârea este desfiinţată total sau parţial. Ca o cale ordinară de atac, recursul poate fi declarat doar pentru a repara erorile de drept (*errores juris*), fiind determinate limitativ.

Hotărârile instanţei de apel pot fi supuse recursului ordinar pentru a repara erorile de drept comise de instanţele de fond şi de apel numai în baza temeiurilor stipulate în art. 427 C. proc. pen. (Secţiunea I) şi hotărârile instanţelor judecătoreşti, pentru care nu este prevăzută calea de atac apelul, pot fi supuse recursului ordinar numai în baza temeiurilor prevăzute de art. 444 C. proc. pen. (Secţiunea II). Alte temeiuri decât cele enumerate expres de legea procesual penală a Republicii Moldova nu există.

„CEDO deseori a ajuns la concluzia că art. 6 nu a fost încălcat, ţinând cont de caracterul echitabil al procedurii, fiind luat în considerare în ansamblul său, în măsura în care o jurisdicţie superioară deja a fost în stare să rectifice erorile comise de un tribunal de nivel inferior".[2]

Art. 6 CEDO nu conţine o prevedere expresă despre instituţia recursului, dar această facultate este prevăzută, în ceea ce ţine de cazurile penale, de articolul 2 al Protocolului 7 la Convenţie. Mai mult, CEDO

a admis în jurisprudenţa sa că, în cazul în care dreptul intern al unui stat prevede posibilitatea declarării unui recurs, această procedură trebuie să asigure garanţiile prevăzute în articolul 6.[3] Modalităţile de aplicare a garanţiilor depind uneori de particularităţile procedurii respective. Conform jurisprudenţei de la Strasbourg, trebuie să fie luată în consideraţie totalitatea procesului care se desfăşoară în ordinea juridică internă, rolul teoriei şi practicii instanţelor de apel şi recurs, precum şi întinderea împuternicirilor lor, modalitatea în care interesele părţilor sunt prezentate şi protejate în realitate în faţa lor.[4] Temeiurile recursului ordinar de asemenea conţin garanţii ale respectării drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, şi anume: nerespectarea publicităţii şedinţei de judecată, nerespectarea dreptului la apărare şi a dreptului de a fi asistat de un interpret, a dreptului la un proces echitabil. Art. 6(3)e prevede că acuzatul are dreptul de a fi asistat gratuit de un interpret, dacă nu vorbeşte limba utilizată la şedinţă.

CEDO a considerat – *în cazul Luedicke, Belkasem versus RFG* – că această dispoziţie interzice în mod absolut de a cere unui apărător să achite cheltuielile unui interpret, deoarece ea nu constituie nici o remitere condiţionată, nici o scutire temporară, nici o suspendare, dar numai o scutire sau exonerare definitivă. Judecătorii de la Strasbourg au considerat că principiul se referă la toate actele procedurii intentate împotriva acuzatului, pe care el trebuie să le înţeleagă pentru a beneficia de un astfel de proces echitabil.

Art. 6 garantează fiecărei persoane dreptul la examinarea cauzei sale în mod public. Audierea publică constituie un element esenţial al dreptului la un proces echitabil. Publicitatea procedurii organelor judecătoreşti protejează justiţiabilii împotriva unei judecăţi secrete, care iese de sub controlul public. Prin transparenţa pe care o acordă administraţiei justiţiei, ea contribuie la realizarea scopului art. 6(1) – procesul echitabil, a cărui garanţie se numără printre principiile oricărei societăţi democratice în sensul Convenţiei.[5]

Încălcarea dreptului de citare prevăzută în temeiul recursului ordinar de asemenea nu este permisă de către art. 6(3)d, unde se indică dreptul acuzatului de a cita martorii apărării în aceleaşi condiţii ca şi martorii acuzării. Principiul general aplicabil în această materie este că acuzatul trebuie să fie autorizat să citeze şi să interogheze orice martor, pe care el îl consideră util cauzei şi să interogheze orice martor convocat sau citat de procuror. Această dispoziţie nu oferă acuzatului un drept absolut de a convoca martori nici nu impune instanţele naţionale să audieze un martor special. Petiţionarului îi revine sarcina de a stabili dacă refuzul de a audia un anumit martor a adus prejudiciu cauzei sale.[6]

După cum am menţionat, multe articole ale Convenţiei europene privind drepturile omului stipulează drepturile procesuale, garanţiile oferite de drepturile naţionale care sunt uneori mai extinse, ceea ce dovedeşte despre introducerea drepturilor omului în sistemele juridice interne. Curtea europeană a drepturilor omului nu este nicidecum o instanţă superioară, în sensul că ar ocupa o poziţie înaltă în raport cu jurisdicţiile interne care ar ocupa o poziţie joasă. CEDO nu trebuie deci să înlocuiască, ci să întărească apărarea drepturilor omului la nivel naţional printr-un sistem de control care reprezintă o reţea de securitate. Tot aici se include şi dreptul la un recurs efectiv împreună cu celelalte garanţii. Numai prin renovarea şi adaptarea legislaţiei sistemului penal la cerinţele societăţii actuale contemporane ne vom apropia de instaurarea justiţiei într-o societate democratică.

Statele aderente la CEDO sunt obligate să asigure în procesul penal respectarea dreptului persoanei la un dosar instituit în mod echitabil, public şi într-un termen rezonabil, acuzatul să fie judecat de către o instanţă judecătorească independentă şi imparţială, instanţa sa fie stabilită prin lege (garanţie indicată deseori prin expresia „judecător natural”), judecarea să fie publică, prezumţia nevinovăţiei să fie respectată până la momentul când vinovăţia sa este legal stabilită, să fie informat în cel mai scurt termen de caracterul şi de cauza acuzaţiei, să dispună de timpul şi de facilităţile necesare pregătirii apărării sale, să întrebe sau să solicite audierea martorilor acuzării şi să obţină citarea şi audierea martorilor apărării în aceleaşi condiţii ca şi martorii acuzării, să fie, dacă e necesar, asistat de către un interpret. Încălcarea acestor garanţii este inclusă în cadrul temeiurilor recursului ordinar, stipulate ca erori de drept, urmate a fi verificate de către instanţa de recurs.

Dreptul la recurs în privinţa oricărei decizii de culpabilitate este afirmat în termeni generali, dreptul trebuie să poată fi exercitat atât în privinţa declaraţiei, cât şi în privinţa sancţiunii aplicate.[7] Însă, s-ar putea admite anumite limitări şi excluderi: exercitarea dreptului, prejudiciile admisibile fiind stabilite prin lege. Există deci posibilitatea unei extensiuni mai mari sau mai mici a recursului şi posibilitatea introducerii unor excepţii pentru drepturi în cazul infracţiunilor minore, al unei persoane judecate în prima instanţă de către o instanţă a celei mai înalte jurisdicţii ori care a fost declarată vinovată şi condamnată ca urmare a unui recurs împotriva achitării sale. Admiterea

unor limitări şi excluderi în disciplina dreptului de recurs şi observaţiile care vor fi apoi luate ne fac să considerăm că chiar dacă Convenţia se referă în mod direct la exigenţa de a asigura decizia echitabilă a cazului concret, de fapt prevederea recursului la o jurisdicţie superioară are un scop ulterior, care nu este enunţat într-un mod explicit, însă Convenţia stabileşte un adevărat catalog al drepturilor fundamentale ale persoanei umane şi subliniază în permanenţă caracterul universal al drepturilor sale.

Consideraţiile precedente ne permit să afirmăm, deşi numai rezumativ şi aproape axiomatic, că, conform Convenţiei europene, ţările aderente sunt chemate să prevadă mijloace de recurs care ar face ca decizia adoptată în procesul penal să fie, pe de o parte, echitabilă, ţinând cont de cazul concret examinat şi, pe de altă parte, în conformitate cu aplicarea legii, decizia trebuie deci să se refere atât la definiţia regulii generale de aplicare, cât şi la aplicarea ei uniformă.

De fapt, în viziunea internaţională se constată câteva preferinţe pentru o organizare axată în jurul a mai multor niveluri de judecată, fiecare cu o calificare specifică, dar care concurează într-un mod sau altul la formarea deciziei finale. Calificarea deosebită a nivelurilor procesului judiciar este totuşi cu mult mai puţin clară în raport cu definiţiile teoretice: este dificil (sau poate că, conform unora, cu totul imposibil) de a deosebi la justa valoare funcţia de justiţie a cazului concret de funcţia de control al interpretării concrete a legii şi aplicării ei uniforme. Diferenţele calificate se pot constata prin predominarea şi nu prin exclusivitatea unei sau altei funcţii.

Efectuând o analiză a procedurii de judecare a recursurilor ordinare de către Curtea Supremă de Justiţie a Republicii Moldova, am stabilit că majoritatea recursurilor depuse de către condamnaţi sunt respinse ca vădit neîntemeiate. Deci, neposedarea de către acuzaţi a cunoştinţelor specializate, neştiinţa de a invoca corect temeiurile în recursul lor, nefiind asistaţi de un avocat, duce la inadmisibilitatea recursului. De aceea, considerăm benefică asistarea condamnatului de către un specialist la procedura întocmirii şi înaintării recursului, deoarece instanţa de recurs examinează doar probleme de drept şi condamnaţii nu posedă cunoştinţe şi nu pot invoca corect problemele de drept în recurs cu argumente juridice, ceea ce necesită anume asistenţă juridică.

Însă, prin Hotărârea Curţii Constituţionale a Republicii Moldova nr. 16 din 19.07.2005, s-a acceptat că mai accesibil ar fi ca condamnaţii să se adreseze direct cu recurs, astfel încât instanţa de recurs să poată da răspuns la toate problemele de drept invocate. Aceeaşi hotărâre relevâ că prin dispoziţiile art. 421 din Codul de procedură penală se ignoră accesul la justiţie şi dreptul la apărare al unor categorii de persoane, menţionate în art. 401 alin. (1) pct. 2-4 din acelaşi Cod, care, în virtutea calificării profesionale, fiind specialişti în drept, nu necesită asistenţă juridică pentru a formula o cerere de recurs. Practica oglindeşte inversul: în recursurile depuse nu sunt corect invocate problemele de drept, ceea ce elucidează necesitatea asistenţei juridice nemijlocită a condamnaţilor la întocmirea şi înaintarea recursurilor. Întru înlăturarea inadmisibilităţii recursurilor depuse de către condamnaţi, eficientizarea procedurii judecării recursurilor şi a procesului penal în întregime, Curtea Supremă de Justiţie a înaintat un proiect de legiferare a art. 421, 433 C. proc. pen. RM, şi anume: readucerea acestor norme la prevederile iniţiale.

Pentru a facilita procesul penal şi procedura judecării recursurilor ordinare, considerăm că ar fi oportună introducerea procedurii scrise a recursului ordinar ce s-ar reduce la următoarele: partea nesatisfăcută de hotărârea instanţei inferioare va înainta, în termenele prevăzute de lege, recursul ordinar ce va fi întocmit fie de procuror, avocat, în interesul condamnatului, cu invocarea temeiurilor art. 427 C. proc. pen. RM. Primind recursul, instanţa de recurs urmează să îl transmită parţii oponente – procurorului sau, după caz, condamnatului şi apărătorului care i-a reprezentat interesele în instanţa de apel. Aceştia, la rândul lor, într-un termen de o lună sau două luni, termen ce urmează a fi stabilit de legiuitor, vor întocmi o referinţă, unde şi-ar expune viziunea asupra temeiurilor şi argumentelor invocate în recurs. După expirarea termenului stabilit pentru referinţă, instanţa de recurs fără citarea părţilor va judeca recursul, fiind obligată să dea răspuns la argumentele din recurs şi din referinţă. Considerăm că forma orală de desfăşurare a procedurii judecării recursului ordinar nu este eficientă, deoarece procesul-verbal nu se întocmeşte, părţile nu pot invoca argumente noi, în recurs nu se administrează probe noi şi în majoritatea cazurilor discursul codamnaţilor se reduce la fraza „susţin recursul înaintat”. Totodată, sunt de menţionat cheltuielele enorme suportate de stat pentru transportarea condamnaţilor, în privinţa cărora sentinţa este deja definitivă, aceştia urmând să execute pedeapsa, pentru participarea procurorului şi a avocatului, care în majoritatea cazurilor este din oficiu.

După cum am menţionat, recurenţii incorect încadrează motivele invocate în recurs, din care cauză s-a mărit considerabil volumul de lucru al Colegiului penal, având loc o dublare a examinării recursurilor.

Acesta e şi motivul din care instanţa de recurs din oficiu se implică în soluţionarea unor probleme care de fapt ar trebui reduse, deoarece astfel judecătorii instanţei ierarhic superioare riscă să se transforme în revizori, apărători ai intereselor condamnaţilor. Un pas spre rezolvarea acestei probleme este, considerăm, adoptarea *Legii cu privire la asistenţa juridică garantată de stat,* nr. 198-XVI din 26.07.2007, în baza căreia avocaţii publici vor acorda asistenţă juridică de urgenţă gratuită, iar, în caz de necesitate, vor consulta, de asemenea gratuit, persoanele cu starea financiară grea. Populaţia rurală va primi asistenţă juridică gratuită prin intermediul parajuriştilor.[8] Acest program va facilita corectitudinea întocmirii şi înaintării recursurilor, ceea ce va contribui la eficientizarea procesului penal, va înlesni desfăşurarea fazei de examinare a recursurilor ordinare şi va consolida apărarea drepturilor omului.

În particular, ceea ce caracterizcază în general Curţile Supreme, este predominanţa funcţiei de control asupra interpretării corecte a legii şi asupra aplicării ei uniforme. Această funcţie include, inevitabil, şi este util să subliniem, promovarea dezvoltării sistemului juridic.

Legea, în interpretarea ei, trebuie să se găsească într-un perfect echilibru de potenţialitate cognitivă în mintea judecătorului, la instanţele de recurs accentul cel mare, cel grav, cel decisiv în această privinţă fiind pus pe formă şi nu pe fond, pe drept şi nu pe fapt, pe legea care se aplică şi nu pe realitatea concretă căreia norma juridică, prin interpretare, i se aplică.[9]

Aprofundarea jurisprudenţială a problemelor abordate, analiza critică făcută de către jurişti, schimbarea situaţiilor de fapt reprezintă acei factori, care justifică situaţiile erorilor de drept, chiar dacă dispoziţiile legii nu se schimbă. Într-un model ideal al justiţiei, de fapt, este de dorit ca stabilitatea jurisprudenţială să nu devină rigiditate iraţională. Normele enunţate trebuie să rămână valabile atâta timp cât există raţionamente fondate pentru a le menţine valide.

Dar după cum s-a menţionat, Curţile Supreme trebuie să reuşească să le interpreteze pentru această reînnoire impusă periodic de schimbare inevitabilă a lucrurilor şi a ideilor.

Normele trebuie să fie primele care sesizează sensul şi anvergura inovaţiilor spre a le expune clar în motivarea sentinţelor lor. Noile norme vor fi înţelese şi împărtăşite, cu atât mai mult cu cât ele se vor referi la subiectele cu perspectivă universală.

Note:

[1] *A se vedea:* M. Iuga. *Căile legale de atac în procesul penal.* – Chişinău, 2000, p. 68.

[2] N. Mole, C. Harby. *Ghid privind punerea în aplicare a art. 6 al CEDO,* Consiliul Europei, 2001.

[3] *A se vedea: Dreptul la un proces echitabil:* Manual privind drepturile omului, nr. 3.

[4] *Monnell şi Morris versus Regatul Unit*, 02.03.1987, par. 56.

[5] *Axen versus RFG*, 08.12.1983, par. 25.

[6] *X versus Elveţia*, 28 D.R.127.

[7] Conseil de l'Europe*: Recommandation nr R (95) 12 du Comite des Ministres aux Etat membres sur la gestion de la justice penale* (adoptee par le Comite des Ministres le 11 septembre 1995).

[8] Legea cu privire la asistenţa juridică garantată de stat, nr. 198 din 26.07.2007 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 157, 160/614.

[9] *A se vedea:* I. Dolea, D. Roman, Iu. Sedleţchii, T. Vizdoagă, V. Rotaru, A. Cerbu, S. Ursu. *Drept procesual penal*. – Chişinău, 2006, p. 744.

CONTROLUL JUDICIAR AL PROCEDURII PREJUDICIARE – GARANŢIE ÎN REALIZAREA PRINCIPIULUI CONTRADICTORIALITĂŢII

Inga ROŞCA,
masterand

Recenzent: ***Igor DOLEA,***
doctor în drept, conferenţiar universitar (USM)

SUMMARY

The court control represents a step towards the fulfillment of the divergence at the detrimental stage and respectively a guarantee in assuring the rights of persons' protection in the criminal procedure. The implementation of the judiciary control institution in the right of the criminal proceeding, without any doubt, would stimulate the improvement of the quality of the criminal prosecution and the outlining, at the proper moment, of the criminal prosecution errors. Through the determination of the defender's right to contest the refusal of the criminal prosecution body regarding the management of additional evidence, including by giving the instruction judge the right to fulfill some procedural actions at the request of the defense, there is a development of the judiciary control institution without the extension of the instruction judge's competence, making sure, at the same time, what is the possibility of the fulfillment of the „weapons equality" principle.

Problema asigurării unor drepturi şi libertăţi ale omului în cadrul desfăşurării procesului penal a fost abordată în mod deosebit la sfârşitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, fiind actuală şi în prezent. O soluţie propusă în acest scop este separarea funcţiilor diferitelor organe de stat în faza urmăririi penale, care, de fapt, devine în acest sens o garanţie. Astfel, I. Tanoviceanu susţine că „separarea autorităţilor însărcinate cu cercetarea şi descoperirea (ofiţerii de poliţie judiciară) de cele însărcinate cu urmărirea (ministerul public) şi cu instrucţiunea (judecătorul de instrucţiune) au ca scop să garanteze libertatea cetăţenilor, evitând nedreapta lor trimitere înaintea justiţiei represive".[1] Motiv din care devine imperioasă implementarea unei noi instituţii, şi anume: a controlului judecătoresc.

În practica ţărilor europene această instituţie nu reprezintă o novaţie. Legislaţia Republicii Moldova asimilează primul element al controlului judecătoresc în faza urmăririi penale prin intermediul alin. (4) art. 25 al Constituţiei din 1994, care vizează aplicarea arestării preventive, menţionându-se dreptul arestatului de a se plânge judecătorului, acesta fiind obligat să se pronunţe prin hotărâre motivată.[2] Codul de procedură penală în vigoare la acel moment a fost adus în concordanţă cu dispoziţiile constituţionale prin adoptarea unei legi de modificare. Actualul Cod de procedură penală al Republicii Moldova cuprinde un capitol separat dedicat controlului judiciar, care, însă, pentru a fi realizat pe deplin, necesită intervenţii din partea legiuitorului.

În literatura de specialitate instituţia controlului judecătoresc se bucură de o largă abordare, neexistând în acest sens o viziune unitară.

Controlul judecătoresc reprezintă un pas spre realizarea principiului contradoctorialităţii la etapa prejudiciară şi, respectiv, o garanţie în asigurarea protecţiei drepturilor persoanei în procesul penal. Implementarea instituţiei controlului juduciar în dreptul procesului penal ar stimula, fără îndoială, creşterea calităţii urmăririi penale şi evidenţierea la momentul oportun a erorilor de urmărire penală.[3]

Doctrina rusă acordă trei modalităţi de protecţie a învinuitului şi a celorlalţi participanţi la procesul penal împotriva acţiunilor abuzive ale organelor de stat:

✓asigurarea drepturilor de către ofiţerul de urmărire penală;

✓ asigurarea drepturilor de către procuror;

✓asigurarea drepturilor de către instanţa de judecată.[4]

Însă, apărarea drepturilor şi intereselor persoanei de către cel care o învinuieşte pare a fi absurdă, chiar şi în cazul când ultimul este obligat să cerceteze circumstanţele cauzei sub toate aspectele, complet şi obiectiv, iar nemijlocit procurorul este învestit atât cu exercitarea (în unele cazuri), conducerea urmăririi

penale, cât şi cu controlul legalităţii acţiunilor procesuale efectuate de către ofiţerul de urmărire penală.

Colaborarea ofiţerului de urmărire penală cu procurorul în efectuarea urmăririi penale în condiţiile unui proces penal mixt nu reprezintă o problemă, pe când procesului penal contradictorial îi este caracteristică separarea totală a funcţiilor acestor organe.[5]

Nu poate fi recunoscut că fiind conform modelului contradictorial al procesului penal nici monopolul procurorului. I.Ia. Foiniţchi susţinea că dreptul de a se adresa unei instanţe este extrem de important pentru fiecare cetăţean. Accesul la instanţa penală trebuie să fie la fel de liber ca şi accesul la instanţa civilă, iar monopolul procuraturii înlăturând acest drept devine cel mai mare pericol în acest sens.[6] Este greu a realiza în acelaşi timp de către aceeaşi persoană funcţia de învinuire şi cea de control al respectării legilor. În scopul examinării imparţiale a problemelor de protecţie a drepturilor şi intereselor legitime ale persoanei în procesul penal, dependente de acţiunile organului de urmărire penală, este instituit controlul judecătoresc prejuduciar.

I.L. Petruhin menţionează că în cazul unei bune instituiri a controlului judiciar, controlul procurorului devine inutil. Nu este binevenit ca aceeaşi funcţie de control să fie exercitată de organe diferite.[7] Cu toate acestea, în literatura de specialitate există opinii că atribuţia de control a procurorului nu trebuie exclusă totalmente, deoarece ea reprezintă o garanţie în plus a respectării principiului legalităţii în cadrul procesului penal.[8] Procurorul şi judecătorul de instrucţie realizează funcţia controlului independent unul de altul, fiecare acţionând în limitele împuternicirilor acordate de lege, susţine doctrina rusească.[9] Însă, separarea funcţiilor la etapa prejudiciară reprezintă o garanţie a realizării „egalităţii armelor".

Controlul judiciar este preferabil oricărei alte forme de control exercitat la etapa prejudiciară, contribuind la realizarea principiului contradictorialităţii. Considerentele în acest sens sunt următoarele:

1) judecătorul nu este responsabil formal nici pentru indicii calitativi, nici pentru cei cantitativi ai urmăririi penale, dar este cointeresat în înlăturarea încălcărilor depistate la această etapă; or, legalitatea reprezintă fundamentul activităţii sale;

2) judecătorul dispune de un statut separat, fiind unicul subiect împuternicit prin dispoziţiile constituţionale cu înfăptuirea justiţiei;

3) nu poate fi ignorat nici specificul procedurii judiciare faţă de oricare altă formă de activitate a organelor de stat, procedura judiciară fiind ghidată de o reglementare legislativă strictă, ceea ce constituie o garanţie.[10]

Se consideră oportună lărgirea, în limite raţionale, a sferei de acţiune a controlului judiciar la etapă prejudiciară. În acest sens, N.A. Kolokolov susţine că realizarea controlului judiciar fără careva limite la faza urmăririi penale nu are un fundament real şi ar putea afecta activitatea organului de urmărire penală.[11] Însă, pentru a evita „transformarea judecătorului în prizonier al propriilor sale hotărâri luate la faza urmăririi penale şi într-un accesoriu al acuzării", este necesar ca în cadrul exercitării atribuţiilor de control acesta să nu decidă asupra întrebărilor care ulterior pot deveni obiect de cercetare în instanţă la faza judecării cauzei.

Codul de procedură penală al Republicii Moldova prevede o serie de împuterniciri de care dispune judecătorul de instrucţie în scopul realizării controlului judiciar.

Plenul Curţii Supreme de Justiţie, prin *Hotărârea cu privire la practica asigurării controlului judecătoresc de către judecătorul de instrucţie în procesul urmării penale,* recunoaşte că controlul judiciar al procedurii de urmărire penală constă în verificarea de către o instanţă independentă şi imparţială, sesizată în modul prevăzut de lege, a acţiunilor organului de urmărire penală şi a organului care efectuează activitate operativă de investigaţie în scopul depistării şi înlăturării încălcărilor dreptului omului încă la faza de urmărire penală şi asigurării respectării drepturilor, libertăţilor şi a intereselor legitime ale participanţilor la proces şi ale altor persoane.[12]

Activitatea judecătorului de instrucţie privitor la controlul judiciar în cadrul urmării penale este îndreptată în patru direcţii:

a) atribuţii legate de examinarea demersurilor procurorului privind autorizarea efectuării acţiunilor procesual penale sau a exercitării activităţii operative de investigaţii;

b) atribuţii proprii organului de urmărire penală;

c) atribuţii legate de aplicarea măsurilor procesuale de constrângere;

d) atribuţii legate de soluţionarea plângerilor împotriva actelor ilegale ale organului de urmărire penală, ale organelor care exercită activitate operativă de investigaţii şi a plângerilor împotriva acţiunilor ilegale ale procurorului [13], dacă persoana nu este de acord cu rezultatul examinării plângerii sale de către procuror ori, după caz, de către procurorul ierarhic superior sau nu a primit răspuns la plângerea sa în termenul prevăzut de lege.[14]

Însă, aceste prevederi normative nu sunt susceptibile să ofere o garanţie în realizarea principiului contradictorialităţii din motiv că favorizat de legiuitor prin accesul la control judiciar este procurorul şi dezavantajat în acest sens este avocatul. Implicarea judecătorului de instrucţie în probaţiunea penală poate avea loc doar la demersul procurorului, în anumite cazuri – la cererea avocatului martorului (alin. (2) art. 110 din Codul de procedură penală).

Acordarea acestui drept în exclusivitate învinuirii aduce atingere principiului „egalităţii armelor". În literatura de specialitate s-a efectuat o cercetare, în urma căreia s-a constat că sunt întâlnite destul de frecvent cazuri de respingere a cererii apărătorului adresate către organul de urmărire penală privind efectuarea anumitor acţiuni procesuale; 67,7% din respondenţi au afirmat acest fapt.[15] Nu poate fi recunoscută ca conformă principiului contradictorialităţii şi egalităţii în drepturi situaţia în care satisfacerea cererii depuse de apărător depinde de „bunăvoinţa" părţii adverse – a acuzatorului,[16] fără a avea posibilitatea de a ataca refuzul acestuia în instanţă.

Prin modificarea şi completarea Codului de procedură penală prin Legea nr. 264-XVI din 28.07.2007 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr. 170-173) alin. (2) art. 298 are următorul conţinut: „Pângerile împotriva acţiunilor şi inacţiunilor organului de urmărire penală şi ale organului care exercită activitate operativă de investigaţii se adresează procurorului care conduce urmărirea penală. În cazul în care plângerea se referă la procurorul care conduce urmărirea penală sau exercită nemijlocit urmărirea penală în cauza respectivă, acesta este obligat să înainteze plângerea depusă, însoţită de explicaţiile lui, în termen de până la 24 de ore, procurorului ierarhic superior"; art. 313 prescrie că judecătorul de instrucţie examinează plângerile împotriva actelor ilegale ale organelor de urmărire penală, ale organelor care exercită activitate operativă de investigaţii şi ale procurorului care nemijlocit exercită urmărirea penală, dacă persoana nu este de acord cu rezultatul examinării plângerii sale de către procuror sau nu a primit răspuns la plângerea sa de la procuror în termenul prevâzut de lege.

Prin urmare, plângerile urmează a fi adresate în prealabil procurorului sau, după caz, procurorului ierarhic superior şi abia apoi judecătorului de instrucţie. Această situaţie juridică agravează şi mai mult situaţia părţii apărării privind posibilitatea de atac al acţiunilor organului de urmărire penală la judecătorul de instrucţie, dat fiind faptul că controlul legalităţii se realizează de acelaşi organ care este tentat de a camufla abaterile comise. Astfel, ajungând în faţa judecătorului de instrucţie aceste abateri nu mai pot fi constatate.

Soluţia optimă care vine să rezolve problemele relevate se conţine în propunerea *de lege ferenda* realizată şi în literatura de specialiatate[17] pentru legislaţia procesual penală privind:

- acordarea dreptului apărătorului de a contesta refuzul organului de urmărire penală ce vizează administrarea probelor suplimentare prin intremediul judecătorului de instrucţie, dacă această cerere apărărtorul a înaintat-o în legătură cu terminarea urmăririi penale şi nu a fost soluţionată de procuror;
- participarea judecătorului de instrucţie la efectuarea unor acţiuni procesuale – procedee probatorii – şi atunci când există o cerere din partea unui apărător;
- în cadrul acţiunilor procesuale efectuate de judecătorul de instrucţie la iniţiativa apărătorului (audierea martorului „perisabil") să participe nemijlocit şi acuzatorul.

Această exigenţă vine să asigure încă o dată realizarea contradictorialităţii la faza urmăririi penale, dat fiind faptul că instituţia investigaţiei apărătorului după modelul anglo-saxon este prematură pentru sistemul procesual penal al Republicii Moldova. Soluţia acceptată de forma şi tipul procesului penal naţional, care constituie o garanţie în realizarea contradictorialităţii la faza urmăririi penale, este dezvoltarea şi amplificarea instituţiei controlului judciar. Realizarea propunerii *de lege ferenda* implică efectuarea unor modificări în legislaţia procesual penală.

Astfel, în art. 67 al Codului de procedură peanlă printre drepturile apărătorului umează a fi menţionată şi posibilitatea acestuia de a ataca la judecătorul de instrucţie refuzul procurorului de a efectua anumite acţiuni procesuale la cererea apărătorului, înaintată procurorului în legătură cu terminarea urmării penale, precum şi posibilitatea de a se adresa direct judecătorului de intrucţie cu propunerea de a efectua unele acţiuni procesuale cu participarea nemijlocită a judecătorului de instrucţie.

Cu propunere de a audia un martor care va fi în imposibilitate de a se prezenta la judecarea cauzei se poate adresa judecătorului de instrucţie doar procurorul, cererea avocatului fiind de multe ori ignorată în acest sens de către procuror, deoarece nu există o normă legală care ar obliga în acest caz la acţiune organul de urmărire penală.

Soluţia capabilă să lichideze acest impediment ar fi completarea art. 109 alin. (3) al Codului de procedură penală în sensul admiterii pentru apărător a dreptului de a solicita audierea acestui martor de către judecătorul de instrucţie.

Prin stabilirea dreptului apărătorului de a contesta refuzul organului de urmărire penală privind administrarea probelor suplimentare, incliusiv prin faptul învestirii judecătorului de instrucţie cu dreptul de a efectua unele acţiuni procesuale la cererea apărării, are loc dezvoltarea instituţiei controlului judiciar fără extinderea competenţei judecătorului de instrucţie, asigurându-se, în acelaşi timp, pe cât este posibil, principiul „egalităţii armelor".[18]

Note:

[1] I. Tanoviceanu, *apud* D. Roman. *Controlul judecătoresc în faza urmăririi penale* // Analele Ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova. Seria „Ştiinţe socioumanistice". – Chişinău: CE USM, 2001, p. 302.

[2] *Ibidem,* p. 306.

[3] *A se vedea:* А.Д. Назаров. *Влияние следственных ошибок на ошибки суда.* – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, p. 204.

[4] *A se vedea:* Г. Резник, М. Славин. *Право на защиту.* – Москва: Московский рабочий, 1976, p. 26.

[5] *A se vedea:* А.И. Макаркин. *Состязательность на предварительном следствии.* – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004 p. 93.

[6] *A se vedea:* И. Фойницкий, *apud* А.И. Макаркин. *Op. cit.,* p. 105.

[7] *A se vedea:* И. Петрухин. *Прокурорский надзор и судебный контроль за следствием* // Российская Юстиция, 1998, nr. 9, p. 12.

[8] *A se vedea:* П. Химичева. *Досудебное производство по уголовным делам: Концепция совершенствования уголовно-процессуальной деятельности.* – Москва: Экзамен, 2003, p. 305-306.

[9] *A se vedea:* Н.А. Колоколов. *Судебный контроль в стадии предварительного расследования.* – Москва: Юнити, 2004, p. 43.

[10] *A se vedea:* П. Химичева. *Op. cit.*, p. 302.

[11] *A se vedea:* Н.А. Колоколов. *Op. cit.,* p. 46.

[12] Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie cu privire la practica asigurării controlului judecătoresc de către judecătorul de instrucţie în procesul penal // Buletinul Curţii Supreme de Justiţie, 2005, nr. 11, p. 3.

[13] *Ibidem*.

[14] Legea privind modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova, nr. 264-XVI din 28.07.2007 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr. 170-173.

[15] *A se vedea:* I. Dolea. *Principiul „egalităţii armelor" şi dreptul apărării de a administra probe în procesul penal* // Analele Ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova. Seria „Ştiinţe socioumanistice", 2004, p. 374.

[16] *A se vedea:* А.А. Леви, М.В. Игнатьева, Е.И. Капица. *Особенности предварительного расследования преступлений, осуществляемого с участием адвоката.* – Москва: Юрлитинформ, 2003, p. 27.

[17] *A se vedea:* I. Dolea. *Op. cit.,* p. 374.

[18] *Ibidem.*

REGLEMENTAREA DIFERENDELOR INTERNAŢIONALE ÎN DOMENIUL MĂRII

Ion TEŞA,
doctor în drept (Academia navală „Mircea cel Bătrân”, România)

SUMMARY

The possibility of maritime disputes, launched either by different interpretation of the existing conventions and treaties, or in the process of utilization of the maritime domain, should not be excluded, they being a reality as old as utilizations themselves.

In practice, thought the UNO member states have the obligations to regulate their disputes peacefully, up till now there does not exist an international document to take into consideration a unitary settlement of this issue.

As we know, international disputes in the maritime field have been settled, besides the cases of use of force, by negotiations, by appealing to settlements of an arbitrary committee or using a solicitor judiciary procedure.

1. Consideraţii introductive. Posibilitatea diferendelor în domeniul maritim, declanşate fie din interpretarea diferită a convenţiilor şi tratatelor existente, fie în procesul utilizărilor spaţiului marin, nu trebuie exclusă, ele fiind o realitate tot atât de veche ca şi utilizările înseşi. Ceea ce este realmente important este reglementarea acestor diferende prin folosirea mijloacelor paşnice de reglementare şi eventual într-un cadru organizat. În acest sens, spaţiul marin nu scapă regulilor consacrate de normele şi principiile dreptului internaţional general. Problema prezintă un grad înalt de actualitate, dat fiind că, pe de o parte, s-au amplificat utilizările spaţiului marin, beneficiarii acestor utilizări, iar, pe de altă parte, interesul cooperării internaţionale, al asigurării păcii şi securităţii mondiale reclamă aplanarea eventualelor conflicte şi diferende prin utilizarea gamei largi de mijloace paşnice. În practică, deşi statele membre ale ONU au obligaţia de a-şi reglementa prin mijloace paşnice diferendele dintre ele[1], totuşi nu există până în prezent un document internaţional care să aibă în vedere reglementarea unitară a acestei probleme.

După cum ştim, diferendele internaţionale în domeniul mării s-au reglementat, în afara cazurilor de folosire a forţei, prin negocieri, apelarea la soluţiile unei comisii arbitrale sau prin folosirea procedurii judiciare contencioase.[2]

Golul existent în stabilirea unui sistem-tip de reglementare a diferendelor în domeniul maritim a fost resimţit în cadrul lucrărilor celei de a III-a Conferinţe de codificare, care, pe lângă alte probleme cu un grad ridicat de dificultate, şi-a asumat şi această sarcină de a realiza un complex de prevederi reprezentând o parte distinctă în Convenţia generală unitară asupra dreptului mării. În ceea ce priveşte dreptul mării, dificultăţile survin nu numai din faptul că au apărut concepte noi, ca, de exemplu, conceptul de patrimoniu comun al umanităţii şi conceptul de mediu, ambele depăşind sfera noţiunilor tradiţionale de naţiune şi teritoriu. Aceste concepte noi cer crearea unei anumite gestiuni internaţionale şi, mai ales, proceduri internaţionale de reglementare a diferendelor. Toate statele, indiferent de nivelul lor de dezvoltare, au un interes de a crea asemenea proceduri. Cu toate părerile contradictorii care încă subzistă, în actualul stadiu de codificare, în ceea ce priveşte conţinutul normelor referitoare la reglementarea diferendelor trebuie conciliate interesele statelor riverane, cele ale altor utilizări ale mării şi cele ale comunităţii internaţionale în întregul ei. Altfes spus, reglementarea diferendelor în domeniul mării, dacă este abordată ca problemă de codificare, nu poate să nu impună luarea în consideraţie a tuturor aspectelor tradiţionale şi noi ale reglementării juridice în domeniul mării pendinte în diferite zone ale mării.

Prin ce se caracterizează reglementarea diferendelor din domeniul mării în evoluţia lor istorică? În primul rând, prin utilizarea cu precădere a forţei în reglementarea lor, întrucât folosirea forţei era ilicită

în dreptul internaţional al mării; în al doilea rând, metodele de reglementare paşnică folosite mai rar erau cel mai adesea de natură arbitrală, recurgându-se la arbitrajul unor persoane politice influente ale epocii, numai în perioada modernă întâlnind soluţionarea prin curţi internaţionale. În evoluţia sa, dreptul internaţional a promovat şi reglementarea paşnică a diferendelor, atât indirect, cât şi direct. Combătând războiul ca mijloc de reglementare a diferendelor, în fapt dreptul internaţional sprijinea recurgerea la mijloacele paşnice de soluţionare. Numeroase convenţii internaţionale încheiate în sec. XIX şi începutul sec. XX au inserat clauze care fac trimitere la rezolvarea paşnică a diferendelor internaţionale[3], concomitent cu afirmarea tot mai pregnantă a unora dintre principiile fundamentale ale dreptului internaţional: respectarea suveranităţii, egalitatea în drepturi, neintervenţia etc.

Odată cu adoptarea Pactului Ligii Naţiunilor a luat fiinţă un nou mijloc de reglementare paşnică a diferendelor – **justiţia internaţională**. Curtea Permanentă de Justiţie Internaţională (CPJI), înfiinţată ca un organ auxiliar al Ligii Naţiunilor, a soluţionat în perioada interbelică unele diferende de natură maritimă.[4] În perioada de după al doilea război mondial se elaborează primele convenţii internaţionale în domeniul mării şi care se referă în mod expres la reglementarea diferendelor pe cale paşnică: Convenţia asupra pescuitului şi conservării resurselor biologice ale mării libere, Geneva, 29.IV.1958 (art. 9-12) şi Protocolul de semnare facultativă privitor la reglementarea obligatorie a diferendelor, Geneva, 29.IV.1958.[5]

În perioada la care ne referim, diferendele de natură maritimă au fost soluţionate pe cale preponderent contencioasă, dar s-a folosit şi negocierea. Astfel, diferendul între Argentina şi Uruguay privind delimitarea spaţiilor naţionale maritime în estuarul La Plata s-a soluţionat pe bază de conciliere, finalizată ulterior printr-un acord internaţional.[6]

Procedura arbitrală de reglementare a diferendelor în domeniul mării a fost folosită recent (mai 1977), soluţionându-se diferendul între Chile şi Argentina în legătură cu strâmtoarea Beagle prin arbitrajul reginei Marii Britanii, Elisabeta a II-a.[7]

Curtea Internaţională de Justiţie a fost sesizată până în prezent cu soluţionarea câtorva diferende de dreptul mării, în care această instanţă internaţională a făcut aplicarea dreptului internaţional general şi special în materie a unor convenţii internaţionale multilaterale, cum sunt cele de la Geneva din 1958.[8]

Necesităţile relaţiilor internaţionale, precum şi imperfecţiunile constatate în procesul aplicării convenţiilor de la Geneva, au constituit tot atâtea posibilităţi de producere a diferendelor între state în domeniul mării. Domeniul mării trecând prin transformări majore care ating bazele sale tradiţionale, actele unilaterale ale statelor de lărgire până la 200 mile a limitelor apelor teritoriale, apariţia conceptelor de zonă economică exclusivă şi patrimoniu comun al umanităţii, a devenit o necesitate redimensionarea, readoptarea şi elaborarea de noi norme ale dreptului mării, pe de o parte, iar, pe de altă parte, interacţiunea de utilizări şi interese cere, astfel, o cooperare intensă a statelor în domeniul maritim, cooperare care să excludă proliferarea diferendelor, iar în cazul apariţiei lor – o reglementare prin mijloace paşnice.

Concomitent, special ONU asupra dreptului mării a abordat problema reglementării diferendelor în domeniul mării, mai ales în legătură cu explorarea şi exploatarea Zonei internaţionale, a resurselor sale, astfel cum se sublinia în pgr. 15 al Rezoluţiei 2749 (XXV) a Adunării Generale a ONU din 17.XII.1970. Potrivit acestei Rezoluţii, părţile la oricare diferend în legătură cu activităţile desfăşurate în zonă şi asupra acestor resurse vor reglementa diferendul în cauză prin mijloacele menţionate la art. 33 din Carta ONU şi prin procedurile de reglementare a diferendelor care ar putea fi convenite în regimul internaţional ce urmează să se stabilească.

În realizarea scopului arătat, Comitetul a fost sesizat cu unele documente de lucru emanând fie de la Secretariatul ONU, fie de la diferite delegaţii, în care se promova, după caz, pentru soluţionarea unui diferend, soluţiile: negocierea, arbitrajul sau recurgerea la o instanţă internaţională ce ar urma să fie nou-creată – Tribunalul dreptului mării.[9]

3. A treia Conferinţă a ONU asupra dreptului mării şi problema creării unui sistem de reglementare a diferendelor. Dezbaterile ce au avut loc în cele trei Comisii ale Conferinţei au învederat ca primă necesitate de a se aborda problema creării unui sistem unitar de reglementare a diferendelor, având în vedere nu numai diferendele izvorâte din desfăşurarea activităţilor în Zona internaţională, dar şi în legătură cu interpretarea şi aplicarea întregii viitoare Convenţii asupra dreptului mării. Cu alte cuvinte, se au în vedere diferendele ce ar putea interveni în aplicarea normelor convenţionale consacrând regimul juridic al mării libere, al platoului continental, al zonei economice, al strâmtorilor utilizate pentru navigaţia internaţională, în acelaşi rând diferendele ce ar putea apărea în cadrul cercetărilor ştiinţifice marine, transferului de tehnologie şi protecţiei mediului marin împotriva poluării. De asemenea, este de subliniat faptul că, datorită ansamblului problemelor ce s-ar reglementa în Convenţia generală asupra dreptului mării, reglementarea diferendelor ca problemă codificată nu ar mai putea avea forma unui protocol facultativ,

anexat, aşa cum s-a întâmplat la Geneva în 1958[10], această formulă fiind cu totul insuficientă.

Pentru a facilita negocierile în redactarea textului de reglementare a diferendelor s-au elaborat mai multe texte de negocieri, forma lor finală ca parte a IV-a a viitoarei Convenţii fiind în stadiu de negociere.[11] Negocierile din ultima perioadă au învederat, printre altele, necesitatea de a se menţine o procedură aparte pentru categoria diferendelor izvorâte din activităţile de prospectare, explorare şi exploatare în Zona internaţională, de a se avea în vedere un just echilibru în reglementarea jurisdicţiei obligatorii şi a celei facultative. Pe de altă parte, au fost formulate două propuneri vizând perioada de după adoptarea Convenţiei cu efecte legate de problema pe care o discutăm: să se prevadă obligaţia statelor de a se informa reciproc asupra măsurilor ce le iau în aplicarea Convenţiei, măsuri susceptibile de a prejudicia sau interesa statele terţe şi o a doua propunere constând în crearea unui cadru regulamentar care să ofere posibilitatea convocării de întruniri periodice pentru a se analiza stadiul aplicării Convenţiei. Ambele propuneri urmăreau să favorizeze în timp eliminarea unor surse posibile de diferende între statele semnatare ale viitoarei Convenţii. Până în prezent, dezbaterile au mai învederat faptul că soluţionarea obligatorie a diferendelor, pe bază de strictă legalitate, este de asemenea în interesul ţărilor în curs de dezvoltare. Acest sistem le va proteja drepturile recunoscute şi acordate în Convenţie şi le va pune la adăpost de presiunile extrajuridice – politice şi economice din partea ţărilor mai mari şi mai puternice.[12]

4. Principiile reglementării diferendelor în domeniul mării. În afara principiului general al reglementării oricărui diferend **numai** prin mijloace paşnice în materie, există următoarele principii care se degajă din practica statelor, jurisprudenţă, doctrină şi din RSNT (Partea a IV-a):

1) Părţile la un diferend au dreptul de a conveni în orice moment să soluţioneze diferendul dintre ele prin orice mijloc paşnic la alegerea lor (RSNT, Partea IV-a, art. 2).

2) Obligaţia părţilor de a proceda fără întârziere la un schimb de vederi în scopul soluţionării diferendului (RSNT, art. 3).

3) Concilierea constituie pentru părţile în diferend o etapă preliminară înaintea folosirii unei căi de reglementare judiciară sau arbitrală.[13]

4) Dreptul de alegere a procedurii de soluţionare pe care îl au părţile angajate în diferend (principiu asemănător cu cel enunţat la pct. 1). Potrivit art. 9 RSNT, Partea a IV-a, în momentul în care s-ar ratifica Convenţia asupra dreptului mării, sau ulterior acestui moment, o parte contractantă are libertatea de a alege una sau mai multe din următoarele proceduri de reglementare: a) Tribunalul dreptului mării; b) CIJ; c) arbitrajul; d) procedura specială de arbitraj pentru una sau mai multe categorii de diferende specificate.[14] Pentru o mai bună cunoaştere a opţiunilor pe care părţile contractante le fac în legătură cu procedurile de soluţionare a diferendelor, se prevede sistemul informării generalizate prin intermediul Secretarului General al ONU, căruia îi sunt depuse de părţi declaraţiile.

5) Obligativitatea aplicării procedurii alese pentru soluţionarea diferendului.

6) Procedurile de reglementare prevăzute de un acord general, regional sau special sau de oricare alt instrument internaţional, legând părţile angajate în conflict, se aplică în mod obligatoriu părţilor în cauză înaintea procedurilor prevăzute de Convenţia asupra dreptului mării (art. 4).

Din cele expuse putem concluziona că în propunerile de reglementare a soluţionării diferendelor în domeniul mării s-a ţinut seama de rolul unic al voinţei statelor ca singur fundament al competenţei instanţelor judiciare cu caracter internaţional, poziţie care promovează principiul suveranităţii şi egalităţii suverane a statelor.

5. Tipuri de diferende; competenţă. Reglementarea soluţionării diferendelor în domeniul mării, care se propune a fi adoptată de către cea de a III-a Conferinţă a ONU asupra dreptului mării, are în vedere următoarele tipuri de diferende: a) categoria diferendelor care pot rezulta din interpretarea şi aplicarea prevederilor viitoarei Convenţii; b) categoria diferendelor care rezultă din prospectarea, explorarea şi exploatarea resurselor Zonei internaţionale.

În prima categorie intră, printre altele, acele diferende care opun statul riveran statelor terţe, în legătură cu activităţile din zonele de suveranitate sau jurisdicţie ale acestuia (zona economică, strâmtori etc.). De altfel, în spaţiile maritime amintite se exercită duble competenţe care coexistă unele cu altele, competenţe care diferă de la un tip de utilizare la altul. Astfel cum ne apare regimul juridic al viitoarei zone economice exclusive, aceasta nu exclude posibilitatea apariţiei unor diferende între statul riveran şi statele terţe care au acces în zonă, în legătură cu utilizarea acesteia. Întrebarea care se pune este dacă acest tip de diferend se soluţionează potrivit procedurii internaţionale sau el este de competenţa jurisdicţiei interne a statului riveran, posesor al zonei economice în cauză? Problema a suscitat vii discuţii în cadrul celei de a treia Conferinţe a ONU asupra dreptului mării. S-au confruntat două opinii, după cum urmează: jurisdicţia naţională se aplică diferendelor născute din exercitarea competenţei statului riveran asupra zonei economice; după o altă părere, numai o procedură

internaţională poate soluţiona conflictul de interese dintre cele două categorii de state care utilizează zona economică.[15] Totodată, în cadrul lucrărilor acestei Conferinţe de codificare s-a observat că sub eticheta respectării drepturilor statelor terţe în zona economică, a căror realizare urmează a fi subordonată procedurii internaţionale, în caz de diferend, se avea în vedere, în final, o restrângere a atribuţiilor statului riveran în zona economică, mergând până la golirea de conţinutul suveran naţional a regimului acestei zone.[16]

Faţă de cele de mai sus, de toate aspectele care pot fi luate în cauză, s-a recunoscut până în prezent la cea de a treia Conferinţă a ONU asupra dreptului mării că diferendele decurgând din exercitarea de către statul riveran a drepturilor sale suverane, a drepturilor exclusive sau a jurisdicţiei exclusive, care vor fi recunoscute de Convenţia internaţională, să nu fie supuse procedurilor de reglementare internaţionale decât în câteva cazuri precis delimitate: a) când statul riveran a violat dispoziţiile Convenţiei referitoare la libertatea de navigaţie sau survol sau libertatea de instalare a cablurilor şi conductelor submarine, sau a altor dispoziţii privitoare la utilizările licite din punct de vedere internaţional, în raport cu navigaţia sau comunicaţiile; b) când se dovedeşte că în exercitarea libertăţilor menţionate un stat a acţionat împotriva dispoziţiilor Convenţiei sau legilor şi reglementărilor adoptate de către statul riveran în conformitate cu Convenţia şi alte norme ale dreptului internaţional; c) când este stabilit că un stat riveran a acţionat împotriva normelor sau criteriilor internaţionale determinate reglementând protecţia mediului marin sau desfăşurarea cercetării ştiinţifice marine care sunt aplicabile statului de coastă şi care au fost elaborate fie de Convenţie, fie de către o autoritate internaţională competentă şi care acţionează în conformitate cu convenţia internaţională; d) când este stabilit că un stat riveran nu a satisfăcut în mod manifest condiţiile determinate de prevederile Convenţiei viitoare în ceea ce priveşte exercitarea drepturilor sale sau îndeplinirea obligaţiilor sale în materia resurselor biologice, dar numai cu condiţia ca drepturile suverane ale statului riveran asupra acestor resurse, însăşi esenţa de a fi a zonei comerciale, să nu fie puse în nici un caz în discuţie.[17]

Nu se exclude, pe de altă parte, posibilitatea ca diferendele ce aparţin jurisdicţiei naţionale a statului riveran să poată fi supuse spre soluţionare procedurii internaţionale cu consimţământul expres al statului riveran interesat.[18]

Ceea ce trebuie reţinut în legătură cu această problemă, respectiv această categorie de diferende, este faptul că statul riveran al zonei economice exclusive nu este un arbitru absolut al modului de reglementare a acestor diferende. El este obligat să aplice principiul reglementării paşnice a diferendelor, iar în ceea ce priveşte asigurarea respectării libertăţilor mării libere recunoscute în spaţiul marin al zonei economice, procedurile speciale de reglementare a diferendelor, proceduri internaţionale, sunt aplicate tocmai pentru că ele urmăresc asigurarea unei obligaţii internaţionale a statului riveran şi a unor moduri tradiţionale de utilizare a spaţiului marin: navigaţia şi comunicaţiile.

Există o categorie specială de diferende pentru care se prevede posibilitatea ca părţile contractante în momentul în care ar ratifica Convenţia să le excludă de la procedura de reglementare a diferendelor sau de la unele din ele. Aceste diferende sunt următoarele: a) diferendele referitoare la delimitarea zonelor maritime între statele adiacente sau care sunt situate faţă în faţă sau cele care aduc în discuţie apartenenţa băilor sau a unor titluri istorice, cu condiţia ca statul care a făcut o asemenea declaraţie, de refuzare a uneia sau a mai multor proceduri de reglementare, indică în notificare o procedură regională sau o altă procedură de recurgere la o terţă parte, antrenând o decizie cu forţă obligatorie pe care el o acceptă pentru soluţionarea acestor diferende; b) diferendele referitoare la activităţile militare, inclusiv cele în legătura cu navele şi aeronavele de stat, afectate unui serviciu necomercial, cu precizarea că actele de executare silită efectuate în aplicarea viitoarei Convenţii să nu fie considerate ca activităţi militare; c) diferendele în legătură cu care Consiliul de Securitate al ONU în exercitarea funcţiilor care îi sunt conferite de către Carta ONU constată că procedurile prevăzute de Convenţie ar aduce atingere exercitării acelor funcţiuni într-un caz particular.[19]

6. Părţile la procedura soluţionării diferendelor. Accesul la procedurile internaţionale de soluţionare a diferendelor ca principiu este recunoscut numai statelor părţi la Convenţie şi altor state care urmează să facă declaraţiile de alegere a procedurii în conformitate cu art. 9 RSNT, Partea a IV-a. S-a invocat necesitatea de a se aproba ca, pentru anumite categorii de diferende, să poată fi prezente ca părţi în procedura internaţională, în faţa tribunalului dreptului mării, la CIJ sau un tribunal arbitral, în afară de state şi organizaţiile internaţionale, persoanele juridice şi fizice.

Foarte multe opinii sunt contrare participării organizaţiilor internaţionale la procedura internaţională de soluţionare a diferendelor.[20] Se consideră, însă, că Autoritatea internaţională trebuie să aibă dreptul de a fi parte procedurală în soluţionarea diferendelor, când acestea se referă la problemele prospectării, explorării şi exploatării resurselor zonei, reglementările elaborate de diferite organe ale acesteia sau la realizarea permiselor de explorare şi exploatare.

În general, persoanele fizice nu sunt admise potrivit doctrinei socialiste de drept internaţional

ca părţi într-un litigiu internaţional. Însă, activitatea în perimetrele de explorare şi exploatare se desfăşoară şi de persoanele fizice şi juridice, în măsura în care ar fi titulare de permise sau vor exercita activităţi cu aprobarea statului naţional căruia i s-au repartizat de Autoritate perimetrul sau perimetrele în cauză, eventual prin intermediul său. Astfel, la un eventual litigiu, statul de naţionalitate va fi automat parte, alături de persoana fizică sau juridică implicată.

Textele de negocieri actuale lasă problema deschisă, întrucât nu sunt unitare. RSNT, Partea I, în articolele referitoare la competenţa tribunalului mării, ca organ al Autorităţii internaţionale este mai explicit, recunoscând acestuia dreptul de a soluţiona: a) diferendele între state, rezultate din interpretarea sau aplicarea părţii respective din Convenţie ce tratează despre activităţile din zonă; b) orice diferend intervenit între statele părţi la Convenţie sau între statele în cauză şi un naţional al unui alt stat, între naţionalii diferitelor state părţi sau între un stat parte sau un naţional al unui stat parte şi Autoritatea sau întreprinderea internaţională a zonei referitor la: încheierea unui contract, interpretarea sau aplicarea sa sau în legătură cu orice activitate desfăşurată în Zonă.[21] Completând aceste prevederi citate cu cele conţinute de art. 35 din aceeaşi parte a Textului de negocieri, vom constata menţiunea că în cazul unui diferend survenit între un stat parte şi o persoană fizică sau juridică având naţionalitatea unui alt stat parte, ultimul trebuie să intervină (ca intervenient) în proces.

De altfel, în mai multe dispoziţii referitoare la soluţionarea diferendelor survenite în legătură cu prevederile reglementând regimul Zonei internaţionale, atribuţiile şi structura organelor Autorităţii, precum şi în legătură cu modul de desfăşurare a activităţilor de explorare-exploatare din zonă, se recunoaşte persoanelor fizice având naţionalitatea unui stat parte la Convenţie ca, în aceleaşi condiţii cu statele, să poată depune o plângere înaintea tribunalului, referitoare la o decizie implicând această persoană sau, în cazul unei persoane desfăşurând activitate în zonă sau dorind să încheie un contract privitor la asemenea activităţi, privitoare la o decizie care, chiar dacă priveşte în forma sa o altă persoană, o interesează în mod direct. În asemenea cazuri statul de naţionalitate ar urma să fie avizat, dându-i-se posibilitatea de a participa la deliberări.[22]

Neîndeplinirea sau îndeplinirea incorectă a funcţiunilor lor de către Secretarul General al Autorităţii şi personalul acesteia[23], considerate ca o culpă gravă, disciplinară, angajând şi responsabilitatea personală a celor vinovaţi pentru daunele cauzate, dă dreptul statelor părţi, oricărei persoane fizice sau juridice patronate de un stat parte să sesizeze tribunalul despre infracţiunea comisă.

Numeroase delegaţii, printre care unele socialiste, s-au opus participării persoanelor fizice sau juridice la soluţionarea diferendelor.[24] Alte delegaţii au admis această prezenţă, dar numai în litigii referitoare la activităţile Zonei internaţionale în legătură cu încheierea, executarea şi interpretarea contractelor sau privitoare la actele elaborate şi adoptate de Autoritate şi organele sale.[25]

Considerăm că, în ceea ce priveşte diferendele din Zona internaţională în care pot fi implicate statele părţi, persoanele juridice şi fizice, în măsura în care participă direct la activitatea de prospectare, explorare şi exploatare a resurselor Zonei, de asemenea, Autoritatea, organele sale, întreprinderea, este greu să nu se recunoască accesul la procedurile de soluţionare tuturor celor ce pot fi implicaţi în diferend. Dar, statul de naţionalitate va trebui să aibă asigurată posibilitatea, sau chiar obligaţia de a participa întotdeauna la procedură, cel puţin ca parte intervenientă, dacă nu ca parte reprezentantă. Această poziţie a statului de naţionalitate ar permite acestuia de a-şi proteja interesele şi de a asigura şi pe această cale respectarea prevederilor legislaţiei sale în materie şi care reglementează relaţiile dintre el şi persoanele juridice şi fizice care îl reprezintă sau pot să-l reprezinte adeseori în desfăşurarea activităţilor din Zona internaţională.

Ceea ce ni se pare că lipseşte din reglementările citate, lipsă care ar putea avea efecte negative în soluţionarea echitabilă a diferendelor, sunt unele condiţii de desfăşurare a activităţii societăţilor transnaţionale în Zona internaţională în spiritul limitativ şi de control internaţional al acestora, astfel cum actualmente se propune în mai multe documente internaţionale urmând realizarea noii ordini economice şi politice internaţionale.

În categoria diferendelor rezultând din interpretarea şi aplicarea viitoarei Convenţii asupra dreptului mării, părţile la procedura de soluţionare nu pot fi, considerăm, decât statele, întrucât numai acestora li se recunoaşte calitatea de părţi la Convenţie. În diferendele de competenţa camerelor speciale ale Tribunalului mării, eventualele persoane juridice implicate urmează a fi reprezentate numai de statele de naţionalitate, respectiv de statele care le asigură în mod efectiv controlul.

7. Procedurile de soluţionare a diferendelor în domeniul mării. Din cele enunţate la art. 9 RSNT, Partea II, ne referim numai la acele proceduri care reprezintă o noutate în materie, proceduri care vor constitui un cadru original de soluţionare a diferendelor maritime.

7.1. Tribunalul dreptului mării.[26] Deşi textele de negocieri existente (Partea I şi Partea II ale RSNT) conţin contraziceri şi contradicţii în reglementarea problemei, se pot degaja în faza actuală următoarele

elemente: Tribunalul dreptului mării ar urma să aibă o Cameră pentru reglementarea diferendelor referitoare la fundul mărilor dincolo de limitele jurisdicţiei naţionale, pentru categoria de diferende privitoare la interpretarea şi aplicarea primei părţi a Convenţiei sau a oricărei reguli sau regulament promulgat în aplicarea dispoziţiilor acestei părţi, sau în legătură cu orice contract, acord sau aranjament privitor la activităţile din zonele internaţionale. Un număr de patru camere speciale urmează a fi constituite de Tribunal pentru a cunoaşte diferendele referitoare la interpretarea sau aplicarea prevederilor Convenţiei în ceea ce priveşte: 1) pescuitul; 2) protecţia şi conservarea mediului marin; 3) cercetarea ştiinţifică marină; 4) navigaţia. Prin construirea camerelor speciale se urmăreşte să se asigure justiţiei aplicate de tribunalul dreptului mării o mai mare competenţă şi jurisprudenţei acestuia, un grad mai ridicat de coeziune şi precizie.

Un alt aspect ce vrem să-l relevăm este relaţia dintre Tribunalul dreptului mării şi Autoritatea internaţională. Această relaţie poate fi privită sub trei aspecte: 1) în primul rând, o relaţie de organizare, întrucât el poate fi fie organ al Autorităţii internaţionale, fie un organ independent; 2) o relaţie privitoare la competenţă, în sensul că Tribunalul poate să se pronunţe asupra legalităţii măsurilor luate de orice organ al Consiliului sau Adunării Autorităţii internaţionale şi care ar putea să violeze prevederile Convenţiei (art. 36 RSNT, Partea I). Totodată, Tribunalul se poate pronunţa asupra modului în care îşi îndeplinesc funcţiunile lor Secretarul General şi personalul Autorităţii în calitatea lor de funcţionari internaţionali (art. 44 RSNT, Partea I); 3) o relaţie de colaborare-consultare cu Autoritatea internaţională şi organele Consiliului. În acest sens, Tribunalul sau Camerele speciale pot, în materie contencioasă, fie la cererea uneia din părţi, fie din proprie iniţiativă, după consultarea părţilor, iar în materie consultativă – la iniţiativa Tribunalului, să solicite oricărui organ al Consiliului un aviz privitor la probleme ce ţin de competenţa sa.

7.2. Procedurile speciale de arbitraj preconizate a se înfiinţa în cadrul RSNT, Partea IV, sunt consacrate soluţionării diferendelor referitoare la interpretarea sau aplicarea articolelor Convenţiei privitoare la pescării, protecţia şi conservarea mediului marin, cercetările ştiinţifice marine sau navigaţie (art. 1, Anexa IV). Cu alte cuvinte, statelor părţi şi altor entităţi angajate în diferend li se dă posibilitatea să aleagă în cadrul procedurii fie serviciile Camerelor speciale ale Tribunalului, fie procedura specială de arbitraj pentru aceeaşi categorie sau aceleaşi categorii de diferende. Mai menţionăm că un rol important în procesul arbitral, potrivit procedurii speciale, ar urma să-l aibă, astfel cum se degajă din textele de negocieri, experţii selecţionaţi în funcţie de cele patru domenii amintite mai sus. Selecţionarea acestor experţi se realizează în mod diferenţiat, în funcţie de specialitatea lor, de către organizaţii internaţionale specializate: în materie de pescuit – de PAO; în materie de protecţie şi conservarea mediului – de PNUE; în materie de cercetare ştiinţifică marină – de COI, organ al UNESCO, iar în materie de navigaţie – de către IMCO.

8. Soluţionarea diferendului. Avem in vedere, în cele ce urmează, mai ales procedura urmată de Tribunalul dreptului mării şi aceasta nu în întregime, ci numai în ceea ce priveşte consultările prealabile, măsurile asiguratorii, dreptul aplicabil şi hotărârea ce se pronunţă.

Soluţionarea diferendului ca fază finală a acestuia are o reflectare directă în consultarea părţilor angajate în diferend pentru alegerea procedurii de soluţionare. Această consultare este cu atât mai importantă cu cât de ea depinde procedura ce se va urma în discutarea fondului diferendului şi soluţia ce se va da.

În cadrul soluţionării litigiului în fond, în Textele unice de negocieri s-au propus reglementări privind măsurile asiguratorii[27] pe care le dispune Tribunalul la cererea uneia dintre părţile la diferend sau din proprie iniţiativă. Astfel, cum este reglementată problema se urmăreşte ca, prin stabilirea acestui tip de măsuri, soluţionarea diferendului să nu aibă de suferit eventualele prejudicii şi situaţii conflictuale care au dus la declanşarea diferendului, acesta să nu crească în volum şi intensitate, permiţând, totodată, Tribunalului să poată aprecia mai obiectiv starea de fapt. Menţionăm că ordonanţa referitoare la măsurile conservatoare îşi păstrează efectul său până la pronunţarea hotărârii definitive.

De asemenea, dacă procedura încetează în faţa Tribunalului în plen şi se desfăşoară în continuare în faţa unei Camere speciale, aceasta poate lua în consideraţie ordonanţa iniţială de declarare a măsurilor conservatorii sau să o modifice după voinţa sa.

În ceea ce priveşte dreptul aplicabil de către Tribunal şi organele arbitrale, aceste organe de jurisdicţie aplică, potrivit circumstanţelor cerute de specificul diferendului, următoarele instrumente internaţionale: a) convenţia, inclusiv anexele sale; b) normele, reglementările şi procedurile Autorităţii; c) clauzele oricărui contract pertinent; d) sub rezerva celor de mai sus, orice norme pertinente recunoscute în mod general de dreptul internaţional. Dacă părţile la diferend convin, Curtea sau Tribunalul poate decide *ex aequo et bono.*[28]

Referitor la hotărârile care se pronunţă de către Tribunalul dreptului mării sau în materie arbitrală, arătăm, pentru început, că ele urmează o procedură asemănătoare celor pronunţate de Curtea Interna-

ţională; cu alte cuvinte, se admite formularea de opinii separate de către judecătorii din complet.

Mult mai importante ni se par reglementările care urmăresc să sublinieze caracterul obligatoriu al hotărârilor şi ordonanţelor care se dau în procedura judiciară şi arbitrală. Astfel, hotărârile şi deciziile Tribunalului sunt definitive şi obligatorii, toate părţile la diferend trebuind să se conformeze. În caz de contestaţie asupra sensului sau întinderii dispoziţiei hotărârii sau ordonanţei, părţile, sau una dintre părţi, poate cere interpretarea acesteia. Hotărârile şi ordonanţele Camerelor speciale sunt definitive şi au forţă obligatorie pentru părţile angajate în diferend. Dacă este necesar, la cererea părţilor, aceeaşi Cameră poate interpreta hotărârea sau ordonanţa sa, dar dacă la data cererii pentru interpretare ea este desfiinţată, interpretarea se va efectua de către Tribunalul dreptului mării.

S-au prevăzut reglementări pentru a se asigura executarea hotărârilor pe teritoriul statelor părţi.[29] Fiecare stat urmează să recunoască ca obligatorii hotărârile şi ordonanţele care se pretează la executare pe teritoriul său, asigurând executarea obligaţiilor pecuniare care sunt impuse de hotărâre sau ordonanţă, ca şi cum ar fi o hotărâre definitivă, emanând de la cea mai înaltă instanţă judiciară a tribunalului în cauză. Partea interesată în executarea hotărârii sau ordonanţei pe teritoriul unui stat parte ar urma să prezinte o copie certificată de către grefierul tribunalului naţional competent sau a oricărei alte autorităţi pe care statul parte în cauză a desemnat-o în acest scop. Se realizează un sistem de informare reciprocă între statele părţi pentru a se cunoaşte tribunalele naţionale competente. O menţiune specială constă în aceea că executarea hotărârii sau ordonanţei tribunalului sau organului arbitral este reglementată de legislaţia privind executarea hotărârilor care este în vigoare în statul pe al cărui teritoriu hotărârea sau ordonanţa în cauză trebuie executată.

În încheiere mai evocăm posibilitatea care se dă organului judiciar de a revizui hotărârea, dacă se descoperă un fapt de natură a exercita o influenţă decisivă şi care nu a fost cunoscut Tribunalului sau Camerei speciale înaintea pronunţării hotărârii supuse revizuirii. Ceea ce este de subliniat, ca un fapt important, este reglementarea, potrivit căreia Tribunalul sau camera specială poate subordona deschiderea procedurii în revizuire, executării prealabile a hotărârii. Cererea de revizuire trebuie formulată într-un termen maxim de 6 luni după descoperirea faptului nou şi la expirarea unui termen de 10 ani de la data hotărârii nu se mai admite introducerea nici unei cereri de revizuire.

9. Concluzii. Din cele de mai sus rezultă că procedura soluţionării diferendelor în domeniul mării s-a îmbogăţit considerabil prin propunerile avansate în cadrul actualei Conferinţe de codificare. Desigur, înfiinţarea Tribunalului dreptului mării apare ca inovaţia cea mai notabilă, care exprimă în acelaşi timp şi o tendinţă de echilibru între procedurile generale şi cele speciale. Menţionăm modul suplu în care reglementările citate au rezolvat divergenţa jurisdicţiei facultativă sau obligatorie, dându-se posibilitate statelor părţi să aleagă procedura care o doresc dintr-un evantai larg. Totodată, posibilitatea prevăzută atât pentru statele părţi şi Autoritatea internaţională, pe de o parte, cât şi pentru însuşi organul judiciar, pe de altă parte, de a utiliza procedura consultativă, contribuie, considerăm, la o îmbogăţire în viitor a jurisprudenţei în materie.

Note:

[1] Carta ONU, art. 2, pct. 3, şi Declaraţia referitoare la principiile dreptului internaţional în legătură cu relaţiile prieteneşti şi cooperarea între state potrivit Cartei ONU, GARES 2625 (XXV), 24.X.1970, A/8028, p. 131-134.

[2] Desigur, în substanţa lor, soluţiile date, care au dus în majoritatea cazurilor la aplanarea diferendelor, au constituit şi o dezvoltare a dreptului internaţional în materie, fără ca prin aceasta să se fi realizat progrese în vederea realizării unui sistem unitar.

[3] Tratatul de Pace de la Paris din 1856 a prevăzut mediaţiunea obligatorie şi prevederile lui au fost invocate cu ocazia discuţiilor de aplanare a diferendului în legătură cu statutul internaţional al Canalului de Suez (1888). Conferinţa de la Haga din 1899 a adoptat prima Convenţie de la Haga pentru aplanarea conflictelor internaţionale, convenţie des invocată în soluţionarea diferendelor din domeniul mării pe cale arbitrală (de ex., speţa Las Palmas 1910).

[4] *A se vedea:* O. Craciuc. *Regimul juridic al unor fluvii internaţionale.* – În culegerea: *Drept internaţional fluvial.* – Bucureşti: Editura Academiei, 1973. Cazurile Wimbledon (cap. 8), Lotus (cap. 11), avizul dat în speţa Comisia Europeană a Dunării (cap. 16), cazul navelor militare poloneze în Portul Danzig (cap. 5).

[5] Convenţia a intrat în vigoare la 20.III.1966 cf. art. 18, UNTS, vol. 559, p. 285 (35 state - părţi); Protocolul la 30.IX.1962, UNTS, vol. 450, p. 169 (44 state - părţi); ST/LEG/SER.D/8, 1975, p. 458-459, 465-466.

[6] O. Craciuc. *Regimul juridic al unor fluvii internaţionale.* - În culegerea: *Drept internaţional fluvial.* Cap. 16, p. 65-66.

[7] The Daily Telegraph, 37922, 23.V.1977.

[8] *A se vedea:* O. Craciuc. *Op. cit.,* Speţele Corfu (cap. 7), pescăriile anglo-norvegiene (cap. 6), Minquiers şi Erechos (cap. 10 şi 13), platoul continental al Mării Nordului (cap. 10).

[9] De ex.: Raportul Secretariatului Genral A/Ac. 138/23, 26.V.1970, intitulat „Studiu referitor la un mecanism internaţional", A/8021, p. 67-137; **SUA**, proiectul de Convenţie a ONU asupra Zonei internaţionale a fundurilor marine, A/Ac. 138/25, 3.VIII.1970; A/8021, art. 46-60, p. 167-171; proiectul de Statut pentru o Autoritate internaţională a fundurilor marine; **Tanzania**, doc. Lucru A/Ac. 138/33, A/8421, art. 15, 29 şi 39, p. 55 şi 63 (propune negocierea, medierea şi CIJ); **Polonia**, doc. de lucru referitor la o organizaţie internaţională de explorare şi exploatare a fundului mării şi subsolului său în Zona internaţională, A/Ac. 138/44, A/8421, p. 81, pct. 7/24 (referire la art. 33 Cartă şi propune înfiinţarea unui tribunal arbitral pentru unele tipuri de diferende); Anglia, A/Ac. 138/46, A/8421, p. 89-90, prg. 24 (conciliere,

CIJ şi Tribunalul Autorităţii, pentru interpretarea Convenţiei, a normelor din licenţele de explorare-exploatare şi în legătură cu delimitarea zonelor maritime alocate); doc. celor **13 state latinoamericane** referitor la regimul Zonei internaţionale, A/Ac. 138/49, A/8421 cap. IV, p. 101 (fără amănunte); **Malta**, proiect de tratat al spaţiului oceanic, A/Ac. 138/53, A/8421, cap. XXIV – art. 152-154 (organisme de reglementare: Consiliul Autorităţii şi Curtea Internaţională Maritimă); **Canada**, A/Ac. 138/59, doc. de lucru referitor la regimul internaţional al fundurilor mării, A/8421, p. 222 (art. 33, Carta ONU şi Tribunalul ales de Consiliul Autorităţii, care poate cere avize de la CIJ; **SUA**, A/Ac. 138/97, 21.VIII.1973, doc. consacrat reglementării diferendelor; textele de acord şi dezacord referitoare la statutul, atribuţiile şi competenţa Autorităţii Internaţionale A/Ac. 138/94/Add1, Rap. 1973, vol. 2, A/9021, art. 21, p. 86; art. 37, p. 154-161 (reglementarea rolului Tribunalului Autorităţii; Consiliul poate avea iniţiativa sesizării Tribunalului; diferende între o parte contractantă şi Autoritate).

[10] Deşi formula Protocolului facultativ anexat viitoarei convenţii a fost iniţial sprijinită de ţara noastră (declaraţia reprezentantului român la Ședinţa a 61-a plenară, 6.IV.1976, Doc. oficiale ale Conferinţei, vol. 5, p. 34); *Idem,* **India**, şedinţa 59, 5.IV.1976, p. 19, numeroase alte delegaţii s-au pronunţat pentru constituirea unui corp unitar de reglementări ca parte distinctă în textul viitoarei convenţii; în acest sens: **Italia**, şed. Plen. 60, 6.IV.1976, p. 26; **Irak**, şed. Plen. 64, 9.IV.1976, p. 52; **Elveţia**, şed. Plen. 59, 5.IV.1976, p. 17.

[11] În 1974, la Caracas, un grup oficios a elaborat un text de propuneri, coautori 9 ţări: A/CONF. 62/L. 7; pornindu-se de la Textul Unic de Negocieri (SNT) din 1975, preşedintele Conferinţei a alcătuit un text unic de negocieri prezentat ca Partea a IV-a, A/CONF. 62/WP. 9, 21.VII.1975, cu 18 articole şi 7 anexe, în care se reglementează: concilierea, arbitrajul, statutul Tribunalului dreptului mării şi procedurile speciale. Textul acesta a fost supus unor dezbateri critice în sesiunea Conferinţei de la New York, aprilie 1976. O formă a sa revizuită, aproape de finalizare, a fost redactată de acelaşi preşedinte în noiembrie 1976, A/CONF. 62/WP. 9/Rev. 2, 23.XI.1976.

[12] *A se vedea:* intervenţia reprezentantului statului Singapore, Doc. Conferinţei, vol. 5, p. 11.

[13] Statele au acceptat, în general, concilierea ca un principiu fundamental de reglementare. Este promovată de Rezoluţia 1995 (XIX) a Adunării Generale a ONU creând UNCTAD; 82 state au fost de acord cu acest mecanism stabilit de Partea a III-a a Convenţiei asupra eliminării oricăror forme de discriminare rasială (1966), GARES 2106 A (XX). S-a propus ca diferendele pentru care nu ar exista o prevedere specială de soluţionare să urmeze o procedură de conciliere obligatorie, astfel cum ea este indicată de Convenţia de la Viena din 1969 asupra dreptului tratatelor; A/CONF. 39/27. *A se vedea:* intervenţia reprezentantului Benelux, prof. Riphagen, în şedinţa 60 plenară, sesiunea IV, Doc. Conferinţei, vol. 5, p. 23.

[14] Acelaşi articol 9 RSNT, Partea a IV-a, prevede că în momentul în care o parte contractantă face o declaraţie, acceptând procedura specială de arbitraj pentru una din categoriile de diferende vizate de această procedură, partea în cauză este obligată să accepte una sau mai multe din celelalte proceduri arătate mai sus pentru soluţionarea diferendelor cărora nu li se aplică procedura specială de arbitraj. Astfel cum este formulată această prevedere ne face să tragem concluzia că există temerea ca părţile să dorească să fixeze interesul lor pentru un tip de soluţionare a diferendului, fără a avea în vedere că pot exista diferende cărora să nu poată să li se aplice procedura aleasă. În situaţia în care o parte contractantă nu şi-a exercitat dreptul de alegere sau declaraţia a încetat să mai fie în vigoare ca urmare a unei revocări, se prezumă că partea contestată a acceptat arbitrajul. Dacă părţile la diferend nu au acceptat sau sunt prezumate a nu fi acceptat aceeaşi procedură, partea care angajează procedura poate supune diferendul soluţionării prin una din procedurile alese de cealaltă parte sau arbitrajului. Această situaţie poate fi modificată prin convenţia părţilor. În situaţia în care un diferend este în curs de soluţionare potrivit procedurii contencioase, în faţa Curţii sau unui tribunal, formularea unei noi declaraţii sau revocarea, sau expirarea unei declaraţii de alegere de procedură nu afectează, în nici un fel, procedura în curs angajată, dacă părţile nu convin între ele altfel (art. 9, pct. 8).

[15] Pentru prima opinie s-au pronunţat, în afara Declaraţiei OUA, următoarele state: India, Doc. Conf., vol. 5, p. 19; Danemarca, *idem*, p. 20; Chile, *idem*, p. 21; Olanda, *idem*, p. 30; pentru a doua opinie: URSS, *idem*, p. 11; Bulgaria, *idem*, p. 31; Argentina, *idem,* p. 20.

[16] Kenya, intervenţia delegatului său la Sesiunea IV, *idem*, p. 18.

[17] A/CONF. 62/WP. 9/Rev. 2, 23.XI.1976, art. 17.

[18] *Idem*, art. 17, pct. 2.

[19] *Idem*, art. 18. Textul de la pct. c) ni se pare incompatibil cu tendinţa de întărire a rolului ONU, a democratizării structurilor organizaţiei, menţinând pentru domeniul mării competenţele speciale, depăşite de realităţile lumii contemporane, pe care Carta ONU, adoptată în 1945, le-a recunoscut Consiliului de Securitate, în care un rol preponderent îl au marile puteri (care sunt şi maritime) prin intermediul dreptului de veto.

[20] Organizaţiile internaţionale nu pot şi nu trebuie să aibă dreptul de a fi parte la diferend, întrucât Carta ONU nu autorizează, de exemplu, ONU să intre în conflict cu un stat referitor la interpretarea sau aplicarea unei convenţii internaţionale, ceea ce înseamnă că s-a creat un precedent important, care impune excluderea acestora de la o asemenea procedură; *a se vedea* intervenţia delegatului URSS la Sesiunea IV, Doc. Conf., vol. 5, p. 11.

[21] Art. 33 RSNT, Partea I.

[22] RSNT, Partea I, art. 36, pct. 2 şi 3.

[23] Se au în vedere următoarele fapte: a) solicitarea sau acceptarea de instrucţiuni de la un guvern sau altă sursă exterioară Autorităţii; b) efectuarea de acte incompatibile cu situaţia de funcţionar internaţional al Autorităţii; c) deţinerea de interese financiare în legătură cu activităţile din Zonă; d) divulgarea de secrete sau informaţii prejudiciind proprietatea industrială, fie cele din categoria acelora de care au luat cunoştinţă datorită funcţiunilor lor oficiale, în serviciul Autorităţii, art. 44, RSNT, Partea I.

[24] De ex.: RDG, Doc. Conf., vol. 5, ses. IV, p. 22; Bulgaria, *idem*, p. 31; România, *idem*, p. 26; Polonia, *idem*, p. 35; Mongolia, *idem*, p. 40; Siria, *idem*, p. 48; Filipine, *idem*, p. 46; Uruguay, *idem*, p. 47; Canada, *idem*, p. 54.

[25] De ex.: Salvador, *idem*, p. 9; Argentina, *idem*, p. 20; Chile, *idem*, p. 21; Peru, *idem*, p. 35; Tunisia, *idem*, p. 41; Uruguay, *idem*, p. 47; Irlanda, *idem*, p. 51.

[26] Împotriva constituirii Tribunalului s-au pronunţat mai multe delegaţii: Noua Zeelandă, Doc. Conf., vol. 5, p. 11; Franţa, *idem*, p. 14; Anglia, *idem*, p. 15; Columbia, *idem*, p. 24; Spania, *idem*, p. 25; China, *idem*, p. 25; Italia, *idem*, p. 26; RDG, *idem*, p. 22; Japonia, *idem*, p. 29; Bulgaria, *idem*, p. 31; poziţiile de acceptare a creării Tribunalului prezintă trei variante: a) numai pentru Zona internaţională cu drept de control asupra A.I., de ex.: Elveţia, *idem*, p. 16; Sri Lanka, *idem*, p. 18; India, *idem*, p. 19; Danemarca, *idem*, p. 20; Cipru, *idem*, p. 27; Suedia, *idem*, p. 32; SUA, *idem*, p. 34; b) 2 camere de soluţionare, una pentru Zona internaţională, alta pentru interpretarea şi aplicarea Convenţiei: Noua Zeelandă, *idem,* p. 11; c) Tribunalul să fie doar instanţă de apel: Sri Lanka, *idem*, p. 18; Madagascar, *idem*, p. 36.

[27] RSNT, Partea IV, art. 27, Anexa II; *idem*, Partea I, art. 38, p. 37, 74.

[28] RSNT, Partea I, p. 73; RSNT, Partea IV, art. 25, Anexa II.

[29] RSNT, Partea I, p. 75-76; RSNT, Partea IV, art. 55, Anexa II, art. 11, Anexa III.

RĂSPUNDEREA ÎN DREPTUL CONSTITUŢIONAL. ASPECTE DIN DREPTUL COMPARAT

Adriana HLIPCA,
competitor

Recenzent: ***Gheorghe COSTACHI,***
doctor habilitat în drept, profesor universitar

SUMMARY

The article is devoted to the constitutional provisions to be interpreted in the sense that, unlike the deputies, the President of Romania is not to be held responsible for any deeds, even if they have no relation to the exercise of his mandate.

În dreptul constituţional comparat, în ce priveşte răspunderea juridică a şefului de stat, problema se pune în temeiul că, în general, Constituţiile statelor, indiferent de forma de guvernământ, admit că imunitatea şefului statului nu poate fi decât generală şi absolută, în sensul că acesta nu poate fi niciodată subiect de drept penal, nici chiar în legătură cu infracţiuni săvârşite înainte de venirea sa în funcţie.

În România, imunitatea recunoscută Preşedintelui României nu numai că nu este generală, în sensul că şeful statului nu poate fi niciodată subiect de drept penal, dar ea nu este nici absolută, în sensul că în orice condiţii şi oriunde şeful statului ar săvârşi vreo infracţiune, acesta scapă incidenţei legii penale. Săvârşirea unor „fapte grave de încălcare a prevederilor Constituţiei" atrage aplicarea unor sancţiuni politice sau, într-o altă accepţiune, „politico-disciplinare", respectiv – suspendarea din funcţie şi demiterea din funcţie – nefiind obligatoriu ca acestea să fie urmate de sancţiuni juridice.

Preşedintele României este autoritatea puterii executive, căreia Constituţia îi precizează cu maximă rigoare juridică rolul şi atribuţiile, chiar dacă exercită şi atribuţii care, prin natura lor, se înscriu în sfera puterii legislative. Atâta vreme cât Preşedintele României îşi exercită atribuţiile în scopul şi în limitele prevăzute prin Constituţie, nu se pune în nici un fel problema răspunderii sale, nici politice şi nici juridice.[1] Ideea centrală în mai toate sistemele constituţionale este că şeful statului se bucură de imunitate şi nu răspunde pentru actele săvârşite în virtutea funcţiei sale (art. 84 alin. (2) din Constituţie).[2]

Problema răspunderii intervine atunci când actele politice sau juridice ori acţiunile şefului statului exced abilitările constituţionale. În această situaţie se pune, desigur, şi problema modalităţilor de tragere la răspundere şi a sancţiunilor aplicabile şefului statului, deci a înlăturării imunităţii sale. În acest sens, dispoziţiile din Constituţie prevăd că Preşedintele României „se bucură de imunitate" şi, ca şi deputaţii şi senatorii, „nu poate fi tras la răspundere juridică pentru voturile sau opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului" (art. 72 alin. (1)). Această modificare a fost necesară pentru o corelare logică cu prevederile consacrate imunităţii parlamentare. În doctrină se defineşte răspunderea politică a Preşedintelui şi răspunderea sa juridică, aceasta din urmă putând fi în formă disciplinară, patrimonială sau penală.[3] Dintr-un alt punct de vedere, răspunderea juridică poate fi una specială, în considerarea funcţiei publice pe care o deţine şi una de drept comun care nu are legătură cu această funcţie.[4]

Răspunderea politică a Preşedintelui României, pe care unii autori o asimilează răspunderii disciplinare sau, mai precis, răspunderii „administrativ-disciplinare"[5] este consecinţa actelor şi a faptelor sale politice, efectuate cu depăşirea abilităţilor constituţionale. Ca atare, sancţiunile care intervin pentru acestea nu pot fi decât de natură politică, în sensul că ele nu pot viza decât exercitarea funcţiei publice de Preşedinte al României, *stricto senso* putând ajunge până la privarea de această funcţie pe un anumit termen sau definitiv. Sancţiunile politice prevăzute de Constituţia României pentru Preşedinte sunt „suspendarea din funcţie" şi „demiterea din funcţie". Suspendarea din funcţie a Preşedintelui României este prevăzută de dispoziţiile art. 95 alin. (1) şi (2) din Constituţie. Această sancţiune se poate aplica „în cazul săvârşirii unor fapte grave prin care Preşedintele României încalcă prevederile Constituţiei". Propunerea de suspendare din funcţie se poate face de cel puţin o treime din numărul total

al deputaţilor şi senatorilor şi se adresează oricăreia dintre Camerele Parlamentului, secretarul general al Camerei la care a fost depusă având obligaţia de a o aduce neîntârziat şi la cunoştinţa celeilalte Camere, precum şi a Preşedintelui României, precizându-i-se în ce constau faptele ce i se impută.[6]

Totodată, cu propunerea de suspendare este sesizată şi Curtea Constituţională, care are obligaţia de a emite avizul consultativ (art. 146 lit. h)) cu privire la măsura propusă. Pentru emiterea avizului, Curtea Constituţională îl poate invita pe Preşedinte să ofere eventuale explicaţii şi informaţii, de natură a contura şi a argumenta mai bine conţinutul avizului ce va fi dat. După emiterea avizului, Curtea Constituţională îl va comunica atât Parlamentului, cât şi Preşedintelui României. Este vorba despre un aviz consultativ, adică obligatoriu să fie solicitat, dar nu şi respectat.[7]

Abia după primirea avizului, Parlamentul, în şedinţă comună, poate să ia în dezbatere propunerea de suspendare, cu luarea în consideraţie şi a argumentelor aduse de Curtea Constituţională în susţinerea avizului. Cu acest prilej, Preşedintele poate da Parlamentului explicaţii cu privire la faptele ce i se impută (art. 95 alin. (1) al Constituţiei României).

Pe baza dezbaterilor care au loc, a avizului Curţii Constituţionale şi, eventual, a informaţiilor şi explicaţiilor suplimentare oferite de Preşedinte, Parlamentul, dacă ajunge la concluzia că Preşedintele României a săvârşit fapte grave prin care încalcă prevederile Constituţiei, poate, cu votul majorităţii deputaţilor şi senatorilor, să hotărască suspendarea sa din funcţie.

Curtea Constituţională constată existenţa împrejurărilor care justifică interimatul în exercitarea funcţiei de Preşedinte al României şi comunică cele constatate Parlamentului şi Guvernului. Suspendarea din funcţie are ca efect intervenţia interimatului acestei funcţii, care se asigură, potrivit art. 98 alin. (1) din Constituţie, în ordine, de preşedintele Senatului sau de preşedintele Camerei Deputaţilor: „Dacă funcţia de Preşedinte devine vacantă ori dacă Preşedintele este suspendat din funcţie sau dacă se află în imposibilitate temporară de a-şi exercita atribuţiile, interimatul se asigură, în ordine, de preşedintele Senatului sau de preşedintele Camerei Deputaţilor”. Prin urmare, măsura suspendării din funcţie este consecinţa unei încălcări grave a prevederilor Constituţionale, nu a unei singure fapte, ori a mai multora, dar cu consecinţe minore. Aprecierea asupra gravităţii aparţine Camerelor reunite ale Parlamentului, decizia de suspendare luându-se cu majoritatea voturilor.[8]

În conformitate cu textul constituţional (art. 95 alin (1)), Preşedintele poate fi trimis în judecată penală („pus sub acuzare”) pentru „înaltă trădare”. Observăm, că nu se foloseşte noţiunea „infracţiune de înaltă trădare”, totodată se foloseşte noţiunea „acuzare”, specifică dreptului penal. Prudenţa legiuitorului constituant de a califica fapta de înaltă trădare ca infracţiune şi de a-i defini latura obiectivă, precum şi limitele minime şi maxime ale pedepsei, nu este deloc întâmplătoare, cu atât mai mult cu cât aceasta nu este prevăzută de legea penală. Legiuitorul constituant nu a calificat fapta de „înaltă trădare” infracţiune pur şi simplu, tocmai pentru a sublinia şi conotaţiile politice, alături de cele juridice. A stabilit însă autoritatea publică abilitată a aprecia dimensiunile şi valoarea laturii politice – camerele reunite ale Parlamentului.[9]

Demiterea din funcţie a Preşedintelui României este o sancţiune politică mai severă, desigur şi cu implicaţii juridice, deoarece ea are drept consecinţă pierderea acestei calităţi statale. Dacă sancţiunea suspendării din funcţie înseamnă o suspendare provizorie, pe o perioadă determinată, numai a exerciţiului drepturilor şi obligaţiilor care decurg din această funcţie publică, demiterea are ca rezultat pierderea definitivă a funcţiei de Preşedinte al României şi, implicit, a drepturilor şi obligaţiilor care ţin de aceasta.

Măsura suspendării din funcţie fiind o măsură provizorie, dispoziţiile art. 95 alin. (3) din Constituţie prevăd că, după luarea acestei măsuri, în cel mult 30 de zile se organizează un referendum pentru demiterea Preşedintelui. Măsura suspendării din funcţie a Preşedintelui fie va înceta în urma referendumului, Preşedintele reluându-şi exerciţiul tuturor drepturilor şi obligaţiilor, fie se va transforma, tot în urma referendumului, în măsura demiterii din funcţie, caz în care această funcţie va deveni vacantă.

Demiterea preşedintelui este un act politic,[10] pe care legiuitorul constituant nu l-a lăsat în competenţa Parlamentului, aşa cum a făcut cu măsura suspendării (care este o sancţiune mai uşoară şi provizorie), ci în cea a electoratului, care l-a şi desemnat în funcţie pe Preşedinte, deoarece demiterea are efecte juridice radicale şi definitive. Organizarea referendumului în această situaţie are caracter obligatoriu şi trebuie făcută în termenul de 30 de zile de la data suspendării din funcţie a Preşedintelui. Aşa cum în procedura suspendării din funcţie Preşedintele putea da explicaţii Parlamentului, şi chiar Curţii Constituţionale, cu privire la faptele care i se impută, tot aşa după declanşarea

procedurii referendumului el se poate adresa poporului, în virtutea dreptului la apărare, pentru a face precizările pe care le consideră necesare.

Pe perioada desfăşurării referendumului, Curtea Constituţională veghează la respectarea procedurilor legale şi confirmă rezultatele acestuia (art. 146 lit. i) din Constituţie).

Dacă electoratul nu votează demiterea Preşedintelui, acesta reintră în toate prerogativele funcţiei de la data la care s-a publicat în Monitorul Oficial hotărârea Curţii Constituţionale de confirmare a acestui rezultat.

Unii autori consideră că „un eventual refuz al poporului de a vota demiterea Preşedintelui echivalează cu un „vot de blam" la adresa Parlamentului, adică cu retragerea susţinerii, care trebuie să aibă drept urmare alegerea unui nou Parlament".[11] Un contraargument este faptul că mandatul reprezentativ nu permite revocarea celui care îl deţine, iar, conform dispoziţiilor art. 69 alin. (2) din Constituţie, orice mandat imperativ este nul, fără să mai vorbim de consecinţele politice, economice şi sociale pe care le implică organizarea unor alegeri parlamentare noi, pe care electoratul nu le-ar dori.

„Dacă funcţia de Preşedinte devine vacantă ori dacă Preşedintele este suspendat din funcţie sau dacă se află în imposibilitate temporară de a-şi exercita atribuţiile, interimatul se asigură, în ordine, de preşedintele Senatului sau de preşedintele Camerei Deputaţilor. Atribuţiile prevăzute la art. 88-90 nu pot fi exercitate pe durata interimatului funcţiei prezidenţiale" (art. 98 al Constituţiei). Dacă persoana care asigură interimatul săvârşeşte fapte grave, prin care se încalcă prevederile constituţionale, este supus aceleiaşi proceduri privind suspendarea şi demiterea. Alegerile pentru un nou Preşedinte al României se organizează de către Guvern, în termen de 3 luni de la data demiterii fostului Preşedinte. Constituţia nu prevede că noul Preşedinte îşi va exercita mandatul pe o perioadă de 5 ani – nu numai până la încheierea mandatului fostului Preşedinte demis.[12]

În aplicarea prevederilor art. 95 din Constituţie, când Parlamentul ajunge la concluzia că Preşedintele a săvârşit şi unele fapte grave, prin care a încălcat Constituţia, îl poate suspenda din funcţie, iar, ulterior, electoratul, prin referendum, îl poate demite din funcţie, răspunderea Preşedintelui pentru faptele comise oprindu-se în acest punct, considerându-se că această răspundere politică este pentru fapte care nu au semnificaţie penală.[13]

Este posibil însă ca „faptele grave" prin care Preşedintele încalcă prevederile Constituţiei să nu aibă aspectul unor „abateri politice", pentru a se rezuma numai la aplicarea sancţiunii suspendării din funcţie, urmată de cea a demiterii din funcţie, ca sancţiuni politice, ci să întrunească şi conţinutul unor infracţiuni care ridică problema răspunderii sale penale.[14] Iată de ce Constituţia României în art. 96 alin. (1) cuprinde o dispoziţie specială, potrivit căreia „Camera Deputaţilor şi Senatul, în şedinţă comună, cu votul a cel puţin două treimi din numărul deputaţilor şi senatorilor, pot hotărî punerea sub acuzare a Preşedintelui României pentru înaltă trădare.

Propunerea de punere sub acuzare poate fi iniţiată de majoritatea deputaţilor şi senatorilor şi se aduce, neîntârziat, la cunoştinţa Preşedintelui României pentru a da explicaţii cu privire la faptele ce i se impută. De la data punerii sub acuzare şi până la data demiterii Preşedintele este suspendat de drept. Competenţa de judecată aparţine Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie. Preşedintele este demis de drept la data rămânerii definitive a hotărârii de condamnare".

Acuzarea pentru „înaltă trădare" a şefului de stat o găsim în Constituţia Franţei, art. 68. Autorii francezi o definesc drept infracţiune cu caracter politic şi cu un conţinut variabil.[15]

Nu putem să nu fim de acord cu cele accentuate de remarcabilul toeretician şi practician al dreptului constituţional, prof. Ioan Muraru: „...pentru răspunderea Preşedintelui României pentru faptele legate de exerciţiul mandatului, Constituţia dă soluţii precise, în afara oricăror îndoieli. Cât priveşte răspunderea de drept comun, pentru fapte care nu ţin de exerciţiul mandatului, Constituţia oferă imunitatea, fără a detalia. Într-o eventualitate practică va fi rolul Curţii Constituţionale, şi numai al acesteia, să definească această imunitate, cât priveşte conţinutul şi, mai ales, întinderea sa. O asemenea dificilă operaţiune va trebui să fie rodul unei interpretări sistematice a dispoziţiilor constituţionale privind răspunderea. Vor trebui avute în vedere, printre altele: dispoziţiile art. 16 alin. (1), potrivit cărora cetăţenii sunt egali în faţa legii şi a autorităţilor publice, fără privilegii şi fără discriminări; dispoziţiile art. 16 alin. (2), potrivit cărora nimeni nu este mai presus de lege; dispoziţiile art. 57, potrivit cărora cetăţenii trebuie să-şi exercite drepturile şi libertăţile constituţionale cu bună-credinţă, fără să încalce drepturile şi libertăţile celorlalţi. Dreptul Curţii Constituţionale de a da o interpretare sistematică se legitimează pe dispoziţiile art. 142 alin. (1) din Constituţie, potrivit cărora Curtea este garantul supremaţiei Constituţiei. *De lege ferenda,* ar putea fi avută în vedere şi o revizuire constituţională prin care să fie detaliate dimensiunile

răspunderii juridice a şefului de stat sau prin includerea unei dispoziţii în sensul căreia „regulile privind răspunderea juridică a parlamentarilor pentru fapte, altele decât cele care privesc voturile sau opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului, se aplică, în mod corespunzător, şi răspunderii juridice a Preşedintelui României”.[16]

Note:

[1] *A se vedea:* T. Drăganu. *Drept constituţional şi instituţii politice*. Tratat elementar. Vol. II. – Bucureşti: Lumina LEX, 1998, p. 160-169.

[2] Constituţia României, revizuită prin Legea nr. 429/2003, publicată în Monitorul Oficial, 2003, nr. 758. Constituţia României a fost republicată în Monitorul Oficial, 2003, nr.767.

[3] *A se vedea:* M. Enache. *Modalităţi de exercitare a funcţiei de control parlamentar asupra Preşedintelui României //* Dreptul, 1998, nr. 1, p. 28.

[4] *A se vedea:* R.N. Petrescu. *Drept administrativ şi elemente de ştiinţa administraţiei.* Vol. I. – Cluj Napoca: Cordial Lex, 1997, p. 58-61; T. Drăganu. *Op. cit.,* vol. II, p. 300-304; C. Ionescu. *Drept Constituţional şi instituţii politice.* Tratat elementar. Vol. II. – Bucureşti: Lumina LEX, 2001, p. 325-331.

[5] *A se vedea:* A. Iorgovan. *Tratat de drept administrativ.* – Bucureşti: Nemira, 1999, p. 420-421.

[6] *A se vedea:* N. Grădinaru. *Răspunderea politică şi juridică a Preşedintelui României //* Legea şi Viaţa, 2004, nr. 8.

[7] *A se vedea:* A. Iorgovan. *Odiseea elaborării Constituţiei. Fapte şi documente, oameni şi caractere, cronică şi explicaţii, dezvăluiri şi meditaţii.* - Târgu-Mureş: Editura Uniunii „Vatra Românească", 1998, p. 574.

[8] *A se vedea:* G. Vrabie. *Organizarea politico-etatică a României. Drept constituţional şi instituţii politice.* Ediţia a II-a revăzută şi întregită. Vol. II. – Iaşi: Cugetarea, 1996, p. 229-233.

[9] *A se vedea:* N. Grădinaru. *Controlul exercitat de Parlament* // Economistul, 1999, nr. 14 (21), p. 2.

[10] *A se vedea:* A. Iorgovan. *Op. cit.,* p. 421-425; I. Vida. *Puterea executivă şi administraţia publică*. – Bucureşti: R.A. Monitorul Oficial, 1999, p. 72-73.

[11] *A se vedea:* A. Iorgovan. *Op. cit.*, p. 425.

[12] *A se vedea:* I. Rusu. *Preşedintele României*. – Bucureşti: Lumina LEX, 1996, p. 35-36.

[13] *A se vedea:* M. Preda. *Tratat de Drept Administrativ.* – Bucureşti: Lumina LEX, 2001.

[14] *A se vedea:* I. Vida. *Op. cit.,* p.71- 72.

[15] *A se vedea:* J. Gicquel. *Droit constitutionel et institutions politiques.* – Paris: Montchrestien, 1989, p. 648.

[16] I. Muraru. *Interpretarea dispoziţiilor constituţionale privind răspunderea şefului de stat în România.* Răspunderea în dreptul constituţional / Coord. Elena Simina Tănăsescu. – Bucureşti: C.H. Beck, 2007, p. 7-8.

Semnat pentru tipar 26. 05. 2008. Formatul 60x84 1/8.
Tipar ofset. Coli tipar conv. 10,5. Tiparul executat la tipografia “Bons Offices”.
Tiraj – 425.